

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra environmentálních studií

Diplomová práce

Návrat vlků na Broumovsko

Autorka: Bc. Michaela Kadavá

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Ulčák, Ph.D.

Brno 2019

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Návrat vlků na Broumovsko vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedenou literaturu a prameny.

Překlady z anglického jazyka jsou autorčiným vlastním počinem.

V Brně dne 2. 5. 2019

Michaela Kadavá

Rozsah hlavního textu práce včetně poznámek pod čarou, bez anotace, obsahu, jmenného indexu, seznamu použitých zdrojů a příloh je 27 441 slov.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá výzkumem postojů jednotlivých aktérů vystupujících v procesu návratu vlka na Broumovsko. Postoje byly analyzovány v českých elektronických médiích s využitím metody kritické diskurzivní analýzy. Cílem této práce bylo popsat postoje aktérů a zároveň to, jak bylo jednání mezi nimi prezentováno ve vybraných textech. Teoretická část popsala životní způsob vlků a zároveň proměny životního způsobu obyvatel Broumavska. Praktická část práce popsala vývoj situace na Broumovsku, postoje zainteresovaných stran a zaměřila se na ústřední problém, který představovaly škody na ovcích a dobytku. Závěrem byly popsány návrhy aktérů na opatření proti škodám na hospodářských zvířatech.

Klíčová slova: vlk, Broumovsko, postoje, diskurz, chov dobytka,

Abstract

This master's thesis is focused on exploring the participants' attitude towards the return of wolves to the region of Broumovsko. The attitudes were analysed in Czech electronic media using a critical discursive analysis method. The aim of this thesis is to describe the participants' attitudes as well as the manner in which their mutual dealings were presented in selected texts. The theoretical part described the wolves' way of life as well as the changing lifestyle of the Broumovsko region's residents. The practical part was concerned with the development of the situation in the Broumovsko region, attitudes of the interested parties and focused on the central problem of damage to sheep and cattle. In conclusion, the participants' suggestions to limit the damage to cattle are proposed.

Keywords: wolf, Broumovsko, attitudes, discourse, livestock farming

Poděkování:

Poděkování za vstřícnou spolupráci na této práci náleží v první řadě mému vedoucímu Ing. Zbyňku Ulčákovi, Ph.D., který mi poskytl cenné rady i podporu během psaní této práce. Taktéž děkuji Ing. Veronice Išové a ostatním členům Katedry environmentálních studií při řešení různých záležitostí v průběhu mého studia. Velké poděkování náleží také mému dědečkovi Ladislavovi, mému partnerovi a celému zbytku mojí rodiny. Vřelé poděkování náleží také všem, kterým není lhostejný osud velkých šelem v dnešním světě.

Obsah

Úvod	11
1. Vlk obecný	13
1.1. Morfologie a základní charakteristika druhu	13
1.2. Sociální organizace	14
1.3. Rozmnožování a výchova mlád'at	15
1.4. Lov a potrava.....	16
1.5. Rozšíření a nároky na habitat.....	18
1.5.1. Preference biotopu a velikost teritoria.....	18
1.5.2. Velikost teritoria.....	18
1.5.3. Vývoj populačních stavů vlka v Evropě	19
1.6. Rozšíření a početnost vlka obecného v ČR	19
1.6.1. Historické rozšíření vlka na území ČR	19
1.6.2. Současné rozšíření vlka na území ČR	20
1.7. Ohrožení a ochrana.....	21
1.7.1. Přirození nepřátelé, konkurenti a ohrožení	21
1.7.2. Legislativní a praktická ochrana vlka	22
2. Charakteristika regionu Broumovsko	24
2.1. Přírodní památky a geomorfologický popis regionu Broumovsko.....	24
2.3. Perifernost území.....	25
2.4. Kulturní památky a turistický ruch na Broumovsku	26
2.5. Historie regionu Broumovska	27
2.5.1. Historie osídlení do období novověku.....	27
2.5.2. Novodobá historie Broumovska se zaměřením na zemědělství.....	28
3. Konflikt návratu vlka a chovu ovcí a dobytka	30

3.1. Proměny vnímání vlka v kultuře a mytologii	30
3.1.1. Vlk v dobách pravěku	30
3.1.2. Vlk v dobách starověku.....	31
3.1.3. Vlk v dobách středověku pod vlivem křesťanství	32
3.2. Postoje veřejnosti k velkým šelmám – konflikt mezi člověkem a přírodou?	34
3.3. Postoje z pohledu sociální psychologie.....	37
3.3.1. Definice pojmu „postoj“	37
3.3.2. Vztah mezi postoji, jednáním a chováním	39
3.3.3. Vytváření postojů.....	39
3.3.4. Konzistence a změna postojů	40
3.4. Postoje české veřejnosti k návratu vlka na naše území.....	42
4. Metodologie	46
4.1. Předmět a cíl výzkumu	46
4.2. Design výzkumu.....	47
4.3. Výzkumné otázky	47
4.4. Použitá metoda.....	48
4.5. Výzkumný vzorek a kritéria výběru.....	49
4.5.1. Výběr zkoumaných dokumentů.....	50
4.5.2. Aktéři výzkumu.....	51
4.6. Postup analýzy.....	52
4.7. Etika výzkumu	53
5. Výsledky, interpretace a rozborů.....	54
5.1. Stručný vývoj situace na Broumovsku v podání českých médií.....	54
5.1.1. Příchod vlků na Broumovsko	54
5.1.2. První škody na hospodářských zvířatech	54

5.1.3.	Situace se vyhrocuje.....	55
5.1.4.	Spor mezi farmáři a ochránci na „školní půdě“	56
5.1.5.	Otrávené návnady	57
5.1.6.	Podání žaloby na stát.....	57
5.2.	Mediální diskurz a postoje aktérů k otázce návratu vlka na Broumovsko	58
5.2.1.	Správa CHKO Broumovsko a AOPK.....	58
5.2.2.	Hnutí Duha.....	61
5.2.3.	Krajský úřad Královéhradeckého kraje.....	63
5.2.4.	Ministerstvo životního prostředí.....	64
5.2.5.	Chovatelé hospodářských zvířat na Broumovsku	64
5.2.6.	Myslivci	70
5.3.	Škody na hospodářských zvířatech způsobené vlky	71
5.3.1.	Vývoj počtu škod způsobených vlky a populační vývoj vlků na Broumovsku ..	72
5.3.2.	Podíl hospodářských zvířat na kořisti vlků na Broumovsku	73
5.3.3.	Proč může u vlků docházet k nadbytečnému zabíjení.....	74
5.3.4.	Ekonomické hledisko škod způsobených vlky.....	74
5.3.5.	Postoje a zkušenosti farmářů s útoky vlků na hospodářská zvířata	75
5.4.	Návrhy řešení škod na hospodářských zvířatech.....	78
5.4.1.	Opatření proti vlkům navrhovaná farmáři:	78
1)	Odstřel vlků – úplná eliminace vlků na Broumovsku.....	79
2)	Přesun vlků do národních parků nebo rezervací.....	81
5.4.2.	Opatření navrhovaná Hnutím Duha a Správou CHKO Broumovsko	82
1)	Vybudování pevných ohradníků nebo doplnění o elektrické sítě	82
2)	Pořízení pasteveckého psa.....	85
3)	Zavírání hospodářských zvířat (přes noc) do ovčínů nebo chlévů	86

4) Přímý dohled chovatele nebo pastevce.....	86
Diskuze	88
Závěr	90
Jmenný index	92
Bibliografie	97
Seznam obrázků.....	112
Seznam grafů.....	112
Přílohy	113
I. Obrázek č. 1 Mapa rozšíření vlka obecného v Evropě	113
II. Obrázek č. 2 Mapa rozšíření vlka obecného v ČR ke dni 13. 2. 2019	114
III. Obrázek č. 3 Ukázka procesu analýzy v programu MAXQDA.....	115
IV. Obrázek č. 4 Fotografie účastníků manifestace proti školení vlčích hlídek.....	116
V. Obrázek č. 5 Mapa znázorňující postoje broumovských farmářů k vlkům.....	117
VI. Graf č. 1. Početnost a trend evropských populací vlka	118
VII. Graf č. 2 Statistika škod na hospodářských zvířatech v CHKO Broumovsko	119
VIII. Seznam použitých mediálních textů pro diskurzivní analýzu	120
IX. Zadání Diplomové Práce.....	134

Úvod

V roce 2015 došlo vlivem přirozené migrace z Polska k opětovnému osídlení chráněné krajinné oblasti Broumovsko vlky. Vlk se do těchto míst vrátil přibližně po 200 letech. Jeho přítomnost potvrzovala nejen pozorování místních obyvatel, ale také usmrcená hospodářská zvířata místních farmářů. Návrat vlků na území Broumovska vyvolal řadu negativních reakcí ze strany chovatelů ovcí, myslivců i zdejších obyvatel. Ochránáři a odborníci z CHKO Broumovsko a Hnutí Duha naopak jejich příchod vítali. Farmáři vytýkali vlkům nejen ekonomické ztráty, ale i strach o bezpečí své a svých rodin. Diskurz spojovaný s vlky se brzy z roviny dialogu dvou stran přenesl do roviny sporu, kde došlo i na osobní útoky.

Předmětem zkoumání této diplomové práce je výskyt vlků na území Broumovska v ekologických, environmentálních a společenských souvislostech. Primárním cílem je zjištění postojů jednotlivých aktérů v otázce návratu vlka na území Broumovska. Tato problematika nebyla s ohledem na postoje místních obyvatel doposud na akademické půdě blíže zkoumána. Příkladem jí však mohou být výzkumy zaměřené na postoje k velkým šelmám v Beskydech či na Šumavě. Největší množství zdrojů pro zkoumání této problematiky tak představovala média. Konflikt mezi farmáři a ochránáři na Broumovsku se stal plodným tématem pro řadu mediálních výstupů, které každým rokem přibývají. Média navíc hrají roli pomyslné třetí strany, která svým přístupem celý spor ještě více vyhrocuje a zároveň často podporují šíření zavádějících informací. Ekologické přínosy výskytu vlka, jako je např. regulace přemnožené spárkaté zvěře a jeho vliv na zvyšování biodiverzity krajiny (Terborgh a Estes 2013; Estes et al. 2011), jsou přitom upozadovány před afektovanými výstupy místních farmářů.

Tuto práci lze rozdělit na dvě části. První část představuje dosavadní stav bádání v oblasti biologie vlka, popis zájmového území Broumovska a sociologickou perspektivu konfliktu mezi člověkem a vlkem. Druhá část se věnuje empirickému výzkumu. Začíná metodologickým popisem, na který navazuje vlastní analýza mediálních sdělení, týkajících se návratu vlka na Broumovsko. První kapitola se zabývá popisem vzhledu vlka, jeho sociálním chováním, nároky na habitat a jeho rozšířením na území České republiky a

Evropy. Na konci této kapitoly jsou prezentována ohrožení, se kterými se vlk musí potýkat. Jedním z nich je nepochopení a nesouhlas s jeho návratem na naše území. Obavy z možného útoku na člověka plynou nejčastěji z domněnek vzniklých v dávné minulosti, o čemž pojednává třetí kapitola. Pro pochopení, proč farmáři na Broumovsku s výskytem vlků nesouhlasí, je nutné nastínit také společenský vývoj a místní podmínky, které se na současných postojích podílejí, čemuž se věnuje druhá kapitola. Třetí kapitola představuje environmentálně-sociologické chápání tohoto tématu na základě provedených výzkumů postojů.

V praktické části práce se spolu vzájemně prolíná analýza postojů farmářů s kritickým pojetím mediálního diskurzu. Pátá kapitola nejprve stručně popisuje vývoj situace na Broumovsku, tak jak byl prezentován v českých médiích, následně představuje postoje jednotlivých aktérů a to, jak byly tyto postoje v médiích reflektovány. V této kapitole je zároveň zahrnut ústřední problém celého sporu, který představují škody na hospodářských zvířatech a návrhy opatření, která by měla těmto ztrátám zamezit.

1. Vlk obecný

1.1. Morfologie a základní charakteristika druhu

Vlk obecný (*Canis lupus*) je největší psovitou šelmou¹ na světě. Velikost jedince se odvíjí od konkrétního poddruhu a místa výskytu. V arktických oblastech jsou vlci zpravidla větší, mohutnější se světlou až bílou srstí. V subtropických oblastech nalezneme vlky menší, již mají spodní část srsti převážně v barvě písku a na zádech mají tmavší barvu srsti, která přechází až do černé.

Mnoho publikací si při popisu morfologických znaků vlka, pomáhá jeho připodobněním k německému ovčákovi (Kutal a Suchomel 2014, Ulmanová et al. 2015, Anděra a Červený 2000, Stichmann a Kretzschmar 1998, Kvasnica 2009). Oproti němu má však vlk širší a mohutnější hlavu, šikměji posazené oči a kratší trojúhelníkovité uši. Delší štíhlejší nohy znamenají, že jeho hřbet je spíše v horizontální linii než zkosený, jako je tomu u německého ovčáka. Ocas dosahuje délky přibližně poloviny těla a vlk jej nosí volně svěšený. (Kutal a Suchomel 2014, Ulmanová et al. 2015). Délka těla se pohybuje mezi 1–1,6 m a váha kolísá v rozmezí od 10 kg (Anděra a Červený 2000) až do 80 kg (Wilson a Reeder 2005, Long 2003, Nowak 2005), délka ocasu je 38 - 60 cm a výška v kohoutku 66-80 cm (Dungel a Gaisler 2002).

Různé prameny rozlišují více či méně poddruhů vlka. Kutal a Suchomel (2014) uvádějí na základě dostupných taxonomických konceptů celkem 13 poddruhů vlka² a dodávají informaci, že toto taxonomické chápání nejspíše není definitivní a v návaznosti na nové vědecké poznatky se bude dále měnit. V Evropě, včetně České republiky, se vyskytuje poddruh *Canis lupus lupus*, označovaný jako vlk eurasijský. Jeho hmotnost kolísá v průměru mezi 32 a 55 kg (ibid.), přičemž zbarvení je proměnlivé podle sezóny, pohlaví a hojnosti potravy (Anděra a Gaisler 2012). Převládají však šedočerné, místy i rezavohnědé odstíny.

---

¹ Druh *Canis lupus* byl poprvé popsán Carlem Linné r. 1758 (Linnaeus 1788). Rod *Canis* zahrnuje kromě vlka další známé velké šelmy, jako je šakal, dingo nebo kojot (Gaisler a Zima 2007).

² Např. v knize *Mammal Species of the World* (2005) autor rozlišuje 38 poddruhů, v novějších studiích se lze setkat jen s 11 (Sillero-Zubiri 2009).

1.2. Sociální organizace

Vlci mají velmi vyvinutou sociální strukturu. Žijí přirozeně v rodinných skupinách, které nazýváme smečky. Základní stavební jednotkou každé smečky je pár.³ V populárně naučné literatuře a ve vědeckých pracích publikovaných do 90. let 20. století se často setkáme s popisem přísné hierarchie uvnitř vlčí smečky založené na bojích a prosazování dominance mezi jedinci. Opakovaně se, v návaznosti na to, v řadě publikací (Frank a Frank 1982, Peterson 1979, Rabb et al. 1967) střetáváme s označením rodičovského páru jako alfa páru, střední pozice zaujímají beta jedinci a nejnižší v celé hierarchii jsou vlci omega (Kutal a Suchomel 2014).

Idea alfa vlků pochází od etologa Rudolpha Schenkela, který v roce 1947 publikoval studii *Expressions Studies on Wolves*. Jeho práce, stejně jako řada dalších operujících s pojmy alfa, beta a omega vycházela z výzkumů prováděných na vlčích chovaných v zajetí.⁴ Vůbec tedy nezahrnuje vlky žijící ve volné přírodě. Nicméně z této práce později vycházela řada dalších studií. Myšlenku navíc později zpopularizoval světoznámý odborník na vlky L. David Mech v knize *The Wolf: The Ecology and Behavior of an Endangered Species* (Mech 1970). Mechova kniha vedla nejen k popularizaci „vlčích témat,“ ale rovněž k domněnce, že vlci přirozeně inklinují k dominanci jednoho nad druhým.

V roce 1999 proto Mech publikoval studii *Alpha status, dominance, and division of labor in wolf packs*⁵, kde svá tvrzení upřesnil a zdůraznil, že alfa pár je zjednodušeně pouze rodičovský pár a potomci přirozeně následují své rodiče, jako je tomu u jiných živočišných druhů se silnými společenskými vazbami, a přísná hierarchie panuje zejména ve smečkách chovaných v zajetí.⁶

Jednou z obav odpůrců návratu vlka na naše území je strach z obrovských stohlavých smeček hladových vlků. Velikost vlčí smečky však takového počtu jedinců nemůže prakticky

---

³ Na příkladu obsazenosti vlčích teritorií v České republice zjistíme, že nejčastěji je osidlují smečky, ale v některých případech také páry, či pouze solitérní jedinci (Do České republiky zasahuje 16 vlčích teritorií 2019).

⁴ Studie *Expressions Studies on Wolves* se konkrétně zabývala vlky chovanými v Zoo Bazilej.

⁵ V knize *Arktický vlk – deset let se smečkou* vydané r. 1997 již nahrazuje na některých místech pojmy alfa označením plemenný samec a plemenná samice.

⁶ Bohužel je tato představa o přísné vlčí hierarchii „vynucené“ skrze dominanci a agresi v lidech velmi zakořeněná a může být jedním z důvodů negativního postoje vůči nim (Sigl a Meyer 2015).

nikdy dosáhnout. Po dosažení fyzické i psychické dospělosti mladí vlci většinou smečku opustí, aby vyhledali partnera a založili smečku novou (Kutal a Suchomel 2014).

Konkrétní údaje o průměrné, minimální a maximální velikosti vlčí smečky se však v jednotlivých publikacích liší. Podle Boitaniho (Boitani 2000) čítá vlčí smečka v průměru 7 vlků, její velikost je zpravidla od 2 do 15 zvířat. Počet členů závisí na produktivitě smečky, úspěšnosti disperze a hustotě kořisti. V Evropě má na velikost smečky vliv lidská kontrola, v důsledku čehož jsou velké smečky velmi vzácné. Početné smečky jsou časté spíše v Severní Americe a specializují se na větší kořist (Mech a Boitani 2010). V Západních Karpatech se jejich velikost v létě v průměru pohybuje mezi 2 – 6 jedinci (průměrně 3,9) a v zimě 3 – 7 jedinců (průměrně 4,4) (Nowak et al. 2008). Na příkladu Jędrzejewskiho studie (2007) z východopolského Bělověžského pralesa je však v létě průměrná velikost smečky 6 vlků a v zimě pouze 4,6. Kvasnica doslova uvádí: „*Malé smečky vznikají při nedostatku vhodné kořisti, nebo rozpadem smeček velkých.*“ (Kvasnica 2009) Příběhy z literatury o stohlavých smečkách, jak je známe třeba z knih Julesa Verna, jsou jen výplodem lidské fantazie (Kvasnica 2009).

1.3. Rozmnožování a výchova mlád'at

Vlci jsou přísně monogamní, přičemž spolu obvykle žijí celý život. Rodičovský pár je jediný, který se ve smečce rozmnožuje a plodí potomky (Kunc 2010). Období vlčí říje, v mysliveckém slangu tzv. „kaňkování“, začíná v Evropě v lednu, kdy lze ve stopních drahách objevit kapky krve, jež signalizují nástup proestrální fáze reprodukčního cyklu. K samotnému páření však může dojít až začátkem března vzhledem k tomu, že vlčí námluvy trvají i několik měsíců před samotným pářením (Kutal a Suchomel 2014). Mlád'ata se rodí v zemním brlohu⁷ po 61-64 dnech březosti v obvyklém počtu 3-7 jedinců, jsou slepá a váží přibližně 30-50 dkg (Mech a Boitani 2010, Anděra a Horáček 2005). Po 10-13 dnech se vlčatům otevírají oči. Následujících 6 týdnů sají mateřské mléko, než se však začnou sama krmit, přijímají potravu v podobě natrávených zbytků z žaludků rodičů. Přestože jsou schopna samostatného života již po 6 měsících, opouštějí smečku nejčastěji ve věku dvou až

---

⁷ „Brlohy vlci vyhrabávají pod kmeny padlých stromů, pod vývraty, v prudkých březích, nebo i v přirozených dutinách mezi balvany. Někdy využívají i příhodných jeskyní.“ (Kvasnica 2009)

tří let.⁸ (Anděra a Horáček 2005, Kvasnica 2009). Vlci se dožívají maximálně 16 let (Nowak a Walker 2005).

1.4. Lov a potrava

Vlky, stejně jako další druhy velkých šelem žijící na našem území, řadíme mezi predátory, kteří svým způsobem života představují vrcholný článek pomyslného pastevně-kořistnického potravního řetězce. Vlci však, na rozdíl od kočkovitých šelem, nejsou exkluzivními masožravci, jejich potravní spektrum bývá velmi rozmanité a dočasně mohou přežívat i na odpadcích či ovoci (Kutal a Suchomel 2014).

Výběr vlčí kořisti, coby potencionální potravy, je závislý především na potravní nabídce v daném území, která je mj. podmíněna podnebnými faktory.⁹ Další faktory, jež uvádí Peterson a Ciucci (2010), jsou v případě „eurasijských vlků“ založeny na velikosti kořisti, její početnosti a zranitelnosti (Mech a Boitani 2010). „*Tradičně se předpokládá, že vlci loví převážně zvířata handicapovaná, nemocná, zraněná, napadená vnitřními parazity, zvířata přestárlá, či naopak mlád'ata. Tím zároveň mimoděk vlci zajišťují dobrou kondici ostatních zdravých zvířat a zvyšují jejich schopnost přežít.*“ (Kvasnica 2009: 60). Tento předpoklad dokládá ve své studii i Šmietana (2005), jenž zjistil, že „*podíl kolouchů ve špatné tělesné kondici ulovených vlky byl výrazně vyšší, než jaký byl náhodný vzorek v populaci*“ (Kutal a Suchomel 2014: 158). Selektivní účinek predačního tlaku vlka na starou kořist shrnují např. tyto studie (Fritts a Mech 1981, Mech et al. 1995, Hayes et al. 2000). Lov handicapovaných, starých nebo naopak mladých jedinců znamená pro vlka eliminaci rizika zranění při lovu.

V Evropě jsou hlavní součástí vlčího jídelníčku čtyři původní evropští kopytníci: jelen evropský, srnec obecný, prase divoké a los evropský. Jejich podíl ve složení potravy se však v různých oblastech liší. Ve střední Evropě vlci preferují jelena, který je pro ně velikostně optimální (Kutal a Suchomel 2014). Ze vzorků vlčího trusu sebraných v západním a středním Polsku tvořili z celkového množství biomasy 94,8 % divocí kopytníci. Nejčastěji to byl srnec obecný (42,8 %), prase divoké (22,6 %) a jelen evropský (22,2 %). Vedlejší zdroj

---

⁸ Někteří mladí vlci však opouštějí smečku i po jednom roce, nicméně, jak naznačuje analýza prof. Vadima Sidoroviče, mnoho z nich se prvního roku ani nedožije. Při sledování 33 vlčích vrhů v období od první poloviny května až do začátku zimy (v listopadu/prosinci) zemřelo během prvních 6-7 měsíců v Paazierre Forest přibližně 52 % štěňat (Sidorovich 2017).

⁹ Složení vlčí potravy je jiné v létě než v zimě.

kořisti představovali daněk evropský (2,7 %), zajíc polní (2,5 %) a bobr evropský (1,4 %). Domácí zvířata, výhradně kočky a psi, tvořili 1 % celkové biomasy (Nowak et al. 2011)¹⁰. Vlci vykazují neobyčejnou schopnost vydržet dlouhou dobu bez potravy a, když se smečce podaří ulovit velkou kořist, spořádají najednou i 10 kg masa¹¹ (Mech a Boitani 2010).

Vlci jsou velmi vytrvalí a svoji kořist mohou pronásledovat i desítky kilometrů. Nejčastěji se pohybují rychlostí kolem 8 km/h, mohou však vyvinout rychlost až 70 km/h (Nowak a Walker 2005). Vlci v Severní Americe věnují v zimě více než polovinu svého času výběru vhodné kořisti, kterou je možné bez rizika zranění ulovit (Mech a Boitani 2010, Kutal a Suchomel 2014). Lov ve smečce dává vlkům možnost lovit velkou kořist, kterou by sami byli jen stěží schopni ulovit. Metaanalýza jedenácti studií, zaměřených na potravní ekologii vlků, přinesla výsledek, kde zvyšující se počet členů smečky znamenal méně potravy pro jedince. Důvodem k lovu ve smečkách tak může být sdílení nadbytku kořisti s mladými vlky (Kutal a Suchomel 2014).¹²

Útok probíhá u menší kořisti (do velikosti srnce) jejím stržením k zemi a prokousnutím hrdla. Větší kořist nejprve pronásledují a následně se ji snaží oddělit od stáda, zraňují ji na bocích a slabínách, což způsobuje šok. Jakmile ji strhnou k zemi, roztrhají dutinu břišní a otevřou hrudní koš, čímž dojde k usmrcení. Přesto však je úspěšných jen asi 10 - 49 % útoků (Kutal a Suchomel 2014, Mech a Boitani 2010, Kvasnica 2009).

„Vlci loví v noci a ve dne se většinou ukrývají [...] tímto způsobem se, co nejvíc vyhýbají setkání s člověkem.“ (Ellis 2009: 27)¹³ Nicméně výzkum v Białowieži ukázal, že rozdíly v diurnální aktivitě vlků nemusí být primárně způsobeny přítomností lidí. U vlků se během dne střídají časové úseky pohybové aktivity a odpočinku (Kutal a Suchomel 2014).

---

¹⁰ K velmi podobnému složení vlčí potravy dospěla i studie z Německa, kde hlavní složku potravy tvořili taktéž divocí kopytníci. Převládající kořistí byl srnec obecný (55,3 %), následovaný jelenem obecným (20,8 %) a prasetem divokým (17,7 %). Další složku potravy tvořili menší savci jako např. zajíc polní (2,9 %), zatímco hospodářská zvířata tvořila jen 0,6 % z celkové zkonsumované biomasy (Wagner et al. 2012).

¹¹ „Denně vlk spotřebuje 3–5 kg masa.“ (Lov a potrava vlka obecného 2019)

¹² Ponechání nadbytků z velké kořisti blízkým potomkům je z evolučního hlediska nejvýhodnější cesta, jak s ní naložit, kromě kompletní konzumace nebo ukrytí kořisti (Kutal a Suchomel 2014).

¹³ Ke stejným závěrům o denní aktivitě vlků dochází také (Aulagnier 2009).

1.5. Rozšíření a nároky na habitat

1.5.1. Preference biotopu a velikost teritoria

Pohled na rozlehlost holarktického areálu rozšíření vlka indikuje velkou přizpůsobivost druhu, který se vyskytuje od semiaridních oblastí až po arktickou tundru. Současná podoba areálu je výsledkem řady změn, zejména pronásledováním ze strany člověka, v důsledku čehož je vlk na mnoha místech zcela vyhuben nebo ohrožen. Rozšíření vlka v Evropě vyvrací zažitě představy o vlku, coby symbolu divočiny a nedotčené přírody (Kutal a Suchomel 2014). Je utopíí myslet si, že vlky lze na našem území „držet“ pouze v málo obydlené nepřístupné krajině, a to vzhledem k tomu, jak rozlehlé je jeho teritorium a jak se neustále zvyšuje tlak lidí na prostor.

„Vlk obývá především rozsáhlé lesní oblasti s častými rozvolněnými plochami rašelinišť, holin, pastvin či luk.“ (Červený et al. 2005). Habitatová analýza z Polska, provedená na základě vlčích stop, ukázala, že vlci více jak ve třech čtvrtinách případů preferovali lesní krajinu, následovanou loukami a pastvinami a v 6 % byly jejich stopy nalezeny v mokřadech (Jędrzejewski et al. 2007). Ve střední Evropě se vlk nejčastěji vyskytuje v oblastech od 600 do 2400 m. n. m. a vyhledává spíše tichá a klidná místa (křoviny, zarostlá údolí, vysoké traviny). Pokud není antropogenní tlak příliš vysoký, zvykne si na přítomnost člověka a vyskytuje se i v blízkosti lidských obydlí. Podmínkou je ale dostatek spárkaté zvěře, která je aktuálně na území ČR přemnožená (Červený et al. 2005). Z monitoringu vlčích hlídek Hnutí Duha vyplývá, že vlk dokáže žít v kulturní krajině výrazně pozměněné člověkem a umí se přizpůsobit lidským aktivitám (Hnutí Duha 2019).

1.5.2. Velikost teritoria

Vlci patří mezi silně teritoriální savce. Smečky si hájí své teritorium, které v jižní a střední Evropě dosahuje minimálně 80–240 km² a maximálně až 415–500 km² (Kutal a Suchomel 2014). Ve slovenských Tatrách je to mezi 146–191 km², přičemž teritoria samců jsou menší (Find'o a Chovancová 2004). Ve Skandinávii se domovský okrsek vlka pohybuje mezi 259 až 1 676 km² (Mattisson et al. 2013). Variabilitu velikosti teritorií určuje zeměpisná šířka a hustota kořisti.

Velikost teritorií zpravidla nikdy neklesá pod 80–100 km², což je pravděpodobně minimální území potřebné pro úspěšné vyvedení mlád'at (Kutal a Suchomel 2014). „Ale i když mladí vlci dospějí a mohli by založit rodinu, brání jim v tom nedostatek teritorií. Prostě není tolik místa v loveckém teritoriu, aby každá vlčice mohla mít mlád'ata. Přemnožení vlků nad únosnou mez by pro ně znamenalo tragédii, způsobilo by hladomor, neboť vlci by se neměli čím živit.“ (Kunc 2010)

1.5.3. Vývoj populačních stavů vlka v Evropě

Když pomineme člověka, je vlk suchozemský savec, který měl historicky největší areál rozšíření. Obýval totiž území celého severoamerického kontinentu, Eurasii, severní Afriku a Japonsko (Boitani 2000, Nowak a Walker 2005, Sillero-Zubiri 2009). V návaznosti na snahy člověka o jeho vyhubení je dnes jeho areál rozšíření zhruba o třetinu menší a na většině území střední a západní Evropy¹⁴ je vyhuben.¹⁵ (Kvasnica 2009).

Člověk vlka svým trvalým pronásledováním postupně vytlačil do odlehlých horských oblastí v severní Skandinávii, na Balkánský poloostrov, do Apenin, Pyrenejí a Karpat (Reichholf 1996). V roce 2014 se vlci vyskytovali trvale ve 28 zemích v areálu s rozlohou 798 300 km² v počtu 10 (původních) populací¹⁶, které mají trend mírného nárůstu nebo jsou stabilní. Vlci jsou druhou nejhojnější evropskou velkou šelmou s odhadovaným počtem více než 12 000 kusů¹⁷ (Chapron et al. 2014). Do Česka se šíří vlci ze středoevropské nížinné, polsko-německé, populace. Tato populace čítá přibližně 200 zvířat. Nejstabilnější a největší evropskou populací je karpatská (Kutal a Suchomel 2014).

1.6. Rozšíření a početnost vlka obecného v ČR

1.6.1. Historické rozšíření vlka na území ČR

Historické rozšíření vlka obecného stručně popisují Anděra a Červený (2009) a dodávají, že ucelená studie pro celé Česko zatím chybí.¹⁸ Lze však usuzovat, že se vlk

---

¹⁴ Taktéž ve velké části Mexika a USA je vlk vyhuben.

¹⁵ Viz Obrázek č. 1 v příloze na str. 112.

¹⁶ Početnost a trend evropských populací vlka ukazuje graf č.1 v příloze.

¹⁷ K podobným číslům dospěla i Kaczensky a kol. (2013), zatímco Červený a kol. (2005) odhadují evropskou populaci vlka dokonce na 60 000 jedinců.

¹⁸ Existuje však několik regionálních přehledů, ze kterých lze čerpat. Například Hošek (1976) se věnuje území Moravy a Slezska a Váňa (1977) se zaměřuje na území Podblanicka.

původně vyskytoval na celém našem území a i přes intenzivní lov od počátku hospodaření velkostatků koncem 15. století se jeho stavy udržely na poměrně vysoké úrovni až do období třicetileté války,¹⁹ kdy se stavy vlků patrně přechodně zvýšily. V letech 1621–1650 bylo na panství Rožmberků v okolí Českého Krumlova uloveno 400 vlků. Koncem 18. století záznamů o vlcích v dobové literatuře ubývá, je zřejmé, že osudnými se vlkům staly tereziánské lesní řády (1754-1756), jež během krátké doby změnily charakter našich lesů, a pak také lovecký řád Josefa II., který umožňoval hubení velkých šelem každému, kdykoliv na ně natrefí. Není snadné přesně určit posledního zastřeleného vlka na našem území vzhledem k tomu, že někteří jedinci mohli být zaměněni za psy, nebo utekli z chovu do volné přírody. Nicméně jako poslední český vlk bývá uváděn jedinec zastřelený 2.12. 1874 dvěma ranami Jana Štěrbíka z Vimperka v revíru Lipka na Vimpersku. Existuje však několik dalších zpráv o ulovených zvířatech pocházejících z přelomu 19. a 20. století (Anděra a Červený 2009, Kothera 2009, Anděra et al. 2004). Poslední historické zástřely jsou známy z roku 1907 z revíru Kouty v Jeseníkách (Andreska a Andresková 1993).

Po konci 2. světové války začal vlk na naše území postupně pronikat ze sousedního Slovenska, Polska a později Německa, přičemž dnes již v příhraničních oblastech tvoří stálé populace²⁰ (Anděra et al. 2004).

1.6.2. Současné rozšíření vlka na území ČR

Od 70. let došlo k výraznému zvýšení počtu dokladů o výskytu vlka, je však nutné k jejich hodnocení přistupovat obezřetně, jelikož se v řadě případů jednalo o zvířata uniklá ze zajetí. Od roku 1995 se vlci nastálo usídlili v centrální oblasti Moravskoslezských Beskyd a v roce 2004 se zde, na Javorníkách a ve Vsetínských vrších, vyskytovala jedna až tři menší smečky (Anděra et al. 2004).

K hranici našeho státu nejbližší dlouhodobě stabilní populace vlka žije v Karpatech, odkud k nám jednotlivá zvířata migrují do Beskyd a Bílých Karpat (na základě genetických analýz jde o tzv. horskou formu vlka). Další populace, původem z pobaltských států (nížinná

---

¹⁹ Na bojištích se vlci živili mrtvolami koní, dobytka i lidí (Anděra a Červený 2009). Také morové epidemie, probíhající v Evropě v letech 1347 až 1351, kvůli časté absenci pohřbívání těl sloužili vlkům jako snadný zdroj potravy (Bright 2004).

²⁰ Na území Moravy i části Slezska se vlk s určitými přestávkami vyskytoval trvale až do současnosti (Anděra a Červený 2009).

forma vlka), se od roku 2000 rozšířila přes západní Polsko do Německé Lužice²¹, odkud vlci přicházejí do severních a severozápadních Čech. Od roku 2014 bylo potvrzeno jejich rozmnožování na Dokesku v CHKO Kokořínsko. Na Broumovsku se vlci trvale usídlili roku 2015 a od r. 2016 zde bylo prokázáno jejich rozmnožování. Na základě DNA analýzy bylo zjištěno, že také sem se vlci dostali ze západního Polska. V roce 2016 se po 150 letech na Šumavě opět vytvořila vlčí smečka. V létě roku 2017 byla na základě záznamů z fotopasti zdokumentována rozmnožující se smečka v NP Bavorský les. Téhož roku byl zaznamenán pár s vlčaty ve Šluknovském výběžku. Nálezy a snímky z fotopastí však naznačují (ne)pravidelný výskyt např. také v Lužických i Jizerských horách, Krkonoších a méně často v Jeseníkách, na Olomoucku a ve Žďárských vrších (www.navratvlku.cz)

V sezóně 2017/2018 bylo dokladováno 16 vlčích území, která alespoň částečně zasahovala na území ČR, přičemž se zde vyskytovalo 6 smeček, 5 párů a několik solitérních vlků (Piňos 2018, www.selmy.cz) Přesný počet vlků není možný s jistotou určit, lze jej tedy pouze odhadovat na základě dat získaných monitoringem o obvyklé velikosti vlčí smečky ve střední Evropě²².

1.7. Ohrožení a ochrana

1.7.1. Přírození nepřátelé, konkurenti a ohrožení

Vyjma člověka nemá dospělý vlk v přírodě žádné významné nepřátele. Jinými velkými šelmami bývá usmrcen jen zřídka v rámci konkurenčních interakcí. Větším nebezpečím jsou pro vlka různá onemocnění, především vzteklina, která není léčitelná (Kutal a Suchomel 2014). Několik případů vzteklych vlků na Slovensku dokládá Hell a kol. (2001). Pro vlky je rovněž nebezpečný virus psinky, dále se u nich může objevit řada endo- i ektoparazitů, jako jsou tasemnice, motolice nebo klíšťata (Kutal a Suchomel 2014).

Ze všeho nejvíce ohrožuje vlky přetrvávající negativní pohled veřejnosti, z čehož plyne také ohrožení v podobě ilegálního lovu (pytláctví), který je bohužel v mnohých

---

²¹ „V sezóně 2017/2018 bylo v Německu zaznamenáno 57 smeček, 2 páry a 3 teritoriální jedinci.“ (Výskyt vlka 2019).

²² Lokality současného rozšíření vlka obecného na území ČR, ukazuje Obrázek č.2 na straně 113 v přílohách této práce.

případech organizován myslivci.²³ Proti ilegálnímu lovu dlouhodobě bojuje Hnutí Duha s pomocí dobrovolníků vlčích hlídek. To navíc vypsalu odměnu 100 000 korun za oznámení, „jež povede k usvědčení pachatele, který ilegálně zastřelil rysa, vlka nebo medvěda.“ (Odměna za dopadení pytláka velkých šelem 2019)

Dalším problémem je fragmentace habitatu. Přirozeným migračním koridorům velkých savců se staví do cesty řada bariér, jako jsou dopravní infrastruktura či lidská sídla. Když pomíneme možné kolize s dopravními prostředky, může následkem fragmentace habitatu dojít k vymření lokální populace, nebo jejich genetické degeneraci způsobené inbreedingem. Migrační koridory bývají proto v některých případech budovány uměle coby ekodukty, ne vždy se však daří je správně umístit a vystavět tak, aby byly skutečně využívány (www.selmy.cz). Riziko zániku populace představuje také hybridizace a s tím spojená introgrese psích genů, jež může snížit životaschopnost populace destrukcí potencionálu adaptací (Randi 2011). V neposlední řadě jsou vlčí populace ohroženy ničením přirozených biotopů. Děje se tak především z důvodu rozšiřující se lidské zástavby do volné krajiny. V některých případech se totiž „daří“ prosadit zástavbu také v chráněných územích. Tento antropogenní tlak přispívá k tomu, že se vlci čím dál více šíří a adaptují na různé typy kulturní krajiny.

1.7.2. Legislativní a praktická ochrana vlka

Na základě zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (ZOPK) je vlk chráněn ve všech svých vývojových stádiích. § 50 odstavec 1 v ZOPK odkazuje k ochraně jeho biotopu a přirozených i umělých sídel. Zákon zakazuje nejen vlky zabíjet nebo zraňovat, ale také je rušit, nebo chovat v zajetí. Prováděcí vyhláška MTP ČR č. 395/1992 Sb.) vlka řadí mezi zvláště chráněné kriticky ohrožené druhy. Případné škody způsobené vlkem jsou hrazeny podle zákona č. 115/2000 Sb. krajskými úřady. Vlk je celoročně hájenou zvěří dle zákona č. 449/2001 Sb., prováděcí vyhlášky MZe ČR č. 245/2002 Sb. V aktuálním Červeném seznamu ČR najdeme vlka v kategorii kriticky ohrožených živočichů (Chobot a Němec 2017). Červený seznam IUCN jej však řadí mezi druhy málo dotčené²⁴.

²³ Jak to ostatně dokládá anonymní dotazníkové šetření mezi myslivci. (Koubek a Červený 2003).

²⁴ Podle IUCN jsou zařazeni v kategorii Least Concern (LC) (Boitani et al. 2018)

Návrat vlků je zároveň výsledkem úspěšné ochrany v rámci EU. V rámci legislativy Evropské unie chrání vlka směrnice o stanovištích č. 92/43/EEC (přílohy II a IV), druh je navíc zařazen do přílohy II Bernské úmluvy mezi chráněné druhy, které je mj. zakázáno usmrctvat, odchytávat nebo vyrušovat. Jakékoli obchodování s tímto druhem reguluje příloha II Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucími rostlinami (CITES).

Praktickou ochranou vlka obecného se dnes zabývají statní i neziskové organizace. K ochraně přispívá nejen terénní výzkum a monitoring, ale především důkladná osvěta veřejnosti. Řadu projektů na ochranu vlka a velkých šelem realizovalo například Hnutí Duha nebo Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK). Tyto organizace také pořádají akce, kde se setkávají s poškozenými farmáři, zvou si odborníky a šíří informace o velkých šelmách. Ochrane vlka se věnují některé pobočky Českého svazu ochránců přírody a řada projektů probíhá i na univerzitní „půdě“. Kupříkladu projekt Objektivní akceptace vlka v člověkem pozměněné přeshraniční krajině (OWAD), jehož koordinátorem je ČZU, využívá dobré praxe ochrany ze Saska (O Projektu 2019).

2. Charakteristika regionu Broumovsko

2.1. Přírodní památky a geomorfologický popis regionu Broumovsko

Ve východních Čechách, při hranici Královéhradeckého kraje s Polskem, se rozprostírá Broumovský výběžek. Zasahuje sem severní část okresu Náchod a východní část okresu Trutnov. Zájmové území této práce – region Broumovsko – se shoduje s územím chráněné krajinné oblasti Broumovsko.²⁵ CHKO Broumovsko je součástí geologického celku vnitrosudetské pánve a zároveň orograficky náleží k Broumovské vrchovině. Krajina tu má vlivem milionů let probíhající eroze dynamický vzhled. Mírně ukloněné svahy střídají na ostrých hranách prudké stráně, objevují se kaňonovitá údolí s převýšením přes 100 m. Skály a rokle se v krajině mění v pestrou mozaikou lesů, luk, lánů a pastvin (Rozbory Chráněné krajinné oblasti Broumovsko 2012).

Fenoménem oblasti je georeliéf pískovcových tabulových plošin s rozsáhlými skalními městy a stolovými horami tvořený mořskými sedimenty druhohorního stáří. Nejznámější a turisticky velmi oblíbené jsou Adršpaško-teplické skály a Broumovské stěny (Miko et al. 2003). Adršpaško-teplické skály s pseudokrasovým reliéfem v kvádrových pískovcích jsou s rozlohou téměř 18 km² největším skalním městem střední Evropy (Mackovčín a Faltysová 2002). Výjimečným pseudokrasovým fenoménem je také tzv. Teplická jeskyně o délce 1065 m, nacházející se na dně kaňonu Teplických skal (Pánek a Hradecký 2016).

V Broumovské kotlině se, díky geologickému složení, morfologii terénů a nižší nadmořské výšce, nachází nejvíce půd vhodných pro zemědělskou činnost. Vyvinuly se zde hydromorfní a ilimerizované, bonitně dobré zemědělské půdy. Broumovskou kotlinou navíc protéká řeka Stěna, která u obce Starostín přitéká z Polska. V lužních polohách Stěnavy a podél řeky Metuje najdeme nejúrodnější půdy této oblasti. V období holocénu zde vznikaly půdy pod vlivem lesní vegetace. Původní lesní půdy však byly během posledního tisíciletí

---

²⁵ Chráněná krajinná oblast Broumovsko (zkráceně CHKO Broumovsko) byla vyhlášena 27. března 1991 na ploše 410 km². „Severní, východní a jihovýchodní hranici tvoří státní hranice s Polskem. Vnitrostátní hranice vede od obce Žďárky přes Hronov a Zbečnick k Hornímu Kostelci a dále po tzv. Panské cestě přes Odolov pod Žaltman, odkud pokračuje kolem Radvanic až ke státní hranici u Chvalče. V úseku Žďárky – Horní Kostelec – Paseka je totožná s okrajem vnitrosudetské pánve...” (Vymezení hranic a poloha 2019)

pozměněny lidskou činností – území bylo odlesněno a nyní je stále intenzivně zemědělsky obhospodařováno, přestože již došlo k částečnému zalesnění (Rozbory Chráněné krajinné oblasti Broumovsko 2012, www.broumovsko.ochranaprirody.cz)

2.3. Perifernost území

Krajina Broumovska je téměř ze všech stran oddělena od ostatního území pásem hor či skalních hřebenů Javořích hor, Jestřebích hor, Gór Stołowych, Broumovských stěn a masivem Adršpašsko-teplických skal. V současné době je region s vnitrozemím Čech spojen jen dvěma silnicemi a jednou železniční tratí (Bureš 2016). Vlivem těchto skutečností bývá region Broumovska spojován s fenoménem perifernosti. Eva Chodějovská se věnuje problému perifernosti Broumovska s využitím digitalizovaných starých map (Chodějovská et al. 2015), o perifernosti Broumovska hovoří také *Analýza socioekonomického rozvoje Královéhradeckého kraje* vypracovaná Centrem evropského projektování z roku 2010, nebo mapy České republiky v rámci studie zaměřené na současné vnitřní periferie (Musil a Müller 2006).

Musil a Müller vymezují vnitřní periferie jako území: *“která se hospodářsky nerozvíjejí, ztrácejí obyvatelstvo, demograficky stárnou, mají nižší sociálně-ekonomickou úroveň a horší technickou i sociální infrastrukturu než ostatní části země, jsou obtížně dopravně dostupná, mají starý bytový fond a objevují se v nich specifické sociální problémy spojené s exkluzí.”* (Musil & Müller 2006: 6)

Periferní oblasti jsou výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti v daném území. Perifernost území bývá vymezována řadou aspektů. Zejména se jedná o aspekty fyzickogeografické (členitost terénu, klima aj.), geometrické (vzdálenost od centra, geografická poloha apod.), ekonomické (nezaměstnanost, HDP na osobu aj.), sociálně – demografické (vzdělání, věková struktura atd.), ekologické (znečištění životního prostředí, ztráta biodiverzity aj.), kulturní (etnicita, zvyky apod.) náboženské a politické (např. míra autonomie) (Havlíček et al. 2005).

Některé negativní jevy, se kterými se musí Broumovsko potýkat, plynou právě z perifernosti regionu. Dobrovolný svazek obcí Broumovsko (DSO Broumovsko) si dává za cíl řešení společenských a hospodářských problémů, se kterými se Broumovsko potýká.

Na základě SWOT analýzy definoval DSO Broumovsko některé problémy regionu. Patří sem nízká ekonomická aktivita (spojená s vyšší mírou nezaměstnanosti, menším počtem pracovních míst a nedostatkem investičního kapitálu), dále také demografické jevy (stárnutí populace, málo stálých obyvatel, odchod mladých a vzdělaných lidí), vzdělanost spojená s nižším počtem odborného středního školství, špatná dopravní obslužnost a technický stav dopravní infrastruktury, neudržované průmyslové a zemědělské budovy i památky, nedořešené vlastnické vztahy k pozemkům, častá absence občanské vybavenosti (nedostatečná síť obchodů, sociálních a zdravotnických služeb i ubytovacích kapacit pro turisty) (Program rozvoje Broumavska 2004). Podle Halsetha a Rysera (2006) je občanská vybavenost ve venkovských sídlech zásadní pro realizaci každodenních aktivit, zachování místní kvality života a udržení lokální ekonomické základny (Temelová et al. 2011). Problémem je zde i nedostatek občanské aktivity ve věcech veřejných často plynoucí z uzavřenosti obyvatel, v některých případech plynoucí ze zvýšené úrovně ochrany přírody (Program rozvoje Broumavska 2004).

2.4. Kulturní památky a turistický ruch na Broumovsku

Navzdory výše zmíněnému výčtu problémů Broumavska je nutné zmínit, že Broumovsko je turisticky hojně navštěvovanou oblastí nejen díky památkám přírodního rázu, ale nabízí také řadu kulturních památek, především sakrální a světské barokní architektury. Nacházejí se tu dvě městské památkové zóny (v Broumově a v Polici nad Metují), vesnická památková zóna (Křinice), dva benediktinské kláštery, nejstarší dřevěný kostel v Čechách ze 12. století, desítky kaplí, křížové cesty a stovky pískovcových soch (Mackovčín a Faltysová 2002).

Raritou jsou bezpochyby klasicistní "statky Broumovského typu", jež jsou charakteristické vstupními portály v obloukových výklencích s postranními sedátky a stylizovanými psími boudami (www.arch.broumov-mesto.cz). Architektonickým unikátem je bezesporu také devět farních venkovských kostelů, tvořících tzv. „broumovskou skupinu kostelů“, vystavěných na klášterních pozemcích břevnovsko-broumovského kláštera. Jejich poznávacím znakem je jednolodní svatyně se zvonící a strmé valbové střechy, jež jsou vysoké téměř jako věže kostelů (Prokop et al. 2007).

Kulturní vyžití na Broumovsku poskytuje nejen Broumovský klášter, který nabízí koncerty, přednášky, divadelní inscenace a prohlídky pro veřejnost, dále Muzeum Broumova, Městské divadlo Broumov nebo Centrum Walzel v Meziměstí. V rámci návštěvnosti regionu však stále převažují přírodní památky, zejména pak Adršpašsko-teplické skály, do kterých míří ročně přes 300 000 návštěvníků. Skalní města přitahují také řadu sportovců, zejména horolezců, pěších turistů, běžců a cyklistů. Broumovsko navíc nabízí několik menších lyžařských areálů, lanové centrum, agroturistiku a oblíbenou lokalitou je i pro geocachery.

2.5. Historie regionu Broumova

2.5.1. Historie osídlení do období novověku

Historie osídlení horního toku Metuje a Stěnavy začíná již v paleolitu. Údolí Metuje s Kladskou kotlinou tvořily pro tehdejší lovce přirozené a snadno kontrolované biokoridory. První zemědělci, přicházející na naše území v polovině 6. tisíciletí př. n. l., vysoko položenou, relativně chladnou a vlhkou oblast neosídlili. Na počátku mladší doby bronzové umožňuje teplejší subboreální klima usazení lidu lužických popelnicových polí v Kladské kotlině. V době římské Germáni obsazují pouze střed Kladské kotliny a po odchodu posledních germánských osadníků na přelomu 4. a 5. století zdejší krajina pustne a zarůstá pralesem (Mackovčín a Faltysová 2002).

Souvislé osídlení a typický vzhled současné krajiny přichází až ve 13. století s tzv. benediktinskou kolonizací. Rozvoj regionu Broumova během 16. století umožnil rozmach soukenictví a plátenické produkce kláštera. S příchodem průmyslové textilní výroby v 19. století zažívá region opět růst (Bureš 2016). Centrem kolonizovaných území benediktiny je na počátku klášter v Polici nad Metují, který je označován jako *locus forensis* (trhové místo). Na počátku 15. století se stává centrem městské sídlo Broumov s náměstím a opevněným proboštvím (Mackovčín a Faltysová 2002).

Již od počátku existence města získali významné postavení soukeníci, kterým král Přemysl Otakar II. udělil roku 1275 privilegium na výrobu a prodej sukna. Soukenictví, plátenická produkce a následný rozmach průmyslové textilní výroby v 19. století umožnil rozvoj celého regionu Broumova (Bureš 2016, Matoušek 2010).

Středověké osídlení bylo často vystavováno destruktivním vlivům válek a morových epidemií. V 15. století to byly především husitské války následované v 17. století válkou třicetiletou. Po třicetileté válce je život poddaných a *“charakter krajiny na broumovském panství výrazně ovlivňován provozem benediktinského klášterního velkostatku. Broumovský urbář z let 1676 až 1677 ukazuje na značně rozšířené rybníkářství a chov ovcí.”* (Mackovčín & Faltysová 2002: 252) Tvář kulturní krajiny Broumova se od 18. století proměňuje v návaznosti na vznikající barokní sakrální i světské architektury. Od 18. století dochází k výstavbě jedinečné zděné architektury broumovských statků a drobné sakrální architektury smírčích křížů či kaplí (Mackovčín a Faltysová 2002).

Novověké osídlení Broumova bylo značnou měrou formováno rozvojem textilní výroby včetně domácího zpracování lnu a tkalcovství na vesnicích. Tato ekonomická aktivita umožnila více lidem založit rodinu, což znamenalo nárůst počtu obyvatel. Od poloviny 19. století dochází k největšímu hospodářskému a následnému stavebnímu rozmachu, kdy každá obec má alespoň jednu továrnu. Rozvoj je umocněn vybudováním tzv. choceňské dráhy (1875) spojující Vídeň se Slezskem a Kladskem a později železničním propojením Teplic nad Metují a Trutnova (Rozbory Chráněné krajinné oblasti Broumovo 2012).

2.5.2. Novodobá historie Broumova se zaměřením na zemědělství

V 70. letech 19. století patřila Broumovská kotlina k nejhustěji osídleným oblastem Čech. Pokles nastal po první světové válce, nicméně k nejvýraznějším změnám v osídlení došlo po 2. světové válce vlivem organizovaného transferu 22 tisíc osob německé národnosti (Bergmann et al. 2003). Státem zkonfiskovaná půda byla předána dosídlencům z přilehlých okresů i reemigrantům z ciziny. Osídlování bylo dokončeno v polovině roku 1947 a noví obyvatelé obsadili téměř 1600 prázdných usedlostí. Dvě třetiny obyvatel pracovali v průmyslu a v zemědělství byl kladen důraz především na pastevectví. Na živočišnou výrobu byly navázány masozpracovatelské závody (Mackovčín a Faltysová 2002).

26. září 1946 sestavilo ministerstvo zemědělství návrh na zřízení pastvin. Ty měly za cíl především ozdravění domácího chovu dobytka, ulehčení práce a zlevnění provozu v zemědělských závodech a zároveň zvýšení mléčné, masové a tukové výroby (Ságnerová

2008), široký pás pohraničních pastvin navíc sloužil jako "nárazníkové pásmo" státní hranice (Kot'átko 1946). Do léta 1946 bylo vytvořeno více jak 150 pastvinářských družstev na zhruba 15 000 ha půdy. V roce 1947 byly ustaveny místní družstevní pastviny. 1.1. 1947 bylo z důvodu naléhavé potřeby zemědělců ve Zdoňově založeno „Pastevní družstvo ve Zdoňově, zapsané jako s.r.o.“. Pastvinářská družstva se potýkala s nedostatkem pracovních sil, proto byli najímáni také dělníci ze zahraničí (Ságnerová 2008, Valášková 1989).

Novým obyvatelům Broumova často chyběla dostatečná zemědělská kvalifikace, zkušenosti a vztah k půdě. Masová kolektivizace dosáhla největší síly v roce 1960, kdy 97 % zemědělské půdy bylo v majetku zemědělských družstev. Kolektivizace s sebou přinesla scelování polí, meliorace, rozorávání polí, v důsledku čehož byla krajina ohrožena vodní erozí (Mackovčín a Faltysová 2002, Bergmann et al. 2003). Statky se potýkaly s hospodářskými problémy, a proto docházelo k jejich slučování.²⁶ Hospodářská centralizace, snížení počtu škol, degradace kulturního a společenského života a řada dalších problémů měla za následek nárůst migrace obyvatelstva a jeho stárnutí (Mackovčín a Faltysová 2002).

Po roce 1989 jsou uplatňovány restituční nároky a rolníci začínají soukromě podnikat. Nové technologie a zvýšení produktivity znamenají úbytek osob pracujících v zemědělství. V méně úrodných částech Broumova převažují louky a pastviny, na kterých se chová skot a v menší míře také prasata²⁷ (Špaček 2010). Zemědělství se s nárůstem mechanizace silně proměňuje a „*marginalizace a zjednodušování zemědělských systémů vyúsťuje v intenzivní chovy dobytka a specializovanou rostlinnou produkci.*“ (Ulčák 2014: 18) Broumovsko trpí řadou problémů spojených s centralizací a dopady volného trhu na venkov, navíc se přidávají problémy spojené s polohou regionu podhorského sudetského pohraničí - ekonomická aktivita a dopravní obslužnost je nízká, řada pozemků leží ladem a průmyslové podniky jsou uzavírány (Mackovčín a Faltysová 2002)²⁸.

---

²⁶ V Teplicích nad Metují vznikl jeden z největších státních statků v Československu. Hospodařil v oblasti téměř celého dnešního CHKO na ploše asi 16 230 ha a zaměstnával okolo 1 500 lidí (Toušek et al. 1998).

²⁷ Do roku 1990 byla v okrese Náchod snaha živočišnou výrobu stále zvyšovat, ovšem vlivem politicko-ekonomických změn došlo k postupnému snižování stavu ovcí. Mezi lety 1992 a 2001 došlo ke snížení stavu z 8 728 kusů na 2169 kusů (Petříková 2007).

²⁸ Podle Mackovčína a Faltysové (2002) hospodařilo v roce 2002 na Broumovsku přibližně 16 společných zemědělských podniků a 204 soukromníků (z nichž někteří se věnovali ekologickému zemědělství).

3. Konflikt návratu vlka a chovu ovcí a dobytka

3.1. Proměny vnímání vlka v kultuře a mytologii

Současné vnímání vlka má svoje kořeny v daleké historii. Následující podkapitoly představují postoje k vlkům od dob pravěkých až po středověk. Evropský kontinent, ve středověku silně ovlivněný křesťanstvím, stojí u zrodu současného vnímání vlka. Mnoho našich předsudků vůči vlkům pochází již z dětství, kdy jsme četli pohádku O Červené karkulce nebo O vlku a sedmi kůzlátkách. Kvůli nízké populační hustotě vlčích populací i vlčí plachosti nemá většina lidí s vlky přímou zkušenost, a „obraz vlka“ si proto skládá často ze skreslených informací a domněnek.

3.1.1. Vlk v dobách pravěku

Inter lupum et canem – mezi vlkem a psem – toto slovní spojení označuje svítání. Vlk v něm symbolizuje temnotu a krutost, pes představuje osvětlení a civilizaci (Lopez 2000). Pes je pro člověka „nejlepší přítel“ a vlk je „krvelačná bestie“? Výzkumy genomu psa a vlka potvrzují, že všechna současná psí plemena se původně vyvinula z vlka, a to již před více než 25 tisíci lety (Germonpré et al. 2015, Shannon et al. 2015). Z historického hlediska byl pes domestikovaný ještě před příchodem zemědělství a byl prvním domestikovaným zvířetem vůbec (Germonpré et al. 2018). Ke konečnému oddělení vlků od psů došlo pravděpodobně s nástupem neolitické revoluce²⁹ a počátků chovu hospodářských zvířat, neboť se neslučoval s přítomností vlků kolem lidských sídel. (Lescureux 2018). Vlci mohli být lidem nápomocni při lovu velké kořisti,³⁰ nebo je mohli chránit před jinými predátory³¹ (Shipman 2015).

Návratu vlka do naší krajiny stojí v cestě především stále trvajícím negativním smýšlením o vlčích, které utvářeno na základě reálné historické zkušenosti s vlky, která vyústila v jejich

---

²⁹ Neolitická revoluce sehrála podstatnou roli ve vnímání vlka coby konkurenta v zajišťování obživy.

³⁰ Vlci dokáží běžet mnohem rychleji než lidé, dokáží kořist efektivně štvát a nahánět, přičemž ji pak mohl člověk z bezpečné vzdálenosti zabít.

³¹ Předtím ale byli pro člověka také zdrojem masa a kožešiny (Nývtová-Fišáková 2001).

vyhubení, ale také na vlku coby symbolu, vnímaném v různých časových obdobích a kulturách různě³².

Zaměříme-li se na oblast evropského kulturního okruhu, najdeme symboliku vlka již u lidí středoevropského gravettienu, kteří tvarovali mamutovinu, hlínu či kámen do trojrozměrných figurek vlků a dalších šelem³³(Klíma 1961). Se vznikem prvních civilizací došlo k proměně vztahu člověka k přírodě. Člověk si uvědomil, že přírodu může, alespoň do určité míry, pozměnit k obrazu svému. Kácel a žd'ářil lesy, aby měl kde pěstovat různé plodiny a chovat dobytek (Hadač et al. 1983). Přírodě přirozený lov tak ustoupil „kulturnímu vynálezu“ zemědělství.

3.1.2. Vlk v dobách starověku

V antické literatuře je vlk vnímán u Homéra jako krvežíznivý, v bajkách Ezopových jako hloupý³⁴. V diskurzu každodenního života bylo na zvířata nahlíženo z hlediska jejich umístění na škále užitečná – škodlivá. Ze starověkého Řecka také pochází mýtus zvaný lykantropie. Silně zakořeněný vlčí folklór v Arkádii se obvykle vysvětluje jako důsledek toho, že místní obyvatelé byli převážně pastýři a jejich stáda byla často ohrožována vlčími útoky (Ulmanová 2010). V návaznosti na legendu³⁵ údajně astýři obětovali Diovi chlapce a jeho střeva přimíchali do polévky. Následně losovali a vylosovaný farmář střeva snědl a začal výt jako vlk, svlékl se, přeplaval řeku a údajně se stal vlkodlakem (Graves 2004). V Římské říši se 15. února každoročně slavili tzv. *Lupercalie*, ty měly za cíl ochránit stáda před jejich vypuštěním na pastviny před vlky. Kněží zvaní luperkové obětovali kozy a psa a pak z jejich kůží nařezali řemeny, kterými práskali, aby tak zaháněli imaginární vlky (Ulmanová 2010; Neškudla 2004). Vlčice sehrála v římských dějinách ještě zásadnější roli. Podle pověsti odkojila vlčice Romula a Rema, a stala se proto symbolem matky – dárkyně života.

---

³² Vlk byl vnímán jako symbol hrůzy a potencionální hrozby, ale zároveň byl lidmi obdivován pro svou sílu a nebojácnost. Často je spojován se zlými silami, ale zároveň dokáže, díky své síle, před zlem uchránit.

³³ Nicméně, jaký účel tyto figurky pro tehdejšího člověka plnily, lze dnes již jen odhadovat.

³⁴ Vlk byl v mnoha případech silně antropomorfován i v běžném životě, přestože jedná na základě svých přirozených pudů a potřeb, nikoliv ze msty nebo „krvežíznivosti“.

³⁵ Podle legendy mýtický král Lykaón obětoval Diovi svého syna a ten jej za to potrestal proměnou ve vlka (Lopez 2000; Baring-Gould a Coleman 2008).

Staří Slované ctili vlka coby apotropaické zvíře chránící před démony a požírající zlé víly a čerty³⁶. S napadáním dobytčích stád vlky se nicméně potýkali také, k odvrácení těchto útoků byla uskutečňována řada tradic, např. zatnutí nože nebo sekery do země, prahu či stromu. V Bulharsku bylo dokonce zadávení ovce považováno za šťastné znamení věštící rozmnožení stáda a větší výnos vlny a mléka. Bulhaři slavili na sklonku roku tzv. „vlčí svátky“, během nichž bylo zakázáno příst, tkát, šít a prát (Ulmanová 2010, Váňa 1990, Atweri 2007).

3.1.3. Vlk v dobách středověku pod vlivem křesťanství

Zatímco pohanské náboženství starých Slovanů věřilo v magickou sílu určitých zvířat a silně respektovalo přírodu, příchod křesťanství znamenal rozšíření antropocentrického přístupu³⁷ ke zvířatům i k přírodě obecně. Křesťanství částečně přebírá vnímání vlka z antiky, ale navíc přichází s myšlenkou posvátnosti lidského života, který má větší cenu než ten zvířecí. Klíčové tvrzení najdeme již na začátku Genesis, kdy Bůh hovoří k prvním lidem: *„Plod'te a množte se, naplňte zem, podmaňte si ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem i nad každým živočichem lezoucím po zemi.“ (Gn 1: 28)* Po potopě světa řekl Bůh Noemovi a jeho synům: *„Ať z vás má strach a hrůzu všechna polní zvěř, všechno nebeské ptactvo, všechno, co se hýbe po zemi, i všechny mořské ryby: jsou vám vydáni do rukou. Všechno živé, co se hýbe, vám bude za pokrm; to všechno vám dávám tak, jako dříve zelené byliny.“ (Gn 9: 2-3)*

Na řadě míst v bibli se setkáváme se stády ovcí, koz a skotu. Chov zvířat tehdy představoval hlavní zdroj obživy a množství dobytka určovalo bohatství rodiny. Pastýři a ovce byli připodobňováni ke vztahu Bůh a věřící. Významným biblickým symbolem je beránek, coby zvíře obětní a symbol čistoty, pokory a umírněnosti (Ulmanová 2010). V bibli se vlk objevuje výhradně metaforicky a je označen přívlasky jako dravý (Gn 49:27, Mt 7:15, Sk 20:29), krvelačný (Ez 22:27), nebo jako tvor večerní (Ab 1:8, Sf 3:3). Jak se má zachovat

---

³⁶ Zároveň věřili také na vlkodlaky. V Srbsku se tradovalo, že zatmění slunce a měsíce způsobuje právě vlkodlak (Atweri 2007).

³⁷ Zvláště západní podobu křesťanství vnímá Lynn White (1967), ve svém známém článku *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*, jako „nejvíce antropocentrické náboženství, které kdy svět viděl.“

správný pastýř³⁸ a jak se chová vlk k ovčím, připodobňují tyto verše: „*Já jsem dobrý pastýř. Dobrý pastýř za ovce pokládá svůj život. Nádeník ale není pastýř a ovce mu nepatří; když vidí přicházet vlka, opouští ovce a utíká. Když se pak vlk vrhá na ovce a rozhání je, nádeník utíká, protože je nádeník a na ovčích mu nezáleží.*“ (J 10:11-13)

Ve středověku se vlku dostává nejvíce nelibosti. Byl považován za symbol temné moci, a byl proto často pronásledován. Rolníci nazývali „vlkem“ období hladomoru, hrabiví zeměpáni a nenáviděná šlechta pro ně byli „vlci“. Prakticky všechno, co ohrožovalo rolníkovo živobytí, se skrývalo za pojmem vlk. Strach ze skutečných vlků často hraničil s hysterií. Vlci zabíjeli cestovatele a občas přenášeli vzteklinu, a navíc se živili lidskými ostatky³⁹. Hospodářská zvířata v té době představovala důležitý finanční příjem rolníka, proto se právem obával jejich střetnutí s vlčí smečkou. Navíc římská církev využívala obraz vlka, coby skutečného d'ábla potulujícího se krajinou. V roce 1486 byla vydána latinsky psaná rukověť *Malleus maleficarum*⁴⁰, která v době inkvizice pomáhala rozeznávat mezi lidmi a „vlkodlaky“. Údajní vlkodlaci byli církví pronásledováni a popraveni. O vlčích se psalo také v bestiářích, nejednalo se o faktickou literaturu, nýbrž o silně morálně podbarvené texty s křesťanskou naukou (Lopez 2000).

Hlubší světský zájem o zvířata odkazoval k pohanství, proti tomu se křesťanská víra vymezovala, navíc církev do jisté míry ovládala také vydávání knih a vzdělávací instituce. „Zoologie“ středověku navíc byla úzce spjatá s tím, v co věřili tehdejší lékaři. Zvířata sloužila vědě spíše jako zdroj léčiv a anatomické analogie (Lopez 2000).

Evropské středověké smýšlení⁴¹ o vlčích bylo hnáno strachem, nicméně stojí na počátku našich představ a předsudků o vlčích, které se promítají i do našeho současného vnímání. Existuje několik studií (Lopez 2000, Fritts et al. 2003, Kellert et al. 1996) , které potvrzují,

---

³⁸ V bibli je preference pastýřů jasně patrná. První syn Adama a Evy Ábel je pastýřem ovčí. Hospodin přijímá obětní dar v podobě ovce, ale v Kainově daru v podobě plodů země zalíbení nenachází (Gn 4: 2-5).

³⁹ Viz poznámka pod čarou č. 19 na straně 20.

⁴⁰ Česky „Kladivo na čarodějnice“.

⁴¹ Na americkém kontinentu se v přístupu k vlkům střetávalo vnímání přírodních amerických národů a přicházejících kolonizátorů. Pokud inuitský lovec zabil vlka, musel nad jeho smrtí speciální písní projevovat zármutek. Lov vlků měl u přírodních národů vždy duchovní charakter a pro vlčí populaci nepředstavoval ohrožení. Nově přistěhovalí Američané nedovolili vlkům ohrožovat jejich soukromý majetek (dobytek). Našlo se mnoho vášnivých lovců vlčích skalpů lovcích vlky pro peníze. Mezi léty 1850-1900 bylo v Americe zabito 1-2 miliony vlků (Lopez 2000, Kvasnica 2009).

že legendy, mýty a pohádky⁴² o vlčích ovlivňují to, jak je lidé skutečně vnímají (Mitts-Smith 2012).

S postupným rozvojem zemědělství, odlesňováním míst, kde žili vlci, docházelo stále častěji k jejich kontaktu s lidmi. Vlci napadali dobytek a podle některých pověstí také lidi. Ve středověku byly v Evropě početné vlčí populace. Irsku se v 16. století přezdívalo, díky vysokému počtu vlků, „vlčí země“. Tehdejší král nařídil vlky hubit, a tak na začátku 18. století zde byl zabit poslední vlk. Panoval názor, že vlky je dobré lovit nejen kvůli ochraně stád dobytka, ale i z morálního hlediska. Lov vlků navíc podpořila Descartova myšlenka, že zvířata byla člověku stvořena k užitku, jsou to „živočišné stroje“ bez duše, a proto se člověk nevystavuje morální vině, pokud je zabije (Kvasnica 2009).

Vlk byl dlouhá století pronásledován a loven, prvním krokem ke změně jeho vnímání a ochraně byl zákon o ohrožených druzích navržený v roce 1967 a posílený v roce 1973 (Dutcher et al. 2005). V dnešní době již lidé nevěří, že by vlci byli spjatí s magickými silami, nicméně stále přetrvává představa vlka coby nebezpečného a krvelačného tvora, kterého by málokdo rád potkal sám v lese. Obecné povědomí o vlčích sestává i nadále zčásti z faktů a zčásti z mytologie (ibid.). Současnému smýšlení o vlčích a konfliktům mezi vlkem a farmáři se věnují následující kapitoly.

3.2. Postoje veřejnosti k velkým šelmám – konflikt mezi člověkem a přírodou?

V lednu 2018 informoval britský deník The Guardian, že tuto zimu dorazil první vlk za 100 let také do Belgie, a údajně tak završil návrat vlků na kontinentální Evropu. Belgie byla poslední zemí, kde po staletích pronásledování vlka vedoucího až k jeho vyhubení se nyní vlk opět vyskytuje (Boffey 2018). V současné době je vlkům ve většině států Evropy garantována ochrana zákony, proto vlčí populace neustále stoupají a spolu s tím se objevují nejen nadšené komentáře ze strany ochránců přírody, ale také vzrůstající averze především kvůli ohrožení majetku či zájmů. Zejména na venkově jsou velké šelmy stále vnímány negativně. Urbanizovaná společnost naopak přijala romantickou představu o divočině, ale

---

⁴² Pohádka O Červené karkulce je všeobecně známá, stejně jako ta o třech prasátkách. V dalších generacích dětí tyto pohádky stále pěstují strach z vlků a představu vlka jako padoucha (Bright 2004).

více si také uvědomuje důležitost vlka pro ekosystém (Červený et al. 2005). Červený (2005) s nadsázkou uvádí, že „*velké šelmy geopoliticky rozdělují Evropu na státy, v nichž lidé s velkými šelmami žijí nepřetržitě, a státy, které již své šelmy dávno vyhubily, ale mají rozhodující slovo v tom, jak by lidé se šelmami měli žít.*“

Obecně lidé tolerují spíše přirozený návrat velkých šelem než jejich záměrné introdukce. V kapitole *Preference biotopu a velikost teritoria* byla popsána přizpůsobivost vlka při hledání vhodného teritoria. Problémem návratu vlka není tedy nedostatek vhodných biotopů, ale odmítavé postoje veřejnosti i v řídce osídlených oblastech (Plesník 2000, Salvatori a Linnell 2005, Machalová 2011). V místech, kam se velké šelmy vrátily, se postupně staly konkurenty lidí v boji o prostor a zdroje. V některých případech dokonce ohrožují lidský život nebo živobytí, proto je jejich návrat významným společenským a politickým tématem (Linnell et al. 2002, Woodroffe et al. 2005, Packer et al. 2005).

Návratu velkých šelem se v uplynulých desetiletích věnovala celá řada studií. Nejčastěji byly zkoumány názory a postoje k velkým šelmám (Andersone a Ozolinš 2004, Wechselberger et al. 2005, Chapron et al. 2014, Kaczensky et al. 2004) skrze dotazníková šetření. Studie byly často zaměřené na konflikty s chovateli hospodářských zvířat (Korenjak 1995, Gazzola et al. 2008, Behdarvand et al. 2014, Urbigkit a Urbigkit 2010, Krithivasan et al. 2009). Jiné práce byly zaměřené na sociologické dimenze konfliktu s vlky (Bjerke et al. 1998, Kaartinen et al. 2009, Skogen et al. 2008, Karlsson a Sjöström 2007, Bath 2000, Bisi et al. 2007, Kaltborn a Brainerd 2016). Jako klíčové faktory ovlivňující toleranci k velkým šelmám byly nejčastěji identifikovány věk, pohlaví, vzdělání, místo bydliště (zejména pak velikost sídla), vlastnictví hospodářských zvířat, míra informovanosti o dané problematice (Kellert 1985, Ericsson a Heberlein 2003, Kleiven et al. 2004, Røskaft et al. 2007). Roli hrála také vzdálenost bydliště respondentů od místa výskytu vlků (Schoenecker a Shaw 1997, Karlsson a Sjöström 2007).

Postoje vůči velkým šelmám jsou v různých zemích odlišné. I napříč jednotlivými státy se setkáváme s tím, že na některých místech jsou vlci přijímáni obyvateli kladně, jinde však s velkou nelibostí (Treves et al. 2013). Průzkumy ve Švédsku ukázaly, že postoje k vlkům byly více negativní poté, co se vlci vrátili (Ericsson a Heberlein 2003). Srovnávací studie

z Utahu před a po návratu vlka ukázala na dlouhodobou stabilitu postojů vůči vlkům (Bruskotter et al. 2007). Zatímco v Chorvatsku se snížila podpora vlků a mezi lety 1999 až 2003 zde vzrostl souhlas se zabíjením vlků (Majic a Bath 2010). Nejen na základě longitudinálních studií, ale i opakovanými průzkumy bylo zjištěno, že postoje vůči velkým šelmám často nejsou stabilní a dochází k jejich změnám (Williams et al. 2002, Majic a Bath 2010). Longitudinální analýza, zabývající se změnou postojů k vlkům u obyvatel Wisconsinu, přinesla zjištění, že nárůst strachu z vlků a změny postojů k vlkům korelují se ztrátami na hospodářských zvířatech (Treves et al. 2013), nebo napadením člověka a s tím, jak tyto události reflektují média (Kaczensky 2003, Machalová 2011). Houston a kol. (2010) ukázali, že postoje týkající se vlků reflektované v médiích se časem měnily, ale autoři nedokázali rozlišit mezi změnami v postojích a změnami v kohortách reportérů, redaktorů či dotazovaných (Treves et al. 2013).

Faktická informovanost veřejnosti je pro návrat vlků a dalších velkých šelem stěžejní. Ačkoliv řada lidí s oblibou sleduje dokumenty o přírodě, mezi nejsledovanější pořady českých televizních kanálů dlouhodobě patří zpravodajství (Česká veřejnost a média 2003). Problémem však je, že média se mnohem častěji věnují negativním zprávám (Henry 2017) nebo konkrétní události prezentují negativně či zkresleně namísto faktického podání informací (Karlsson a Sjöström 2007, Nanni et al. 2018). Pokud se k lidem dostávají převážně negativní informace o velkých šelmách, projeví se to také v jejich postojích vůči nim (Baláž a D'Amicis 2010). Obecně se pravdivé a faktické informace o velkých šelmách dostávají do veřejného povědomí obtížně. Vliv na to má zejména kredibilita zdroje⁴³ (Boitani 2000). Kvůli nedostatku informací navíc může být veřejnost ovlivněna právě negativními mediálními kampaněmi (Ericsson a Heberlein 2003, Machalová 2011).

Při návratu velkých šelem je nutná osvěta veřejnosti především skrze prezentování pravdivých informací, které mají potenciál vyvracet zažitě předsudky vytvořené v minulých staletích.⁴⁴ K tomuto účelu slouží různé besedy, přednášky ve školách, setkávání s veřejností i publikování tiskových zpráv nebo natáčení televizních dokumentů. Je nutné

---

⁴³ Kredibilita zdroje udává, nakolik je daný člověk či zdroj informací pro člověka vnímán jako důvěryhodný, popř. atraktivní nebo charismatický (Gálik 2012, Giles 2012).

⁴⁴ Viz předchozí tři podkapitoly.

veřejnost informovat o tom, jak je, či není setkání s velkou šelmou rizikové, jak se mohou bránit útokům velkých šelem na hospodářská zvířata a proč jsou tito predátoři významným prvkem naší krajiny. Důležité je samozřejmě také brát ohledy na specifické zájmy různých skupin obyvatel, zejména pak těch, kteří přímo žijí na území výskytu velkých šelem (Majić 2007, Eriksson et al. 2015). Ke změně postojů jsou nejméně přístupní obyvatelé venkova a vlastníci dobytka, kteří mají často sami s velkými šelmami přímou zkušenost (Biggs 1988, Ericsson a Heberlein 2003, Karlsson a Sjöström 2007), navíc mohou ochranáře vnímat jako symbol městské nadřazenosti, což může být příčinou hlubokých společenských rozporů (Williams et al. 2002, Salvatori a Linnell 2005, Majić 2007, Machalová 2011).

Při rozhodovacích procesech, týkajících se managementu velkých šelem, hraje podstatnou roli zapojení všech „dotčených aktérů“ (místních obyvatel, myslivců, chovatelů dobytka i turistů a dalších osob) (Majić 2007). Důležitou roli zde tak sehrávají nejen analýzy týkající se vhodného habitatu pro návrat velkých šelem, ale zejména sociologická šetření zaměřená na postoje k velkým šelmám. Machalová (2011) namítá, že návrat a management vlků je více otázkou sociologickou než biologickou (Williams et al. 2002, Bisi et al. 2007, Majić 2007). Negativní postoje vůči velkým šelmám mohou vést k pytláctví či k jeho akceptaci a mohou se stát hlavní překážkou pro obnovu populací (Woodroffe a Ginsberg 1998, Liberg et al. 2012, Treves et al. 2013).

Kvalitnější ochrany velkých šelem lze dosáhnout právě s podporou místních obyvatel. Dokud tito lidé nebudou považovat přítomnost těchto zvířat pro naši přírodu za přirozenou a významnou, snahy institucí a jednotlivců o jejich záchranu nemusejí být vůbec efektivní (Boitani 2000, Červený et al. 2005, Machalová 2011).

3.3. Postoje z pohledu sociální psychologie

3.3.1. Definice pojmu „postoj“

Problematika postojů bývá nejčastěji reflektována na poli sociální psychologie a sociologie. „Zavedení postoje do sociální psychologie je spjato se jmény W.J. Thomase a F. Znanieckého (1918), kteří chápou postoj jako proces individuálního vědomí, jenž současně determinuje jak aktuální, tak potenciaální reakce každé osoby vzhledem k sociálnímu okolí.“

(Šimíčková-Čížková 2004). Koťa (2018: 64) vymezuje postoje jako „*naučené sklony reagovat příznivě nebo nepříznivě na předměty, situace nebo na druhé osoby, na jejich chování či na jejich osobní přesvědčení.*“

Z řady definicí dalších autorů zabývajících se postoji lze odvodit, že postoj vyjadřuje vztah k nějaké hodnotě a způsobuje, že se častěji chováme určitým způsobem. Mít vůči něčemu postoj znamená zaujmout vůči nějakému objektu hodnotící stanovisko. Těmto objektům přiřazujeme určitou hodnotu, jeví se nám do určité míry žádoucí, nebo nežádoucí; dobré, nebo špatné; užitečné, nebo neužitečné; morální, nebo nemorální; důležité, nebo zbytečné; krásné, nebo ošklivé. Postoje mohou být chápány jako produkt hodnocení, komplexního procesu, ve kterém jsou integrovány kognitivní, emotivní a konativní složky psychiky (Hayes 2003, Nakonečný 2009).

Podle Fishbeina a Ajzena (1975) se postoj od názoru liší v tom, že názory jsou v podstatě jen neutrální výroky, o kterých si myslíme, že jsou pravdivé. Klíčovým indikátorem pro postoj bývá přítomnost emočně zabarveného jazyka a hodnotící složky. Postoje navíc obvykle vycházejí ze základních hodnot člověka (Hayes 2003).

M. J. Rosenberg a C. I. Hovland (1960) chápou ve své teorii postoj jako konstrukt, který se skládá ze 3 různých komponent:

- 1) Kognitivní komponenty – zahrnují to, co subjekt o objektu svého postoje ví.
- 2) Emocionální komponenty – zahrnují emoce, které objekt postoje v subjektu vyvolává (sympatii, antipatii, hněv apod). Projevují se verbálním vyjádřením emocí a reakcí nervového systému. Navíc emocionální komponenta postoje určuje jeho intenzitu, protože extrémně pozitivní, nebo negativní postoje jsou často ty nejsilnější⁴⁵. Neutrální postoje se týkají objektů, které pro daný subjekt nejsou významné, nebo o nich má málo informací.
- 3) Konativní komponenty – vyjadřují pohotovost chovat se vůči objektu určitým způsobem.

---

⁴⁵ Extrémní postoje typu: „*Jsem rozhodně proti návratu vlka. Chci, aby byli vlci znovu vyhubeni.*“ jsou nejintenzivnější a jsou také nejvíce odolné vůči změně. Nicméně frekvence těchto postojů bývá v populaci nízká (Nakonečný 2009).

3.3.2. Vztah mezi postoji, jednáním a chováním

Na základě výzkumu A. W. Wickera (1969) nelze však z postojů předvídat chování vůči jejich objektům. V mnoha případech se setkáváme s rozporů mezi postoji a chováním i s konfliktem mezi protichůdnými postoji. V Teorii odůvodněného jednání vytvořené H. Fishbeinem a I. Ajzenem (1975) je rozlišováno mezi jednáním odůvodněným a plánovitým. V odůvodněném jednání se uplatňuje postoj k chování a subjektivní norma, v případě plánovitého jednání je navíc zahrnuta kontrola chování. Obecně lze však říci, že postoje determinují způsob jednání, ale o jejich konzistenci lze polemizovat. Jsou zpravidla konzistentní, pokud to daná situace dovolí. Postoj v sobě obsahuje konativní pohotovost, jejíž realizace v příslušném jednání závisí na situačním kontextu. Postoje, které vyjadřujeme verbálně, se mohou lišit od postojů, o nichž svědčí naše chování⁴⁶. Podle W. Herknera (1991) diskrepance mezi postoji a chováním může vzniknout také v krajních situacích, kdy se člověk může řady postojů vzdát jednoduše proto, aby přežil. Hodnocení objektů ovlivňuje reakce subjektu vůči věcem a událostem v okolí. Pokud nám například objekt v minulosti uškodil, vyvineme si negativní postoj a v budoucnu se mu vyhneme. (Nakonečný 2009, Hayes 2003).

Postoje mohou být ovlivňovány jednáním, zejména pak, pokud je jednání spojeno s vykonáváním určité role. Se vznikem nové role dochází k vývoji a změně postojů (Myers 1993, Nakonečný 2009). V našem případě by mohlo dojít ke změně postoje obyvatele Broumova k vlkům, pokud by se tento obyvatel stal chovatelem ovcí. K vlkům by se mohl stavět pozitivně do doby, než by se sám stal chovatelem ovcí a měl by s vlky přímou zkušenost, nebo by na něj více působily postoje ostatních chovatelů⁴⁷, kteří se k vlkům staví negativně. Postoje pomáhají člověku při jeho přidružení se k sociálním skupinám. Členství v takové skupině zajišťuje podporu jeho postojů od podobně smýšlejících lidí.

3.3.3 Vytváření postojů

Autoři M. Sherif a H. Cantril (1966) formulovali klíčovou tezi pro vznik postojů: *„Postoje jsou odvozeny z (verbálních i nonverbálních) reakcí člověka. Jestliže jedinec*

---

⁴⁶ Člověk, který prohlásí: „*Kdybych potkal vlka, zastřelím ho.*“, tak ve skutečnosti v nastalé situaci může jednat jinak. Zabití vlka je trestný čin, tudíž zde může figurovat strach. Navíc může jít o tvrzení vyjádřené v afektu.

⁴⁷ Na utváření postoje by tak měla vliv referenční skupina chovatelů ovcí, ke které se jedinec vztahuje.

opakovaně reaguje charakteristickým způsobem (pozitivním, nebo negativním) ve vztahu k určitému stimulujícímu objektu, odvozujeme z toho, že si vytvořil postoj vůči tomuto stimulu.“ (Nakonečný 2009: 263) Krech a kol. (1968) tvrdí, že postoje se utvářejí v procesu uspokojování potřeb. Pozitivní postoje si osoba vytváří k objektům či lidem, jež umožňují saturaci potřeb, naopak negativní postoje zaujímá vůči těm objektům, které saturaci potřeb brání.

Postoje vyjadřující vztah k hodnotám se utvářejí již od dětství. V průběhu procesu socializace se dítě učí rozlišovat, co je dobré a špatné, a to ve dvou rovinách: v rovině společensko-normativní (co za dobré a za špatné pokládá jeho kulturní a sociální prostředí) a v rovině subjektivní (co je dobré a špatné z hlediska subjektivní zkušenosti). V učení se hodnotám je podle Tkaczykové (in: Nowak 1973) podstatná intervence verbálních podnětů. Protože člověk i nonverbální zkušenosti verbalizuje a ukládá do své paměti nejen smyslový, ale i sémantický vzorec hodnot a zkušeností. Na základě toho je pak schopný dospět k sémantickým generalizacím a diskriminacím, které svět jeho hodnot rozšiřují a současně specifikují (ibid.).

Při vytváření postojů hraje roli také tzv. „teorie otevřené a uzavřené mysli“. Podle M. Rokeache (1960) je mysl otevřena předně tomu, co je v souladu s jejími postoji. *„Pokud má jedinec vytvořené pevné a konzistentní postoje vůči určitému objektu, nejsou rozdíly v zapamatování pro a proti-argumentů vůči těmto postojům významné.*“ (Herkner 1991). Disonantní informace může být dokonce vyhledávána, a to v případě, že by mohla být v budoucnu použita nebo když jedinec míní, že ji může odporovat (Nakonečný 2009).

3.3.4. Konzistence a změna postojů

Postoje jsou v sociální psychologii rozlišovány na konzistentní, které jsou soudržné a relativně stálé, a na nekonzistentní, které se vyznačují tím, že jsou zároveň labilní a nestejnorodé (Řezáč 1998). Konzistence postojů má dvě roviny. První rovinu představuje konzistence minulých postojů se současnými, vyjadřující úroveň jejich stability/proměn v čase. Druhá rovina zahrnuje konzistenci vnitřních složek postoje⁴⁸ a konzistenci postojů

---

⁴⁸ Například disonance mezi postoji a chováním zmíněná v podkapitole *Vztah mezi postoji, jednáním a chováním*.

jako celku, zda a jaká je úroveň vnitřní jednoty postojů.⁴⁹ Pokud je vnitřní jednotka postojů silná, je takový systém stabilnější a odolnější vůči změnám. Jestliže je v takovém systému jistá ideová dominanta a systém vykazuje různé úrovně hodnocení, můžeme se setkat s tzv. ideologií⁵⁰ (Nakonečný 2009).

D. Krech a kol. (1968) vytvořili přehled základních charakteristik postojů, v němž se uplatňuje zřetel k jejich možným změnám:

- 1) Extrémnost postoje (krajně pozitivní/krajně negativní hodnocení objektu) - je nejvíce odolná vůči změnám
- 2) Multiplexita postoje (postoj může být jednoduchý/mnohotvárný, založený na jediném faktu nebo množství informací) – jednoduché postoje se mění snadněji
- 3) Konzistentnost postoje (vnitřní vyrovnanost jeho složek)
- 4) Interkonexe postojů (vzájemná spojitost postojů) – čím více jsou postoje psychologicky propojeny, tím jsou odolnější vůči změnám
- 5) Konsonance v seskupení (jejich relativní soulad) – shodné postoje se mohou podporovat, a být proto odolnější změnám
- 6) Síla a množství uspokojovaných potřeb (postoje uspokojují potřeby) – čím více potřeb uspokojují, tím více jsou vůči změnám imunní
- 7) Centrálnost vztažných hodnot (centrální postoje zaujímá jedinec k pro něj významným objektům) – tyto postoje jsou velmi rezistentní vůči změnám (Nakonečný 2009)

Postoje jako produkty učení se mohou za daných podmínek změnit. Významné postoje se obvykle nemění, mohou se však změnit v důsledku psychického otřesu a přímé osobní zkušenosti. S tlaky na změnu postojů se člověk setkává např. skrze masmédiá nebo působení propagandy politických stran. Proti postojům, či silnému přesvědčení recipienta bývají přesvědčovatelem využívány různé metody persvaze opírající se o racionální či emocionální argumenty, případně kombinace obojího. Emocionální argumentace cílí primárně na city, je sugestivní, ale její vliv je spíše okamžitý a rychle slábne. Přesvědčování musí vtáhnout do hry motivy přesvědčovaného a musí aktivovat jeho přirozené tendence.

---

⁴⁹ Negativní postoj k návratu velkých šelem na naše území nemusí znamenat negativní postoj k vlku, který je umístěn v zoo.

⁵⁰ „G. Wiswede (2004) definuje ideologii jako „rigidní systém věr“, o jejichž obsahu nelze pochybovat“ (Nakonečný 2009: 251).

Racionální argumentace nelze od emociální abstrahovat. Přesvědčování může mít podobu diskuze, kdy se přesvědčovanému položí otázky, na které odpoví ano a pak se mu představi protiargument a on má také tendenci souhlasit (ibid.).

H. C. Triandis (1971) na základě empirických poznatků definoval následující faktory změn postoje: důvěryhodnost zdroje informace; atraktivita zdroje informace; moc zdroje informace; styl, struktura a obsah informace. Rozhodujícím faktorem je také osobnost přesvědčovaného a jeho psychologické vlastnosti, kam se řadí i míra sugestibility, která negativně koreluje s mírou inteligence (vysoce inteligentní osoby jsou málo sugestibilní), a již zmíněná subjektivní významnost postoje související s jeho stabilitou (ibid.).

3.4. Postoje české veřejnosti k návratu vlka na naše území

Vztahu české veřejnosti k výskytu velkých šelem na našem území se v uplynulých letech věnovalo několik průzkumů. Na toto téma vzniklo vícero akademických článků, závěrečných prací i knih. V loňském roce vznikla na Katedře environmentálních studií Masarykovy univerzity rozsáhlá empirická studie zaměřená na vztah člověka k životnímu prostředí. Tato studie, provedená na reprezentativním vzorku populace, přišla se zjištěním, že většina české veřejnosti celkově sympatizuje s ochranou přírody a životního prostředí a považuje přírodu za ohroženou. Většina obyvatel ČR zaujímá tzv. biocentrický postoj k přírodě a 83 % z nich spíše či rozhodně souhlasí s tím, že rostliny a zvířata mají stejné právo na existenci jako člověk. Ačkoliv z šetření vyplývá, že česká společnost široce podporuje ochranu přírody⁵¹, tak znalost klíčových termínů, jako je biologická rozmanitost či Natura 2000, je velmi nízká (Krajhanzl et al. 2018).

Podle Krajhanzla a kol. (2018) se většina české společnosti k výskytu divokých zvířat v České republice staví vstřícně. V případě vlka by jeho výskyt podporovalo 62 % respondentů. Proti podpoře návratu vlka se vyslovilo 20 % dotázaných. V roce 2015 však tým dr. Krajhanzla ve výzkumu *Ochrana divoké přírody očima české veřejnosti* zjistil

---

⁵¹ Z průzkumu vyplývá, že přibližně 75 % dotazovaných podporuje řešení úbytku různých druhů zvířat a rostlin a pouze 12 % je nepodporuje (Krajhanzl et al. 2018).

mnohem menší ochotu české veřejnosti. Pouze 28, 2 % dotázaných si myslí, že se vlci na našem území mají podporovat⁵².

Andreska a Mejzr (2012) zjišťovali pomocí dotazníkového šetření postoje k velkým šelmám u žáků osmých a devátých tříd základních škol a studentů prim a sekund šestiletých gymnázií. Do výzkumu byly záměrně zařazeny jak lokality s výskytem velkých šelem, tak lokality, kde se tyto savci minimálně 250 let nevyskytují. Vlka ve volné přírodě zpozorovalo 12 % dotazovaných žáků. Vlka za nebezpečné zvíře považovalo 76 % žáků a studentů. O prospěšnosti vlka v přírodě byla přesvědčena téměř polovina žáků, pouze 4 % žáků si myslí, že vlk přírodě škodí, a přibližně třetina nedokázala odpovědět. Nejvíce žáků, kteří jsou přesvědčeni o prospěšnosti vlka, pocházelo z Prahy, naopak nejméně jich bylo z Vysokých Tater, Šumavy a Beskyd, tedy oblastí, kde se vlci vyskytují. Podle Hadravové (2017) se 87 % žáků českých základních a středních škol domnívá, že na našem území vlci žijí. Zatímco Andreska a Mejzr v roce 2012 zjistili, že pouze 70 % českých žáků si myslí, že u nás vlci žijí, avšak na Slovensku si bylo přítomnosti vlků vědomo 98 % žáků⁵³ (Andreska a Mejzr 2012; Mejzr 2012; Hadravová 2017).

Hadravová (2017) zjišťovala postoje a názory žáků základních a studentů středních škol (Andreska & Mejzr 2012) k výskytu velkých šelem na území České republiky. Věkové složení respondentů bylo stejné jako u Andresky a Mejzra (2012)⁵⁴. V otázce nebezpečnosti vlka byla využita škálová varianta odpovědi a lze říci, že přibližně třetina dotazovaných považuje vlka za středně nebezpečného. Setkání s vlkem se obávala téměř polovina respondentů. Z výsledků navíc vyplývá, že vlka se obávají více dívky než chlapci. Narozdíl od výzkumu prováděného Mejzrem (2012) se 76 % respondentů shodlo na tom, že vlk je přírodě prospěšný, a to konkrétně tím, že redukuje stavy zvěře. Pouze necelých 5 % respondentů uvedlo, že vlk v přírodě nemá žádnou funkci. Přibližně 40 % dotázaných žáků a studentů vnímá vlka jako plaché zvíře, které v přírodě téměř nepotkají. Téměř třetina

---

⁵² Je ovšem nutné zmínit, že každý z těchto výzkumů využívá odlišnou stupnici pro škálové otázky, proto nemusí být komparace těchto výsledků zcela exaktní.

⁵³ Lze usuzovat, že rozdíl o povědomí týkající se přítomnosti vlka v r.2012 a 2016 je způsoben lepší informovaností o velkých šelmách?

⁵⁴ Dr. Andreska z Katedry biologie a environmentálních studií Univerzity Karlovy byl vedoucím této diplomové práce.

respondentů by uvítala, aby vlk zákonem chráněn přísněji, a 91 % respondentů nesouhlasí s tím, aby došlo k jeho opětovnému vyhubení (Mejzr 2012).

Další dvě studie (Machalová 2011; Švaříčková 2013) se věnovaly postojům české veřejnosti k výskytu velkých šelem v CHKO Beskydy a na Šumavě. Zkoumány byly názory místních obyvatel i návštěvníků. Švaříčková (2013) provedla dotazníkové šetření na náhodném vzorku 240 respondentů, jejichž věkovou strukturu rozdělila do čtyř kategorií. V otázce, zda jsou velké šelmy člověku nebezpečné, odpovědělo nejvíce (32 %) respondentů odpovědí „spíše ano“. Vlka za nejnebezpečnější zvíře považovalo 17 % dotázaných. Proti návratu vlka do české přírody se vyslovila pouze 2 % dotázaných a 42 % by jeho přítomnost uvítalo. Navíc u 28 % dotázaných by měla přítomnost vlka pozitivní vliv na výběr budoucí dovolené. Zajímavým zjištěním zde bylo, že rekreační návštěvníci daných oblastí i stálí obyvatelé jsou stejnými příznivci návratu velkých šelem.

Machalová (2011) své dotazníkové šetření provedla na návštěvních Beskyd a zároveň na 158 místních obyvatelích, z nichž 61 bylo chovateli hospodářských zvířat. 93 % dotázaných navíc mělo kontakt s chovateli hospodářských zvířat. O výskytu vlků v Beskydech bylo přesvědčeno 82 % místních obyvatel a 84 % návštěvníků. Více jak polovina dotázaných (56 %) deklarovala, že jim přítomnost vlka nevadí, 15 % z ní má radost a dohromady 20 % místních uvedlo, že jim výskyt vlka vadí⁵⁵. Vlka vnímá jako škodlivého necelá třetina místních obyvatel a 15 % návštěvníků. Více jak polovina dotázaných žijících v Beskydech se vyslovila pro regulaci počtu vlků z důvodu možného přemnožení⁵⁶. Necelá polovina místních považuje vlka za určitě plachou šelmu, v přírodě jej zahlédlo pouze 8 % obyvatel Beskyd a 6 % návštěvníků. Přesto si 17 % návštěvníků a 27 % místních lidí myslí, že potkat vlka je velmi nebezpečné⁵⁷, a proto by téměř polovina z nich měla strach pouštět kvůli vlkům děti samotné do lesa⁵⁸. Vlka jako původce mnoha škod na hospodářských zvířatech vnímá 67 % místních obyvatel, 38 % uvedlo, že mají

---

⁵⁵ Z výzkumu provedeného na podzim roku 1999 uvedlo 49 % místních obyvatel Beskyd, že jim výskyt vlka vadí (Bartošová a Genda 2001).

⁵⁶ Třetina místních obyvatel odhadovala počty vlků v ČR v rozmezí několika stovek.

⁵⁷ Pokud porovnáme tyto výsledky se zjištěními, jež přinesl výzkum Bartošové a Gendy (2001), kde 49% obyvatel Beskyd mínilo, že vlk je nebezpečný, lze usuzovat, že strach obyvatel Beskyd z vlků postupně mizí. Budeme svědky takového posunu také na Broumovsku?

⁵⁸ V tomto případě lze naopak pozorovat nárůst strachu o děti, které by šly samy do lesa. Ve výzkumu Bartošové (2001) mělo strach „pouze“ 11 % místních.

obavy z útoku velkých šelem na jejich dobytek. Proměnnými, jež měly vliv na strach z útoků šelem, byly věk, vzdělání, délka pobytu v Beskydech, kontakty s chovateli hospodářských zvířat a s myslivci. Strach z útoku na hospodářská zvířata zároveň koreloval, podle výsledků analýz, s jejich postojem k výskytu šelem v Beskydech, vnímanou nebezpečností setkání či tolerancí k šíření šelem na další území. Nejčastěji zmiňovaným opatřením pro ochranu hospodářských zvířat bylo využití hlídacích psů a také ohrazení/oplocení. Více než třetina respondentů uvedla noční ustájení zvířat v chlévech a použití elektrických ohradníků. Pro regulaci šelem v případě vzniku škod se vyslovila více jak polovina dotázaných chovatelů a téměř 8 % jich požadovalo úplné odstranění šelem z oblastí, kde napadají domácí zvířata. Přibližně 70 % respondentů žijících v Beskydech mělo povědomí o vyplácení náhrad škod na hospodářských zvířatech, nicméně 72 % považuje toto řešení za částečné a 20,3 % obyvatel Beskyd se domnívá, že se tím situace neřeší vůbec (Machalová 2011).

4. Metodologie

4.1. Předmět a cíl výzkumu

Předmětem zkoumání této diplomové práce je výskyt vlka obecného na území Broumova v ekologických, environmentálních a společenských souvislostech. Cílem empirické části práce je zjistit ústřední postoje jednotlivých aktérů v otázce návratu vlka na území Broumova. Postoje jsou zkoumány skrze hromadné sdělovací prostředky. V médiích jsou postoje a informace spojené s vlky předávány širokým skupinám obyvatelstva, a tím mají sílu ovlivnit veřejné mínění v této otázce. Média se nejen snaží určitou realitu popsat, ale sama významně přispívají/vytvářejí diskurz spojený s vlky. Práce zjišťuje, zda mohou být negativní postoje bariérou a rizikem pro další šíření vlka na našem území. Kromě již zmíněného se práce snaží objasnit řadu mýtů spojených s návratem vlka týkajících se např. umělého vypuštění vlků nebo křížení se psy.

Důvodem, proč je téma této diplomové práce zkoumáno skrze média, je několik již proběhlých šetření, kde respondenti uvedli jako zdroj informací o velkých šelmách právě sdělovací prostředky. V případě výzkumu Bartošové a Gendy (2001) byla ve snaze objevit kořeny strachu z velkých šelem položena otázka, odkud čerpají informace o vlčích. Nejvíce respondentů (47 %) uvedlo, že z médií, ve 27 % hrála roli také osobní zkušenost nebo zkušenost někoho, koho znali. Machalová (2011) uvádí, že pro obyvatele lokality výskytu vlka (Beskydy) měl větší význam při získávání informací rodina, přátelé a známí, zatímco u návštěvníků Beskyd hrál podstatnější roli internet (61 %). Na to, z jakých zdrojů respondenti získávali informace o šelmách, mělo signifikantní vliv pohlaví, věk, vzdělání, počet obyvatel trvalého bydliště, ale pochopitelně také, zda respondentovi (popř. jeho rodině) velké šelmy způsobily škodu na hospodářských zvířatech, zda někdy viděl šelmu v přírodě, a významné se ukázaly také respondentovy kontakty s myslivci a chovateli hospodářských zvířat (Machalová 2011).

V současné době se stále více dostává do popředí nepřímý a zprostředkovaný kontakt s přírodou, který je pro většinu obyvatel urbanizované společnosti časově a prostorově dostupnější a zároveň i bezpečnější. Tak, jak ubývá přímého kontaktu s přírodou, přibývá kontaktu s obrazovkami všeho druhu (Krajhanzl et al. 2015). Osobně spatřuji důležitost

analýzy médií v tom, že média mají obrovský potenciál v ovlivňování postojů. Konflikt mezi vlky a farmáři na Broumovsku je sociálně konstruované téma. Média skrze lingvistické prostředky, ale i aktéry, kterým se dostane, či nedostane prostoru se k danému problému vyjádřit, přímo ovlivňují to, jak příjemci danou zprávu vyhodnocují. Postoj dotazovaného člověka se zkušeností s velkými šelmami bývá často velmi silný, když se jej rozhodl prezentovat veřejnosti tak, aby se o něm dozvědělo více lidí.

4.2. Design výzkumu

V návaznosti na zkoumanou oblast – výzkum, jenž se snaží popsat jednotlivé dimenze subjektivních zkušeností s vlky a škálu postojů, které k nim jednotliví aktéři zaujímají, byl pro výzkum zvolen kvalitativní přístup (Corbinová a Strauss 1999).

Kvalitativní přístupy k výzkumu umožňují hlubší pochopení zkoumaného tématu a odhalení významů, které lidé připisují prožívaným aktivitám a situacím, lidem i objektům. Napomáhají porozumět jejich vidění reality a odhalit procesy, které tuto realitu konstruují. Metodologicky se opírají o indukční přístupy zaměřené na generování teorií a vytváření bohatých deskriptivních dat (Leavy 2017; Dudová 2010; Bryman 2008).

Induktivní metoda je součástí přístupu zakotvené teorie, jejíž cílem je vybudování teorie zkoumaného jevu, která umožní daný jev pregnantně pojmenovat, lépe mu porozumět a být i úspěšnější v jeho předvídání a ovlivňování. Cílem zakotvené teorie je vytvořit dobře saturovaný teoretický koncept s velkou explanační silou. Teorie se vynořuje v průběhu získávání dat, v nichž je pevně zakotvená (Řiháček et al. 2013).

4.3. Výzkumné otázky

Na počátku celého výzkumu stála formulace výzkumné otázky. Jejím úkolem je identifikovat zkoumaný jev a také definovat oblast zájmu a jeho hranice. Výzkumná otázka se často zaměřuje na nějaké dění či průběh jevu s cílem popsat zákonitosti tohoto dění. V diskurzivní analýze je výzkumná otázka zaměřená na způsoby konstruování psychosociální reality, prostředky těchto konstrukcí a jejich důsledky (Řiháček et al. 2013). Vedlejší výzkumné otázky byly v průběhu výzkumu modifikovány a doplňovány, jak bývá v případě kvalitativního výzkumu zvykem (Hendl 2005).

Hlavní výzkumná otázka zní:

Jaké jsou postoje jednotlivých aktérů v otázce návratu vlků na území Broumovska?

Vedlejší VO:

- Jakým způsobem byla předkládána problematika návratu vlka na Broumovsko ve vybraných textech českých médií?
- Jaká řešení problému škod na hospodářských zvířatech jednotlivé strany navrhnou?

4.4. Použitá metoda

V případě kvantitativních šetření jsou postoje nejčastěji zkoumány skrze dotazníková šetření,⁵⁹ u kvalitativního výzkumu jde zejména o metodu rozhovoru. V této práci je metoda rozhovoru zprostředkována skrze výpovědi aktérů v médiích. Rozhovor tedy nebyl veden výzkumníkem, ale reportérem či redaktorem. Zkoumání jednotlivých postojů bylo provedeno na základě analýzy přímých citací aktérů v médiích. Mediální prezentace těchto názorů byly zkoumány skrze metody kritické diskurzivní analýzy.

Úloha dokumentů v sociálním výzkumu byla zatím spíše vnímána jako doplněk k jiné metodě. Vzhledem k úloze a významu, který písemné dokumenty sehrály ve většině společností, je pozoruhodné, jak málo prostoru jim sociální vědci věnují (Wertz et al. 2011). Kritická diskurzivní analýza (KDA) je jedním ze směrů diskurzivní analýzy (DA) a představuje nejen způsob analýzy, ale je i zároveň teorií (Vašát 2008). Analýzu diskurzu je možné chápat jako vyhraněnou metodu i jako přístup ke zkoumání určité oblasti bádání (Schneiderová 2015). Termín diskurz označuje specifický způsob mluvení a rozumění světu, užívání jazyka či jiných znakových systémů – členy dané společnosti (jejich jistou skupinou nebo jednotlivci) a/nebo v určité oblasti společenského života a/nebo v komunikaci o určitém tématu. Jedná se o významovou reprezentaci světa, jež je vyjednávána v sociální interakci (Vašát 2008).

„Cílem analýzy diskurzu je tedy analyzovat množinu textů (verbálních i neverbálních), jež sdílejí vztah k určitému stejnému tématu nebo sociálnímu prostředí. Analýza diskurzu zkoumá [...] „způsob uvažování a vyjadřování o něčem, to, co prochází celou řadou textů a

---

⁵⁹ Měření postojů probíhá nejčastěji s využitím různých typů škál.

způsobů jednání a představuje společné „vědění“ v daném komunikačním prostředí.“ (Schneiderová 2015: 23) Analýza diskurzu zkoumá to, co se podílí na utváření identity subjektů, vztahů v určitém sociálním prostředí a významů, jež reprezentují určité představy světa (ibid.)

Pro DA je klíčové její zařazení do proudu sociálního konstruktivismu, zásadní úlohu sehrála vlna francouzského poststrukturalismu a zejména osoba Michela Foucaulta, z jehož myšlenek DA vychází⁶⁰ (Vašát 2008). Ve své analýze se inspiroji KDA dle Normana Fairclougha. Fairclough klade důraz na poznání širšího kontextu textu, především na sociální a ideologické aspekty (Schneiderová 2015). Fairclough (1989) chápe diskurz trojdimenzionálně: jako text, diskurzivní praxi a sociální praxi. Texty jsou produkovány a konzumovány v rámci specifické diskurzivní praxe, která je řízena specifickými pravidly v závislosti na sociální praxi. Diskurz je řízen pravidly diskurzu, která ovlivňují sociální pravidla, jež představují roli mediátora mezi textem a společností (Vašát 2008; Fairclough a Wodak 1997). KDA zdůrazňuje význam jazyka jako součásti společnosti, kdy je nutné jazykové fenomény vnímat jako fenomény společenské. Jazyk má podle KDA sociální determinaci, proto se snaží začlenit jakýkoliv text do širšího rámce podmínek, v nichž funguje a zkoumá, jak je text produkován, přijímán a společensky distribuován (Schneiderová 2015). Při tvorbě textu dochází k reprezentaci události, konstrukci identit a konstrukci vztahů. Fairclough rozlišuje tři hlavní kategorie identit – autor, publikum a skupina dalších účastníků, kterou mohou tvořit např. politici či vědci. Masmédia vzbuzují otázky, kdo má k textům přístup, kdo do nich zasahuje a kdo v nich může promlouvat (Olšáková 2018).

4.5. Výzkumný vzorek a kritéria výběru

S ohledem na cíl výzkumu a kvalitativní design výzkumu byly do samotné analýzy zahrnuty zejména texty z online médií, ale také audiovizuální materiál, který se přímo váže k problematice návratu vlka na Broumovsko. Zdroje vybrané pro analýzu pocházejí nejčastěji z českých internetových zpravodajských serverů, dále z tištěných médií, televizního a rádiového zpravodajství. Články byly vybírány výhradně na základě

---

⁶⁰ Diskurz chápáný dle původních foucaultovských východisek představuje určitý princip a pravidla podílející se na zobrazování/ vytváření určité skutečnosti (Schneiderová 2015).

vyhledávání v databázi Anopress.⁶¹ Kromě tohoto portálu jsem pro získání potřebných textů rovněž využila archiv internetového deníku Ekolist, zaměřeného na přírodu a životní prostředí. Vybrané texty jsou časově omezeny dobou jejich vydání mezi 1. lednem 2015 a 31. prosincem 2018.

Články byly vybírány na základě vyhledávání v databázi Anopress pomocí zadání dotazu „vlk <AND> broumovsko“. Na tento dotaz bylo v databázi nalezeno 732 záznamů, ze kterých byly pro analýzu dále vybrány ty články, které obsahovaly přímé citace/vyjádření některé z níže zmiňovaných skupin aktérů. Důležitým kritériem pro výběr bylo to, aby se jednotlivé články neopakovaly. Mnoho médií totiž přebírá zprávy např. od České tiskové kanceláře (ČTK) a jejich finální podoba je jen minimálně upravena či zcela nezměněna. Snahou bylo, aby se články neduplikovaly a jednotlivé postoje aktérů uveřejněné v médiích nevytvářely iluzi toho, že je daný postoj silný, nebo že se danému aktérovi dostalo více prostoru.

Na počátku analýzy stál soubor o velikosti téměř 200 článků, který byl účelovým výběrem, na základě výše zmíněných kritérií, upraven dle požadavků cíle výzkumu. Účelové vzorkování představuje výběr dokumentů s přímou vazbou na výzkumné otázky (Bryman 2008). V našem případě musely dokumenty obsahovat přímé citace, aby z nich bylo možné vyvozovat postoje. V průběhu analýzy však byl dále výzkumný vzorek upravován podle teoretického vzorkování, kdy byly další případy zařazeny na základě vznikajících konceptů. Za použití metody zakotvené teorie, která je v práci kombinována spolu s KDA, je sběr dat ukončen, až pokud jsou data teoreticky nasycena, a přestávají tak generovat nové informace (Řiháček et al. 2013). Do finální analýzy bylo zařazeno celkem 115 článků.

4.5.1. Výběr zkoumaných dokumentů

Podle povahy dané zprávy lze zkoumané dokumenty rozdělit na: rozhovor, komentář, nebo zprávu o nějaké události, často ale doplněné právě o rozhovor.

---

⁶¹ Anopress poskytuje databázi českých médií s archívem od roku 1996. Databáze obsahuje plné texty novinových a časopiseckých článků, doslovné přepisy televizních a rozhlasových relací a zprávy z internetových serverů (www.anopress.cz).

Zdroje pro analýzu lze také rozdělit do několika skupin podle jejich cílové skupiny příjemců na:

- 1) Celostátní média (Cílovou skupinou je široká veřejnost, čemuž je podřízen i jazyk, který je pro ně typický. Zároveň patří mezi nejčtenější, názory jimi prezentované mají celoplošnou působnost – potencionálně největší dopad na postoje široké veřejnosti, jazyk článků je zvolený)

Vybrané zdroje pro vlastní analýzu lze dále kategorizovat podle typu média na:

- I. Internetové deníky – iDNES, Deník.cz a jeho regionální podoby, Seznam Zprávy, Novinky.cz, Blesk.cz, Tyden.cz, Parlamentnilisty.cz, Lidovky.cz, DenikReferendum.cz, Aktuálně.cz, Ihned.cz
  - II. Tištěná média – 5plus2, Mladá fronta DNES a její regionální mutace, Právo
  - III. Televize – Česká televize, Nova, Prima Family, Tv Barrandov, ČT24, ČT1
  - IV. Rádia – Český rozhlas, Hitrádio MAGIC
- 2) Specializovaná média (cílovou skupinu představuje okruh čtenářů se zájmem o určité téma, někdy vyžadují odborné znalosti)
    - Ekolist.cz

4.5.2. Aktéři výzkumu

Zkoumanými subjekty výzkumu se staly zájmové skupiny, jichž se návrat vlků na Broumovsko přímo dotýká a zaujímají vůči němu jistá stanoviska, která prezentují v médiích.

- Chovatelé hospodářských zvířat na Broumovsku
- Pracovníci Správy CHKO Broumovsko a AOPK
- Členové Hnutí Duha
- Krajský úřad Královéhradeckého kraje
- Ministerstvo životního prostředí
- Myslivci
- Obyvatelé Broumavska
- Ostatní aktéři – zoolog, učitelka, advokátka a další.

4.6. Postup analýzy

Postup analýzy probíhal v několika krocích. Neměl však lineární charakter, proto jsem se v průběhu výzkumu k jednotlivým (již provedeným) krokům vracela a postupovala v analýze podle toho, jak vznikaly teoretické koncepty. Popis jednotlivých kroků níže byl vypracován s ohledem na přístup v textu podle Řiháčka a kol. (2013).

1) Seznámení s textem

Nejprve jsem každý text volně četla bez jakékoliv snahy jej analyzovat. Následně jsem se zaměřila na to, jaká je hlavní myšlenka textu a jací aktéři v textu vystupují. Zajímalo mě, jaká realita je v textu konstruována a čeho se autor výroků snaží dosáhnout. Jaké jazykové prostředky text používá (nespisovný jazyk, odborný jazyk, metafory, stylistika, gramatika)? Které argumenty jsou v textu zásadní? Jsou v textu prezentovány i alternativní verze popisované reality a zkušenosti jiných aktérů⁶²? Jaký mám z textu dojem a jaké rysy textu k tomuto dojmu vedou?

2) Výběr úseků pro analýzu

Následoval výběr materiálu, který byl relevantní pro výzkumnou otázku a předmět výzkumu.

3) Diskurzivní konstrukce

Cílem diskurzivní konstrukce byla identifikace postojů, jež byly předmětem mého výzkumného zájmu. Při identifikaci postojů bylo použito principu variability – byly hledány různé konstrukce stejného jevu nejen napříč rozhovory, ale i v rámci jednoho rozhovoru, což umožnilo rozkrývat kontradikce a dilemata, které mluvčí ve vztahu k danému tématu řeší. Je nutné si uvědomit, že řeč chápaná z perspektivy DA musí nevyjadřovat trvalé postoje, ale je nástrojem jednání, proto je logické, že mluvčí budou používat různé i vzájemně rozporné konstrukce v závislosti na tom, jakou verzi reality se v daném momentu konverzace snaží prezentovat.

4) Identifikace a pojmenování interpretačních repertoárů/diskurzů

Za použití metody konstantního porovnávání byly vyhledávány shody a rozdíly mezi jednotlivými konstrukcemi pro ujištění se, že zvolené konstrukty byly vymezeny co

---

⁶² Zaměřila jsem se tedy na objektivitu textu.

nejpřesněji. Repertoáry a diskurzy byly pojmenovány na základě kódů vytvořených v programu MAXQDA⁶³.

Kódování umožnilo kategorizaci získaných dat. Nejprve, za pomoci otevřeného kódování, byly identifikovány klíčové myšlenky ve vybraných úsecích textu. Axiální kódování navázalo na otevřené kódování vyhledáváním analytických konceptů a znovuseskupováním dat.

5) Vznik teoretických konceptů a hledání vztahů mezi nimi

Kódování umožnilo vznik teoretických konceptů. Na základě dat následovalo definování vztahů mezi koncepty. Zde se uplatnilo právě již zmiňované teoretické vzorkování vedoucí k teoretické nasycenosti, kdy již nová data nevnášela do analýzy nové informace.

4.7. Etika výzkumu

Etické otázky je nutné si pokládat prakticky při každém výzkumu. Zvážení důsledků publikovaných výsledků výzkumu by mělo být neodmyslitelnou součástí kvalitativního výzkumu. Klíčovou etickou otázkou ve výzkumu je otázka důvěry, kdy by výzkumník neměl zveřejnit žádná data, jež by umožnila identifikaci účastníka výzkumu (Švaříček a Šed'ová 2007). V případě mého výzkumu byla zvolena metoda diskurzivní analýzy médií, která nejedná se zkoumanými subjekty face to face, ale pouze hodnotí jejich výroky, které jsou veřejně publikované v médiích. Etický aspekt získaných dat si dovolím přesunout na jednotlivé sdělovací prostředky, které ve většině případů mají své vlastní etické kodexy. Předpokládám, že osoby, jež byly svolné vystoupit v médiích a uvést své jméno, jsou si vědomy, že zveřejněné výroky mohou být, s uvedením patřičného zdroje, dále použity.

---

⁶³ Ukázkou kódování v programu MAXQDA 2018 lze nalézt na str. 115 v Přílohách.

5. Výsledky, interpretace a rozbor

5.1. Stručný vývoj situace na Broumovsku v podání českých médií

5.1.1. Příchod vlků na Broumovsko

První zprávy o návratu vlka na Broumovsko se objevily na konci roku 2015. Nejdříve se jednalo o několik pozorování místními obyvateli. Petr Kafka z CHKO Broumovsko v té době uvedl, že nelze vyloučit, že se na Broumovsku smečka vlků usadí, vnímal to však jako mimořádnou situaci. V roce 2015 byl výskyt vlků prokázán pouze na třech místech v České republice a pouze na jednom místě byl výskyt trvalý (Český rozhlas, 20.11.2015). Již tenkrát nicméně predikoval, že by vlci mohli způsobit škody na hospodářských zvířatech, a to zejména na ovčích (ibid.) Pro potvrzení, že se skutečně o vlka jedná, bylo zapotřebí získat věrohodný důkaz. Tomu mělo napomoci terénní stopování a vyhledávání pobytových znaků. Monitoringu vlků na Broumovsku se začala věnovat správa CHKO Broumovsko a k ní se připojilo také Hnutí Duha, které v té době pořádalo spolu s dobrovolníky vlčích hlídek řadu akcí zaměřených právě na vyhledávání pobytových znaků velkých šelem. Výskyt vlka na Broumovsku potvrdila fotografie vlka v mlze v Hejtmánkovicích od Václava Klímy. Za ní následoval snímek z fotopasti CHKO pořízený poblíž Teplic nad Metují (ČT 24, 10.12.2015).

5.1.2. První škody na hospodářských zvířatech

Petr Kafka z CHKO se od počátku návratu vlka na Broumovsko stavěl k jeho výskytu pozitivně. Jeho návrat byl pro něj „*hmatatelným výsledkem evropské ochrany přírody*“ a navíc byl prý důkazem „*rostoucí tolerance nás všech k divoké přírodě.*“ (Idne.cz, 11.12.2015) První komentáře ze strany místních obyvatel Broumovska na sebe nenechaly dlouho čekat, když se na počátku roku 2016 objevily první škody na hospodářských zvířatech.

„*Od listopadu jsme přišli o více než 40 ovčí. Děláme to 25 let a nikdy jsme podobný problém neměli. A teď krmíme vlka, chodí sem jak do špajzu*“⁶⁴.“ (Karel Krecbach pro Český rozhlas, 29.2. 2016) O možnostech kompenzace za stržené kusy podle zákona č. 115/2000 Sb. informoval v médiích několikrát Petr Kafka i Martina Götzová, pracovnice Krajského úřadu Královehradeckého kraje, kde se žádosti podávají (ČT 24, 2.3.2016). Podle CHKO však kromě chovatele Krecbacha nikdo jiný škody nehlásil. Pozoruhodné je, že Deník.cz přinesl

---

⁶⁴ Petr Kafka z CHKO 4. března 2016 uvedl, že by se na Broumovsku mohli pohybovat dva vlci. (pro denik.cz)

také vyjádření policejní mluvčí Evy Prachařové. Nikdo se na policii kvůli zadávaným ovčím neobrátil. Lze předpokládat, že chovatelé jsou si vědomi, že není v kompetenci policie tyto problémy řešit (Deník.cz, 4.3.2016.). Je otázkou, co vedlo autora článku k domněnce, že by se chovatelé obraceli právě na policii.

5.1.3. Situace se vyhrocuje

Škody u chovatele Karla Krecbacha se opakovaly a s podobnými zkušenostmi se v průběhu roku 2016 a 2017 svěřili v médiích další chovatelé. V září 2016 bylo na základě videa z fotopasti možné potvrdit rozmnožování vlka na Broumovsku. Na záběrech byla k vidění dvě vlčata (Idnes.cz, 7.9.2016). Návrat vlka na Broumovsko byl odrazem jeho současné právní ochrany nejen na území České republiky ale i Evropy. K veřejnosti se dostaly také výsledky genetické analýzy z univerzity ve Varšavě, které vyvrátily domněnky, že tu vlci byli uměle vypuštěni, a přinesly informaci, že pocházejí ze středoevropské nížinné populace ze západního Polska. V roce 2017 spolu s tím, jak přibývaly škody na hospodářských zvířatech, začal sílit názor, že by měl být umožněn odstřel vlků. Jan Šefc zpochybňuje navrhovaná opatření odborníky hyperbolou „*Oplocení vlky nezastaví. To je jako léčit rakovinu acylpyrinem. Tady se musí začít střílet.*“ (Novinky.cz, 4.10.2017) V současné době může být vlk zastřelen v případě ohrožení zdraví lidí, ohrožení veřejné bezpečnosti nebo prevence závažných škod. Obyvatelé Broumova také poukazovali na to, že vlci ztrácejí přirozenou plachost: „*Tady ten vlk se potuluje po vesnici, mezi lidma, přijde k autobusový zastávce.*“ (Karel Krecbach pro TV Barrandov 28.6.2017), a mají z nich proto obavy.

Situace kolem návratu vlků na Broumovsko nečekaně eskalovala událostí, kdy Hnutí Duha uspořádalo školení pro nové dobrovolníky vlčích hlídek. Školení se mělo konat v prostorách Správy CHKO a před budovou byla povolena manifestace místních farmářů. Hnutí Duha nakonec školení přemístilo do nedaleké restaurace. Jejich setkání zde však narušila skupina necelé stovky obyvatel Broumova, kteří s návratem vlka nesouhlasí. Veřejné shromáždění se však může podle zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím konat jen na místě, jež bylo předem oznámeno příslušnému úřadu. Na základě informací z médií vedl celé shromáždění chovatel ovčí z Lachova Jan Šefc, který se vybavil navíc megafonem a vyzýval právě večeřící: „*Vylezte ven, vy srabáci, neschovávejte se. Už bylo dost*

týrání zvířat.“ (Deník.cz, 17.9.2017) Nakonec se protestující rozhodli natěsnat do salonku, kde mělo probíhat školení. Ti, co se nevešli, zůstali stát před okny venku. Šefc pronesl, že chovatelům vadí zejména *„neúnosné rozšiřování vlčích smeček na Broumovsku.“* (Deník Referendum.cz, 18.9. 2017). Monitoring však podle Miroslava Kutala z Hnutí Duha potvrdil pouze dva dospělé jedince a dvojici štěnat (Právo, 6.10.2017). Údajně hrozilo riziko fyzického napadení dobrovolníků a aktivistů z Hnutí Duha, proto byla na místo přivolána Policie ČR. Situaci popsal jeden ze spoluorganizátorů školení pro vlčí hlídky dr. Kotal následovně: Účastníci semináře byli u svých stolů na dvě hodiny obklíčeni rozvášněným davem, museli strpět agresivní chování, vulgarismy a urážky, nebylo jim umožněno adekvátně reagovat na vznesená obvinění, lži a zavádějící tvrzení. Jan Šefc, pořadatel manifestace, si ale za svým chováním stojí: *„Byli jsme agresivní, ale to bylo správné.“* (Aktuálně.cz, 26. 9. 2017)

Také v roce 2017 bylo na záběrech z fotopastí doloženo rozmnožování vlka na Broumovsku. Na videozáběrech se objevili tři jedinci, přičemž loňská mláďata se mohla podle dr. Kutala již od smečky oddělit (Náchodský deník, 8.11. 2017).

5.1.4. Spor mezi farmáři a ochránci na „školní půdě“

Může starosta obce zasahovat do toho, jaké přednášky se mají nebo nemají na základní škole konat? Na základní škole ve Vernéřovicích se měla konat přednáška zaměřená na vlky, jenže na doporučení starosty Vernéřovic Ing. Havrlanta byla přednáška zrušena. O zrušení přednášky požádal starostu Jan Bošina z důvodu, že přednášku *„neměli přednášet odborníci, ale aktivisti, takže pohled na to, co nám vlk přináší či nepřináší, by nebyl vyvážený.“* (Ihned.cz, 16.11.2018) Přednášku měla vést lektorka Michaela Meisnerová pod záštitou Hnutí Duha, přestože členkou hnutí není. Lektorka je absolventskou oboru ochrana životního prostředí a sama bydlí ve vsi Božanov na jihovýchodě broumovského výběžku. Její „odbornost“ lze tedy potvrdit jejím vzděláním i znalostmi místních poměrů (ibid.)

Ačkoliv se ředitelka místní školy za celých 16 let svého působení s ničím takovým nesetkala, starostovi vyhověla. *„Starosta mi doporučil, abychom přednášku nedělali, protože půjde o adoraci vlka [...] Ta lektorka měla ve škole už jiné prezentace a byla výborná [...] Ale nevěděla jsem, že je z Hnutí Duha, a řekla jsem si, že nemůžu dát ruku do ohně za to, že teď“*

s dětmi nebude manipulováno.“ (Jana Pecková pro Ihned.cz, 16.11.2018) Třídní učitelka ale obvolala všechny rodiče ze třídy, kde se měla přednáška konat, a zjistila, že s přednáškou nesouhlasili pouze rodiče dvou žáků, kteří byli zároveň zastupitelé a chovatelé krav a ovcí – zmíněný Jan Bošina a místostarosta Bohumír Urbánek.⁶⁵ *„Jinak většina rodičů řekla, že by byla pro přednášku, a jeden tatínek povídal, že jeho syn byl z toho, že žádná nebude, hodně smutný.“* (Lenka Dohnalová pro Ihned.cz, 16.11.2018). Zatímco ve Verněřovické škole měly děti těšící se na přednášku o vlčích smůlu, v okolí se na pěti jiných školách konalo deset obdobných přednášek. Učitelka Lenka Dohnalová navštívila tři z nich a podle jejího názoru se s žádnou manipulací ani jednostranným pojetím nesetkala (Ihned.cz, 16.11.2018).

5.1.5. Otrávené návnady

V únoru 2018 nakladl neznámý pachatel otrávené návnady na broumovské pastviny. Kvůli návnadám v podobě uhynulé zvěře obsahujícím jed na hlodavce nebyla zaznamenána žádná uhynulá zvířata. Trestní stížnosti podala Správa CHKO Broumovsko, která pojala podezření, že návnada byla nastražena na vlky a krkavce. Stejně domněnky vyslovil také dr. Kutal z Hnutí Duha: *„Nejde jen o to, že se někdo chce vypořádat s predátorem, který mu chodí na ovce, ale může dojít také k otrávení psů, nemluvě o dravcích, liškách a tak dále.“* (Ekolist.cz, 25.9.2018)

5.1.6. Podání žaloby na stát

V lednu 2018 média informovala o rozhodnutí farmářů podat žalobu na stát. Pod žalobou bylo podepsáno 5 chovatelů, z nichž 4 se se svými zkušenostmi s vlkem podělili v médiích. Ing. Havrlant jako důvod pro podání žaloby uvedl: *„Důvodem je, že se cítíme státem podvedeni. Jsme ponecháni napospas vlkům, kteří zabíjejí a týrají naše zvířata, a stát nám zakazuje účinně se bránit.“* (Parlamentní listy, 10.1.2018) Spor zastupovala advokátka Mgr. Jana Zwyrtek Hamplová, která se specializuje na veřejné právo. Ačkoliv byla již od počátku na pochybách, zda je možné na základě soudního rozsudku přijmout novelu zákona, pojala celou žalobu jako profesní výzvu. V žalobě chovatelé mimo jiné artikulují požadavek *„přímé obrany před škodami způsobenými vlkem obecným“*, dále usilují o regulaci vlků na území ČR a jejich absolutní omezení na Broumovsku *„s ohledem na husté osídlení*

---

⁶⁵ Podepsaný také pod žalobou na stát, viz níže na této straně.

oblasti a existující přímé nebezpečí pro zdraví a životy osob a výrazné škody na majetku.“
(ibid.)

Soud pro Prahu 10 v březnu 2018 žalobu zamítl s odůvodněním, že soud „nemůže úkolovat stát v tom smyslu, aby provedl změny platné legislativy“. Rozhodnutí nebylo pravomocné, a navíc musela žalující strana nahradit ministerstvu náklady na toto řízení. (Blesk.cz, 29.3. 2018) S rozhodnutím prvoinstančního soudu se farmáři nesmířili a plánují se odvolávat až k Ústavnímu soudu ČR (Český rozhlas, 10.4.2018).

V srpnu 2018 se objevily zprávy, že vlčí pár na Broumovsku třetím rokem po sobě vyvedl mlád'ata. Jan Koranda, který se věnuje monitoringu vlků na Broumovsku a spolupracuje s Hnutím Duha, informoval 17. září v Českém rozhlase o vývoji počtu vlků na Broumovsku a odhadl je přibližně na 10 dospělých vlků. Se zkušenostmi s útoky vlků na hospodářská zvířata se v médiích podělili další chovatelé, přičemž nejvíce rezonovaly názory chovatelů podepsaných pod žalobou.

5.2. Mediální diskurz a postoje aktérů k otázce návratu vlka na Broumovsko

5.2.1. Správa CHKO Broumovsko a AOPK

Ve zkoumaném vzorku se k problematice návratu vlka na Broumovsko vyjádřilo celkem 9 osob ze státní Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK), přičemž tři aktéři byli přímo pracovníky CHKO Broumovsko.

V médiích byli příslušníci této skupiny nejčastěji označováni jako ochranáři nebo ochránci. Ačkoliv se mi nepodařilo nikde najít přesnou definici tohoto pojmu, lze usuzovat, že velká část čtenářů si za něj nejspíše dosadí, že cílem těchto osob je ochraňovat přírodu. Označení ochranář lze v tomto případě ale vnímat také jako zkrácení či zjednodušení označení profese člověka, který pracuje v rámci Agentury ochrany přírody a krajiny, která mj. zajišťuje odbornou i praktickou péči o přírodu, zejména v chráněných územích. Všichni z nich mají navíc vysokoškolské vzdělání, často právě vztahující se k ochraně přírody.

Pojmenování „ochranář“ do určité míry vymezuje vztah pracovníků AOPK k vlkům. Spojení slov ochranář a vlk ve čtenáři implicitně vyvolává dojem kladného vztahu této

skupiny k návratu vlka. Lze si snadno odvodit, že pokud farmáři požadují odstřel vlka, stojí ochranáři proti nim v opozici. Za prvé se tento požadavek rozchází se současnou legislativou, kde je vlk chráněným druhem, a za druhé jsou si ochranáři dobře vědomi úlohy vlka v ekosystému.

Některé zdroje označují tuto skupinu za odborníky: „*Odborníci budou zkoumat, zda se na Broumovsku skutečně pohybuje vlk*“ (Parlamentní listy, 11.11.2015) nebo za vědce „*Vědci mají první důkaz, že vlci na Broumovsku pocházejí ze západního Polska.*“ (Idnes.cz, 22.2. 2017) Z textů tak může čtenář nabýt dojmu, že pouze vědci mohou potvrdit svými metodami výskyt vlka. Vystupují jako autorita, která od místních obyvatel sbírá informace o výskytu vlka, zkoumá složení jeho potravy a věnuje se jeho monitoringu. Vytváří však zároveň jakýsi monopol zpracovávající informace o vlčích. Tato skupina aktérů se vyznačuje používáním vědeckého jazyka (např. monitoring, genetická analýza, pobytové stopy aj.). O dané situaci mluví více exaktně, ve svých tvrzeních se aktéři někdy opírají o jiné odborníky či výzkumy, zatímco farmáři hovoří o zkušenostech s vlky od jiných chovatelů. Vědecký jazyk může ale u čtenářů vyvolávat určitý odstup a vytvářet pomyslnou jazykovou bariéru. V některých případech by mohlo pomoci bližší vysvětlení vyřčených termínů nebo užití „srozumitelnějšího“ jazyka typického pro okruh čtenářů, pro který je daný článek určen. Zde je ale potřeba opatrnosti, protože používání neodborného jazyka by v některých případech mohlo nahrávat jejich diskreditaci, protože by se mohlo zdát, že nejsou schopni pracovat s vědeckým diskurzem spojeným s tímto tématem.

Vztah mezi odborníky a farmáři je často vystavěn jako konflikt, který je posilován vzájemnou odlišností obou identit. Vyjádření odborníků doplňují slovesa z rozumové kategorie (např. upřesnit, upozornit, argumentovat), kdežto farmáři jsou nejčastěji spojováni s emotivními přívlastky jako zoufalí, nespokojení, naštvaní, rozezlení apod. (Olšáková 2018). Emocionální argumentace farmářů jsou často stavěny do kontrastu vůči výroky odborníků, které se tak zdají být pro čtenáře sofistikovnější. Zatímco odborníci kladou důraz na prezentaci vědeckých metod, zmiňují také možné řešení problému, jež spatřují v různých opatřeních, farmáři ze sporu vycházejí jako nespokojení venkované s jednoduchou slovní zásobou. Předkládanými argumenty se u čtenáře snaží vzbudit soucit, lítost a empatii. „*Dostřeloval jsem ovečku, která měla vytahaná střeva.*“ (Karel Krebch pro

Idnes.cz, 30.09.2017) O ovčích hovoří ve zdrobnělinách jako o ovečkách, jehňátkách apod. Zároveň také farmáři chápou odborníky coby autoritu, neznamená to však, že by ji respektovali. Na doporučení týkající se ochrany stád farmář Karel Krecbach opáčil: „*Kvůli nějakým mudrcům nebudu nic měnit!*“ (Blesk.cz, 17.3.2016) a chovatel Jan školník ve svém vyjádření sám sebe označil jako senohraba: „*Ploty za stamilióny nic nevyřeší, to tvrdím já, senohrab Jan Školník*“. (Deník.cz, 17.9.2017). Odmítání nadřazené autority je patrné i z tohoto prohlášení: „*Nemusíme jen držet ústa a čekat, co nám ochranáři nadiktují.*“ (Tomáš Havrlant pro Náchodský deník., 4.4.2018) Články, ve kterých se píše o této skupině jako o „vědcích“ a je v nich prezentován „diskurz odborníků“ zároveň ale postrádají vyjádření chovatelů hospodářských zvířat.

Čtenáři se může zdát, že odborníci mají jen teoretickou znalost problému a nabízí řešení podle nějakých „návodů“, kdežto farmáři mají s vlky praktickou zkušenost stejně tak, jako ji měli jejich předci. Když byl vlk před asi dvě stě lety vyhuben, nestály tenkrát místním obyvatelům a farmářům v cestě žádné státní orgány ochrany přírody. Svě zkušenosti staví farmáři jako protiargument vědeckých tvrzení. Navíc se snaží věrohodnost odborníků zdiskreditovat použitím *Argumentum ad hominem*: „*A o vlcích zřejmě někteří lidé, kteří nechovají žádná zvířata nebo bydlí v bytovkách, nemají ani ánunk.*“ (Tomáš Havrlant pro Ihned.cz, 16.11.2018). Tím autor výroku říká, že lidé, kteří bydlí v bytovkách, nemohou mít dostatečné znalosti o vlcích, ačkoliv mohou mít například vystudovanou zoologii.

Přestože by AOPK měla ve věci návratu vlků na naše území zaujímat výhradně objektivní názor, i zde se někteří pracovníci nebojí osobního vyjádření nadšení z návratu vlka. „*Je to po 200 letech doložený výskyt vlka tady na Broumovsku, takže je to pro nás určitě něco neobvyklého, pěkného, milého.*“ (Petr Kafka pro Prima Family, 3.1.2016). V rámci zkoumaných textů se ale jedná o ojedinělé vyjádření, nejčastěji totiž pracovníci AOPK prezentovali informace týkající se monitoringu vlka nebo zabezpečení stád před útoky vlků.

Na otázku, zda je příchod vlků na Broumovsko pro ochranáře dobrá nebo špatná zpráva odpověděla Hana Heinzlová z AOPK v rozhovoru pro Český rozhlas Hradec Králové následovně: „*Tak z hlediska ochrany přírody je to bezesporu dobrá zpráva. Samozřejmě, to soužití člověka s vlky bylo na dlouho přerušeno [...] Tak to přivykání na jejich návrat je velmi*

obtížné a přináší s sebou celou řadu problémů, zejména chovatelům ovcí.“ (Český rozhlas, 4.7.2017) Také Petr Kafka ze Správy CHKO Broumovsko si stojí za tím, že: *„Vlci do naší krajiny patří, a právě proto se snažíme místním chovatelům hospodářských zvířat nabízet účinnou podporu.“* (Idnes, 7.9.2016.) AOPK dále prezentovalo pozitiva příchodu vlků na Broumovsko v souvislosti s argumentacemi, že vlk má kladný dopad na regulaci přemnožené zvěře (Karolína Šulová pro Deník.cz, 3.5.2018) či přispívá k ozdravení ekosystému (Petr Kafka pro Idnes.cz, 11.12. 2015).

Návrat vlka je v mnohých analyzovaných textech spojován s atmosférou strachu. Ta je však podporována samotnými médii, která staví své předpoklady na stovky let starých tvrzeních. Ještě na počátku 21. století, konkrétně 3.10. 2016, nazývá moderátorka Prima Family vlka jako „bájně zvíře“ (PRIMA Family, 3.1.2016). Na konci roku 2015 odpovídá Petr Kafka reportérovi Českého rozhlasu Václavu Plecháčkovi ve článku s titulkem *Na Broumovsku se údajně objevil vlk. Karkulku ještě nikdo neviděl!* na otázku: *„Mají se tedy místní občané, popřípadě turisté, kteří sem zavítají, vlků bát?“* (Český rozhlas, 20.11.2015) A on jeho obavy vyvrací s odkazem na tvrzení, že *„k žádnému takovému případu v Evropě za posledních několik desítek let nedošlo.“* (ibid.) AOPK tvrdí, že podle dosavadního zkoumání je vlk plaché zvíře. Ale přímou osobní zkušenost s ním, na rozdíl od chovatelů, prakticky nikdo nemá. Čtenář tak může nabývat dojmu, že o vlčích hovoří AOPK často „od stolu“, zatímco chovatelé mluví přímo z pastvin, kde se vlk pohybuje.

5.2.2. Hnutí Duha

Z Hnutí Duha se v mém zkoumaném vzorku objevili celkem čtyři aktéři, přičemž dva z nich přímo na Broumovsku žijí a znají místní poměry. Byl to Jan Koranda, student České zemědělské univerzity a koordinátor vlčích hlídek na Broumovsku a Miroslav Kutal, vysokoškolský pedagog a koordinátor monitoringu velkých šelem v Hnutí Duha.

Také v případě Hnutí Duha byl na několika místech použit termín odborník, mnohem častěji se však v textech objevovali pod pojmem ochranář nebo aktivista (viz např. 30.9. 2017. V jednom z článků jsou členové Hnutí Duha nazýváni jako ekologičtí aktivisté, zatímco pracovníci AOPK jsou nazýváni ochranáři (Idnes, 2.4.2018).

Negativní vnímání aktivistů za ochranu životního prostředí lze spatřit ve zmíněném výroku farmáře Bošiny v kapitole *Spor mezi farmáři a ochránci na „školní půdě.“* Bošinovi vadilo, že přednášku nebude přednášet odborník, ale aktivista. Doktora Kutala nelze zpochybnit coby odborníka, stačí posoudit kvalitu jeho publikovaných textů, a to, že je zároveň aktivistou v ochraně šelem, nemusí být nutně střet zájmů. Kotal své argumenty často podkládá vědeckými studiemi a v některých textech je označován slovy „*expert na velké šelmy z Hnutí Duha*“ (Idnes.cz, 9.8.2017). Jako u jediného odborníka je v několika článcích s jeho jménem spojený i jeho vysokoškolský titul doktor. Jinde o něm píše jako o doktorovi zoologie, ačkoliv přímo zoologii nevystudoval.

Uvádění jmen spolu s akademickými tituly může ještě více posilovat vnímání této skupiny jako jakési akademické elity, která se s problémy vypořádává skrze vědecké metody a racionální úsudky a stojí tak v opozici vůči „selkému rozumu,“ který razí farmáři. Farmáři ve sporu figurují jako zástupci prostého lidu z venkova, který hospodaří na pozemcích v místě, kde na jejich stáda útočí vlk. Identita farmářů je často spjatá s institucí rodiny a tradicemi, které představují kontinuitu života na Broumovsku, což ve čtenáři vytváří dojem, že právě to má být chráněno. Právě mnohaleté zkušenosti farmářů z Broumova jsou podle autorů článků důvodem, proč jsou schopni se k tématu relevantně vyjádřit, a v kontrastu s odborníky představují jakési spojení se skutečným životem na Broumovsku (Olšáková 2018). Ochranáři, ačkoliv mají často zkušenost s vlky z prakticky stejných míst, protože se při monitoringu pohybují v terénu, jsou často vnímání spíše jako úředníci pracující v kancelářích ve městě a jejich vědecké argumenty jsou stavěny do opozice s afektovanými názory farmářů. Diskurz vlka prezentovaný v médiích může být vnímán jako konflikt mezi městem a venkovem (Lodberg-Holm nedatováno)

Hnutí Duha argumentuje ve prospěch vlka tím, že pomáhá likvidovat přemnoženou zvěř: „*A je to naopak přínos pro lesníky a pro jiné zemědělce, kterým vlci pomáhají snižovat množství zvěře, která je na většině území České republiky přemnožená.*“ (Miroslav Kotal pro Český rozhlas, 23.4.2018), „*Vlci tak nepřímo mohou snižovat škody, které divoká zvířata způsobují v lesích a na polích.*“ (Jan Piňos pro Deník.cz, 8.11.2017).

Mnoho obyvatel Broumova, převážně farmáři, tvrdí, že vlk ztrácí svoji přirozenou plachost, což dokládají tvrzeními o řadě pozorování vlka i blízko vesnické zástavby. Nicméně dr. Kotal na adresu těchto tvrzení uvádí: „*Jednou se ho kolegovi podařilo zahlédnout, ale to bylo velké štěstí. Vlk je velmi plaché zvíře, které se člověku vyhýbá.*“ (Seznam Zprávy, 29.3.2018). Pravděpodobně hovoří o zážitku Jana Korandy, který jej popsal jako „nezapomenutelný“. Použití nespisovného jazyka a expresivních výrazů je typické zejména pro farmáře a obyvatele Broumova. Přímé setkání s vlkem anonym z Broumova prezentoval takto: „*Koukal jsem na něj z okna. Jak čumím teďka na vás.*“ (TV Nova, 16.9.2017) Jak je ale možné vysvětlit četná pozorování místních obyvatel? Čím to, že se zatím nikomu nepodařilo vlka vyfotit? „*Zatím nemáme důkazy, že by vlci ztráceli plachost. Pohybujeme se na Broumovsku už druhým rokem a neměli jsme to štěstí, že bychom ho pozorovali [...] nemáme žádnou věrohodnou dokumentaci, podle které by se dalo říci, že by se vlk přibližoval k lidským obydlím.*“ (Miroslav Kotal pro Deník.cz, 25.10.2017) Jiří Beneš navíc argumentoval, že vlkům lidská přítomnost nevadí, díky čemuž se může někomu jejich chování zdát nestandardní (Idnes.cz, 17.7.2017).

Ve svých výstupech do médií nejčastěji členové hnutí Duha mluvili o nálezech pobytových znaků vlka, o rozmnožování vlka na Broumovsku nebo o tom, odkud na Broumovsko přišli. Pro média bylo Hnutí Duha zajímavé zvláště kvůli vlčím hlídkám, do kterých se může zapojit také veřejnost. Jejich roli v otázce návratu vlka pak Idnes.cz přiblížil takto: „*Úkolem stopařů je hlavně sběr vzorků srsti a trusu, které jsou důležité pro genetický výzkum.*“ (Idnes.cz, 22.2.2017) S Janem Korandou navíc třikrát vyrazili reportéři přímo do terénu, aby lépe přiblížili čtenářům zážitky ze stopování vlků. Nikdo z Hnutí Duha se v médiích nepodělil o své dojmy, které v něm návrat vlka vyvolává. V této skupině nezazněla žádná adorace ani odmítavý postoj vůči vlkům, zato se jejím příslušníkům podařilo objektivně argumentovat svá tvrzení.

5.2.3. Krajský úřad Královéhradeckého kraje

V médiích se k problematice návratu vlka na Broumovsko vyjádřilo celkem 5 pracovníků Krajského úřadu Královéhradeckého kraje. Šlo zpravidla o kratší vyjádření, kde se aktéři zcela zdrželi osobních postojů. Většinou prostřednictvím médií informovali veřejnost o možnostech dotací na zabezpečení stád nebo o vyplácení kompenzací za stržená

hospodářská zvířata Dále informovali o počtu žádostí ze strany chovatelů a o částkách, které byly chovatelům vyplaceny.

Ve vybraných médiích se nejčastěji vyskytla pouze jedna citace aktéra z této skupiny, která měla pro daný článek pouze doplňující charakter navazující na téma článku, které se věnovalo nejčastěji škodám na hospodářských zvířatech. Celkově se jednalo o 10 výroků. Aktéři byli v médiích uváděni vždy včetně jejich pracovní pozice na krajském úřadě.

5.2.4. Ministerstvo životního prostředí

Z této skupiny aktérů prezentovalo své postoje celkem 5 osob a jednalo se, stejně jako v předchozím případě, také o celkem 10 výroků. Vzhledem k tomu, že ministerstvo životního prostředí bylo pod tíhou vznesené žaloby na stát nuceno zaujmout postoj, nejde v tomto případě jen o nestranná tvrzení, jak tomu bylo v případě Krajského úřadu Královehradeckého kraje. K návrhu farmářů požadujících odstřel vlka se pracovníci ministerstva stavěli nesouhlasně z důvodu, že vzhledem k národní i evropské legislativě mu není možné vyhovět. *„Považujeme současně za zcela nevhodné a nepřijatelné zneužívat práci soudů k medializaci témat,“* uvedla mluvčí úřadu Petra Roubičková pro Deník.cz (Deník.cz, 29.3.2018). Z ministerstva zároveň zazněl z úst Roubičkové jasný postoj ke strachu z vlků: *“Vlk na člověka přirozeně neútočí, jak hrozí paní advokátka. Je to zcela záměrné vzbuzování strachu u veřejnosti nepravdami. Vlk je obecně plachý, mladší vlci někdy bývají zvědaví.“* (ibid.) Roubičková také ujistila, že farmáři nemusejí mít strach, že by řádně doložené škody způsobené vlkem nebyly proplaceny, zároveň ale apelovala na chovatele s tím, že použití ochranných opatření proti vlkům chápe jako součást „řádné péče“ o majetek (Blesk, 17.3.2016).

Náměstek ministra životního prostředí Vladimír Mana upozornil, že se jedná o problém odborný a neměl by sklouznout do emocí. Touto perspektivou se do jisté míry snaží farmáře postihnuté vlčími útoky odsunout z diskuze.

5.2.5. Chovatelé hospodářských zvířat na Broumovsku

Farmáři představovali nejpočetnější skupinu aktérů. V médiích jich promluvil celkem 23, přičemž 3 zůstali v anonymitě a 5 z nich byly ženy. Zkoumaný vzorek farmářů,

až na výjimky, nesouhlasí s návratem vlka a staví se do jasné opozice vůči ochranářům, a to jak členům Hnutí Duha, tak pracovníkům CHKO Broumovsko.

Výměna názorů obou stran je často samotnými médii vykreslována jako konflikt nebo spor. „*Do příhraničí se vlk vrátil po 250 letech a mezi zemědělci a ochranáři to vzbuzuje spory.*“ (Idnes.cz, 11.6.2016) nebo „*Farmáři jsou s ochránci v ostrém sporu, v minulosti se několikrát dostali dokonce do slovních konfliktů.*“ (Seznam Zprávy, 29.3.2018).

Právě mediální výběr informací pouze od nespokojených a rozčilených farmářů napomáhá k rámování příběhu jako konfliktu. Prostor v médiích dostávají výhradně farmáři poškození návratem vlka, zatímco těm, kteří škody nemají, nebo s návratem vlka souhlasí, se v médiích nedostává prostoru. Proti jejich výrokům jsou kladena pouze vyjádření ochranářů, kteří tak svými argumenty odráží četné útoky farmářů. V diskurzu farmářů je patrné, že jsou názorově téměř homogenní, což dokládají i jejich společné aktivity: již zmíněná žaloba na stát nebo manifestace na školení pro vlčí hlídky Hnutí Duha. V médiích se chovatelé nejčastěji vyjadřovali ke škodám způsobeným na hospodářských zvířatech. Této problematice proto věnuji celou následující kapitolu.

Za povšimnutí stojí fakt, že kladná stanoviska vůči vlkům zaujaly výhradně ženy. Farmářka ze Zdoňova, která si přála zůstat v anonymitě, popsala zkušenost, kdy viděla vlka, nezmínila žádné obavy, ale naopak se podle ní „*problémy s vlky na Broumovsku zbytečně zveličují, což může způsobit více škody než užitku.*“ (Idnes.cz, 14.3.2016). Chovatelka Lenka Štíhlová ze Zdoňova jako jediná z této skupiny aktérů zmínila důležitost vlka v ekosystému. „*Věřím, že se nám při troše dobré vůle bude i nadále dařit stáda uchránit a vlci přispějí k narovnání ekosystému v naší tolik milované jedinečné krajině.*“ (Parlamentní Listy, 13. 12. 2017) Lenka Štíhlová se po setkáních se členy Hnutí Duha navíc domluvila na spolupráci a podílí se také na monitoringu vlků (Ihned.cz, 30.4.2018).

Z původních více jak dvou tisíc obyvatel zůstalo po období odsunu Němců ve Zdoňově dnes již jen 130 stálých obyvatel, kteří obec osídlili po roce 1945 a později. V letním období a o víkendech se ale díky chalupářům a turistům počet obyvatel téměř zdvojnásobí (www.zdonov.cz).

V bývalé sudetské vsi vznikla díky mladým přistěhovalcům, jako je právě paní Štíhlová, „*liberální komunita, svým duchem a politickými postoji blízká obyvatelstvu velkých center*“ (Idnes.cz, 30.4.2018). Názorová odlišnost obyvatel této vsi je patrná také na volebních preferencích. Ve volbách do Poslanecké sněmovny tady s přehledem zvítězila TOP 09. Standardní demokratické strany včetně ČSSD, lidovců, hnutí starostů a zelených dosáhly na více než šedesát procent hlasů. Sama Štíhlová je tradiční voličkou zelených a tvrdí o sobě, že je „srdcem ekoložka.“ (ibid.) Nutno podotknout, že Zdoňov leží jen 7 kilometrů od Vernéřovic, kde se tamní starosta staví k vlkům zcela odmítavě. Tuto názorovou „odlišnost v prostoru“ vykresluje názorová mapa na str. 117, jež je součástí příloh této práce. Zatímco tedy mladí obyvatelé ve Zdoňově se zdají být vůči vlkům shovívaví, ve Vernéřovicích se zdá být silně patrný vliv tamního starosty a zároveň chovatele Ing. Tomáše Havrlanta. To, že je pro něj vlk tématem politickým, dokládá nejen žaloba na stát, ale dokonce i oficiální webové stránky obce, kde hlavní postranní menu nabízí právě odkaz na manifestaci s názvem Kausa vlk, jejíž je autorem. Jeho vliv na dění v místní obci dokládá i již zmíněné doporučení neuskutečnit přednášku týkající se vlka na tamní základní škole. Ing. Havrlant, který navrhnul zrušení přednášky o vlčích na základní škole ve Vernéřovicích, se zeptal jednoho z rodičů, kteří s přednáškou naopak souhlasili, zda chtějí, aby vlk napadl jejich děti. Je patrné, že se z pozice autority snaží názorově ovlivnit místní obyvatele. Můžeme se ptát, zda se obyvatelé Vernéřovic vlivu starosty neobávají a proto, i kdyby s vlkem neměli problémy, budou raději mlčet.

Iva Horská z Martínkovic se k vlkům staví také jinak než většina dotázaných chovatelů na Broumovsku: „*Ale hlavně si myslím, že sem patří. Vlci se nám přizpůsobují dost, tak bych se jim trochu měla přizpůsobit i já.*“ (Respekt.cz, 23.4.2018). Iva Horská se potýká také s útoky krkavců, těm se však v médiích zdaleka nedostává tolik pozornosti jako vlkům. Na to, proč se vlkům dostává v médiích více prostoru než jiným zvířatům, která také působí škody, může být odpovědí jeho vnímání v kultuře a mytologii, jak o tom pojednává kapitola *Proměny vnímání vlka v kultuře a mytologii*. Důvodem tohoto výsadního postavení může být také jeho zákonná ochrana, vnímání vlka coby vlajkového druhu a nízká početnost, což mu zajišťuje punc výjimečného zvířete.

Stejně tak Jan Šefc, který prosazuje úplnou eliminaci vlka na Broumovsku, měl před několika lety potíže s krkavci. Pro Idnes.cz řekl, že mu kvůli krkavcům ročně uhyne až 150 jehňat. V té době dostal od CHKO Broumovsko povolení kravce střelbou zaplašit a několik jich mohl i zastřelit. Zákonným důvodem pro toto rozhodnutí se stalo předcházení závažným škodám na dobytku (Idnes.cz, 16.8.2013). Je otázkou, zda Šefc spolu s dalšími chovateli i tentokrát „vyhraje“ a bude jim umožněn odstřel vlků. Zkušenost s krkavci uvedla také Monika Menčíková ze Šonova (Deník.cz, 09.05.2017).

Většina pozorování vlků na Broumovsku pocházela právě od farmářů nebo od místních obyvatel. Odborníci je však vzhledem k nízké populační hodnotě často označovali za unikátní. *„Současná pozorování vlků a rysů na Broumovsku jsou unikátní. [...] Dokazují také rostoucí toleranci nás všech k divoké přírodě.“* (Petr Kafka pro Idnes.cz 11.12.2015). Ne všechna pozorování chovatelů lze ale považovat za pravdivá. *„Jde o možná dvacetihlavou smečku. Nedávno jeden člověk zahlédl čtyři dospělé a sedm mladejch. Jiný viděl osm dospělých. Další zvedl hlavu od nalezené houby a asi z dvaceti metrů na něho civěl vlk. Ochránáři sedí v Olomouci u počítače a sledují signál z fotopastí,“* (Jan Šefc pro Novinky.cz, 4.10.2017). Pokud by se skutečně tak velká smečka na Broumovsku vyskytovala, jednalo by se pravděpodobně o světový unikát. Novinky.cz, kde článek vyšel, ale Ševcovo tvrzení nijak nezpochybnují a staví k němu jako protiargument data zjištěná dlouhodobým monitoringem Hnutí Duha: *„Výzkumy potvrzují čtveřici kusů. Dva dospělí a dvojice štěňat.“* (Miroslav Kutal pro Novinky.cz, 4.10.2017). V kapitole *Sociální organizace* uvádím obvyklou početnost vlčích smeček, přičemž podle Boitaniho (Boitani 2000) čítá vlčí smečka v průměru 7 vlků. Dvacetihlavá smečka by jen těžko ušla pozornosti těch, co se na Broumovsku věnují monitoringu, a navíc škody na hospodářských zvířatech by pravděpodobně byly mnohonásobně větší. Média uváděním takových protiargumentů zpochybnují monitorovací techniky a kladou důraz na to, že farmář je v terénu, vlky na vlastní oči viděl, ale o tom, kolik jich tam doopravdy je, rozhoduje někdo z kanceláře v Olomouci. Dr. Miroslav Kutal je v Hnutí Duha Olomouc koordinátorem projektů ochrany a monitoringu velkých šelem a také koordinátorem celé olomoucké pobočky Hnutí DUHA, ale navíc žije ve Zdoňově, tudíž místní podmínky zná také.

Spolu s příchodem vlka na Broumovsko se záhy začalo spekulovat o jeho původu. Tyto spekulace mohly být částečně podpořeny i vyjádřením, které přišlo ze Správy CHKO Broumovsko, která na konci roku 2015 neměla dostatek informací, a tak nemohla vyloučit ani variantu, že vlk mohl utéct chovatelům (Týden.cz, 11.12.2015). V půlce roku 2016 navíc přibýly spekulace o tom, zda by se nemohlo jednat o zdivočelé psy, což bylo vzhledem k již uveřejněným fotografiím vlků z fotopastí poněkud nevydařené tvrzení.

Jeden z chovatelů – Jan Manych se v té době k původu vlků vyjádřil následovně: „*Jsmo tu v okolí přesvědčeni, že jde o vlky chované v zajetí, které sem vypustili.*“ (Idnes.cz, 11.6.2016) První pochyby chovatelů se snažil vyvrátit Jan Koranda, když zároveň vysvětlil podivné chování vlků: „*Vlci pocházejí z Lužice z bývalých opuštěných průmyslových oblastí. Na člověka si zvykli.*“ (Idnes.cz, 27.1.2017) Také chovatel Jan Šefc se domníval, že vlci nejsou „*ti původní, kteří před 250 lety patřili do zdejší přírody.*“ (Deník.cz, 9.5.2017)

Ke spekulacím ohledně původu vlka ale přispěla také média samotná, když např. redaktor TV Barrandov Bohuslav Štěpánek pronesl: „*Ochranáři přírody vůbec netuší, kolik vlků se teď na Broumovsku pohybuje.*“ (TV Barrandov, 28.6.2017) Vzhledem k tomu, že se v rozhovoru vyjadřuje později Hana Heinzlová, ředitelka Správy CHKO Broumovsko, by bylo před takovými závěry vhodné umožnit jí se k této otázce vyjádřit. Toto vyjádření reportéra TV Barrandov lze vnímat jako krajně zavádějící. Přesný počet vlků navíc není možné přesně určit, protože s ohledem na to, jak velké domovské okrsky mají jednotlivé smečky, sem mohou zabíhat také vlci z Polska (ibid.). V TV Barrandov byly proti sobě postaveny názory farmáře Karla Krebcha, který tvrdí, že „*jsou to chování vlka, kterej delší dobu je někde mezi civilizací a je tady uměle vypuštěnej*“, a Hany Heinzlové, jež říká, že výskyt vlka je výsledkem úspěšné ochrany druhu. (ibid.)

Podle koordinátora vlčích hlídek Jiřího Beneše ale výsledky genetických analýz trusu z CHKO Broumovsko ukázaly, že vlci vypuštěni nebyli a pocházejí z Dolnoslezského lesa v Polsku (Deník Referendum.cz, 22.8.2017). Informaci potvrdil o měsíc později ve svém vyjádření také Miroslav Kutal (Aktuálně.cz, 26.9.2017). Přesto ve stejný den vyšel v aktuálně.cz článek, který toto Kutalovo vyjádření používá jako protiargument k vyjádření

farmáře Karla Krecbacha: „*Podezříváme je,⁶⁶ že je nakoupili v odchovně v Německu a vypustili tady.*“ Takové nařčení již může silně ovlivnit vnímání vlka místními obyvateli na Broumovsku. Mezi farmáři se také rozšířily spekulace, že se nejedná o divoké vlky, ale o polovlky čili křížence se psy. Dr. Kotal v souvislosti s tím na výroky farmáře Šefce reagoval takto: „*Šíří v okolí bludy, že nejde o vlčí smečku, ale o polovlky. Vědecké doklady nebere na vědomí.*“ (Idnes.cz, 30.9.2017) Stejného přesvědčení je verněřovický starosta, ten navíc tvrdí, že vlci mohli být „*do Česka úmyslně dováženi zelenými fanatiky z Ukrajiny*“ (Tomáš Havrlant pro Ihned.cz, 16.11.2018).

Farmáři ve svých názorech často vyslovovali obavy, které se týkaly snížené plachosti vlka. Farmář Šefc se k plachosti vlka vyjádřil hned několikrát: „*Vidíte běžet vlka po asfaltce s jehnětem v tlamě a oni vám řeknou, že tohle se může stát.*“ (Novinky.cz, 4.10.2017) nebo „*Vlci ztratili svoji plachost, chovají se nepřírozeně.*“ (Deník.cz, 17.9.2017). Podobně vidí situaci také farmář Karel Krecbach: „*Nechovají se přirozeně, nejsou plaší a nebojí se člověka. Vidím je minimálně při jedné z deseti občůzek.*“ (Idnes.cz, 30.9.2017).

Ochranáři na tyto obavy nejčastěji reagovali tím, že vlk je sice plaché zvíře, ale lidská přítomnost mu nevádí (Idnes.cz, 17.7.2018). Také v Německu se vlci „*dokázali přizpůsobit a přežívají i v poměrně hustě osídlené krajině.*“ (Petr Kafka pro Idnes, 11.12.2015). Četná pozorování vlka na Broumovsku jsou dána také typem krajiny a čím je krajina hustěji osídlená, tím je větší šance, že někdo vlka spatří.

Tomáš Havrlant navrhuje, aby vlci v obydlené kulturní krajině typu Broumova byli pro svou nebezpečnost úplně eliminováni. Odvolává se na historickou zkušenost, kdy „*Naši předkové nežili s vlkem, ale celou historii s vlkem bojovali. Tuto možnost dnešní ideologicky zabarvený přístup neumožňuje.*“ (Ihned.cz, 16.11.2018). Kapitola *Historie regionu Broumova* dokládá, že dříve bydlelo v bývalých Sudetech mnohem více lidí, v krajině nebylo tolik mimolesní zeleně, a přesto tu vlci žili. (Hana Heinzlová pro Idnes.cz, 14.3.2016)

Starosta Verněřovic Ing. Havrlant vnímá vlka jako reálnou hrozbu pro bezpečí svých obyvatel. Podle něj je jednou z možností odvrácení této hrozby žaloba na stát. Navíc tvrdí,

---

⁶⁶ Pozn. myšleno ochranáře.

že je denně „konfrontován s rostoucím strachem občanů. Neexistuje, aby do lesa šly samotné děti.“ (Novinky.cz, 29.3.2018). Ve svých vyjádřeních několikrát zmiňuje možný útok na člověka. „Nebudeme přece čekat na to, až vlci zabijí prvního člověka.“ (Parlamentní Listy, 10.1.2018) Havrlant může mezi ostatními chovateli vzbuzovat dojem jakési nadřazené autority, kupříkladu pro své vysokoškolské vzdělání a post starosty. Ve svých vyjádřeních dokáže lépe pracovat s emocemi a jeho jazyk je často odlišný od expresivních vyjádření ostatních farmářů: „Vlci žerou koně a krávy. Tak budou žrát i houbaře.“ (TV Nova, 16.9.2017) Autor výroku bez jakýchkoliv důkazů tvrdí, že fakt, že vlci zabíjejí hospodářská zvířata, povede k dalším událostem, které s daným problémem nemají souvislost. V rámci CHKO Broumovsko navíc nebylo nahlášeno jediné zabití koně vlkem. Nemohlo se ale stát (téměř mizivé) riziko útoku na člověka pouze záminkou k samotné žalobě na stát? Nejde tu mnohem více o absolutní eliminaci ekonomických škod způsobených vlky na zvířatech chovaných Ing. Havrlantem a ostatními farmáři? Jakou roli hraje v celé kauze její medializace?

Ochranáři jsou názorově vesměs homogenní a shodují se na tom, že není třeba se útoku vlka obávat, rozcházejí se pouze v názorech, kdy byly zaznamenány poslední případy útoku vlků na člověka v Evropě. Zatímco František Pelc uvedl, „že za posledních zhruba dvě stě let nebylo věrohodně v Evropě zaznamenáno zabití člověka vlkem“ (Parlamentní Listy, 11.11.2015), Petr Kafka tvrdí, že „ve střední Evropě není za posledních 150 let známé jediné napadení“ (Idnes.cz, 14.3.2016).

5.2.6. Myslivci

K návratu vlka na Broumovsko se do konce roku 2018 v médiích vyjádřili celkem 4 myslivci z okresu Náchod. Myslivci se k problematice návratu vlka na území ČR vyslovili podrobněji v časopise Myslivost, kde poskytli prostor i Ing. Havrlantovi, aby sdílel své postoje a zkušenosti s vlky na Broumovsku. Časopis Myslivost však nebyl do výzkumného vzorku zahrnut.

Myslivec Petr Žoček sdílel svou zkušenost s pozorováním vlka přibližně v polovině září roku 2015. V té době ještě nebyl výskyt vlků na Broumovsku potvrzen, proto si svým

úsudkem nebyl zcela jistý: „Překvapilo mě, že byl vidět ještě za dne. Nikdo jsme se s tím nechlubili, protože to mohlo vypadat nevěrohodně.“ (Idnes, 11.11.2015).

Předseda Okresního mysliveckého spolku Náchod Petr Urban zdůraznil důležitost debaty jednotlivých zainteresovaných stran, nemyslel však pouze myslivce, ale právě i zemědělce, navíc i on vnímá výskyt vlka na Broumovsku jako důkaz jeho současné právní ochrany v rámci České republiky a Evropské unie (Deník.cz, 9.9.2016). Debatu s myslivci uspořádalo na konci května roku 2016 Hnutí Duha spolu s CHKO Broumovsko, AOPK ČR a Českomoravskou mysliveckou jednotou. Prezentace určená myslivcům byla zaměřena na současný výskyt vlků a problematiku škod způsobených vlky na Broumovsku. Předseda myslivecké komise Okresního mysliveckého spolku Náchod ČMMJ se k samotné přednášce vyjádřil kladně: „Diskuzní přednáška pro mne osobně byla velkým přínosem...“, jisté obavy však vnesl k nově vzniklé situaci návratu vlků: „Pro nás myslivce vlci samozřejmě znamenají jistý nový problém [...] Je to něco naprosto nového a nebude to mnohde jednoduché. [...] Ale věřím, že to úspěšně zvládneme i s vlky.“ (Jiří Scholz pro Parlamentní Listy, 31.5.2016) Do budoucna lze předpokládat, že také myslivci z Broumovska zaujmou vůči vlkům jasná stanoviska, o čemž svědčí zprávy z března 2019, kdy v Machově vlci napadli stádo trofejních muflonů. Do konce roku 2018 padlo na adresu vlků zatím jediné vyjádření týkající se škod na zvěři z úst myslivce Jana Manycha, ten je však zároveň chovatelem ovcí: „...je pět nějakých bestíí a něco tam žerou. Ještě jsem popojel o tři sta metrů dál a vlci tam vesele hodovali na muflonce.“ (Idnes.cz, 18.6.2016).

5.3. Škody na hospodářských zvířatech způsobené vlky

Škody na hospodářských zvířatech představují ústřední problém celého konfliktu mezi ochránci a chovateli. Vlci jsou ve výrocích farmářů spojováni nejčastěji právě se škodami, které kvůli nim vznikají. Počty škod se odvíjejí nejen od zabezpečení stád, ale také od ročního období. V zimě, kdy jsou pastviny zapadané sněhem a zvířata jsou často uzavřena v ovčinech nebo chlévech, nemají vlci k této kořisti přístup. Škody jsou hlášeny od jara, kdy začíná pastevní sezóna a dobytek je hnán na pastvu a má mláďata. Tato doba se překrývá s obdobím, kdy vlci vyvádějí potomstvo, proto jsou škody na hospodářských zvířatech vyšší.

5.3.1. Vývoj počtu škod způsobených vlky a populační vývoj vlků na Broumovsku

Informace o prvních škodách na hospodářských zvířatech přinesla média z farmy Krecbachových na začátku roku 2016. Ke 3. lednu 2016 sdělil Karel Krecbach, že přišel přibližně o 15 ovcí, (PRIMA Family, 3.1. 2016) na konci února napočítal již 40 stržených ovcí. Zároveň uvedl, že chovu ovcí se věnuje 25 let a zatím se s žádnými takovými problémy potýkat nemusel (Český rozhlas, 29.2.2016). Ve zkoumaném vzorku textů se jeho vyjádření týkající škod na vlastním stádě objevila celkem osmnáctkrát. Na začátku března 2016 uváděl již 42 zabitých ovcí včetně 17 jehňat (ČT 24, 2.3.2016) a uvažoval, že chov zruší. 26. září 2017 byla bilance zabitých ovcí 126 kusů, což představovalo přibližně dvě třetiny původního stáda (Aktuálně.cz, 26.9.2017). V roce 2018 se ke škodám vyjádřil pouze v dubnu, kdy tvrdil, že vlci „zlikvidovali celý přírůstek stáda skotského plemene highland cattle“, tudíž není jasné, zda se u něj později téhož roku další škody objevily (Novinky.cz, 13.4.2018). Menší škody hlásil také Jan Manych z Teplic nad Metují, kterému vlci na konci dubna roku 2017 snědli čtyři telata (Idnes.cz, 16.04.2018).

Nejčastěji se ke škodám na svých stádech vyjadřoval v médiích chovatel Jan Šefc. S prvními škodami se začal potýkat v květnu 2017 a pro média 16. září uvedl, že přišel na jaře o 15 jehňat a o 4 březí ovce (TV Nova, 16.9.2017). Reagoval na novou situaci tak, že ovce začal v noci hlídat. Avšak uhlídat 350 hektarů pastvin bylo velmi obtížné a vlci zaútočili o 400 metrů dále, než se nacházel hlídač. Šefc emotivně popisoval, jak vlk vběhl mezi 700 březích ovcí (Aktuálně.cz, 26.9. 2017). O devět dní později sdělil pro Novinky.cz: „Nám vlci nevdají. Pokud občas sežerou nějakou ovci, nic by se nedělo. [...] Ale tři stovky, to už je opravdu moc...“ (Novinky.cz, 4.10.2017). Není přitom jasné, z jakých čísel vycházel. Pokud navíc vlk vběhne mezi březí ovce, může podle Ševce třetina až polovina z nich potratit. Nepodařilo se mi najít žádnou studii, která by toto tvrzení mohla potvrdit či vyvrátit, uvádím pro úplnost pouze vyjádření ředitele National Sheep Association Phila Stockera, který pro týdeník *Hexham Courant* uvedl, že u ovcí v silně pokročilém stádiu březosti je velmi vysoké riziko potratu, pokud je pronásledují psi (A timely reminder for all dog walkers 2017). Šefc také vyjádřil obavu, že by mohl farmu zavřít, pokud by přišel o plemenné berany, v souvislosti s tím tvrdil, že: „Jiné plemenné berany neseženu.“ (Idnes.cz, 30.9.2017)

O tom, zda se skutečně jednalo o napadání vlkem, rozhodovali pracovníci Správy CHKO Broumovsko. Ti mají také k dispozici statistiku nahlášených škod, viz příloha č. VII. Podle Petra Kafky ze Správy CHKO Broumovsko bylo za rok 2016 nahlášeno 89 zraněných a usmrcených ovcí, šest koz a osm telat, 48 dalších ovcích se nepodařilo dohledat. Uvedl, že škody meziročně nestoupají a až na některé výjimky se útoky vlky neopakují u stejných chovatelů (Seznam Zprávy, 11.5.2017). Nicméně 70 % všech nahlášených škod bylo u jednoho chovatele, který odmítl změnu zabezpečení svých stád i „*nabídku zapojení do projektu, v rámci kterého by jeho stáda mohla být modelově zabezpečena.*“ (Deník.cz, 24.9.2017) Podle dr. Kutala z Hnutí Duha vlci útočili u 2,2 % hospodářů, kteří chovají ovce, a u 1,5 % hospodářů, kteří chovají kozy." (Mladá fronta Dnes, 30.9.2017) Podle MF Dnes se kvůli narůstajícím škodám rozhodli jeden menší a jeden větší chovatel své podnikání ukončit. Jeden z nich anonymně uvedl, že mu zbylo pouze 6 ovcí, kterým nedává příliš šanci na přežití, škody však na CHKO nenahlásil (Mladá fronta Dnes, 11.6.2016).

5.3.2. Podíl hospodářských zvířat na kořisti vlků na Broumovsku

Na základě sesbíraných vzorků vlčího trusu lze učit, jaký podíl na kořisti vlka tvoří hospodářská zvířata. Informace prezentované skrze média vytvářejí dojem, že vlci se na Broumovsku živí převážně zvířaty chovatelů ovcí a skotu. „*Není pravda, že vlci loví na Broumovsku jen na farmách. Od poloviny května nebyly žádné škody, ale není to tak, že by vlci od té doby nejedli. Živí se divokou zvěří, o čemž svědčily zbytky srsti nalezené v čerstvém trusu.*“ (Miroslav Kutal pro Mladou frontu Dnes, 11.6.2016). Na základě potravních analýz z 52 vzorků trusu z oblasti Ralska a Broumova bylo zjištěno, že primární potravou vlka jsou volně žijící kopytníci: srst jelenovitých se vyskytovala v 76 % vzorků a srst divokého prasete v 25 % (Miroslav Kutal pro Deník.cz, 24.9.2017). V případě 1890 vzorků trusu vlků z německé Lužice hospodářská zvířata představovala pouze 0,6 % skladby jejich potravy (Ihned, 16.11.2018).

Potravní návyky vlků závisí především na potravní nabídce v dané oblasti. Vlk vždy preferuje nejsnadnější kořist. Také výzkumy ze Saska potvrzují podle Šůlové, že v jejich

potravně převažuje srnec obecný (51,8 %) a prase divoké (17,3 %). Hospodářská zvířata jsou zastoupena 1,1⁶⁷ %." (Deník.cz, 3.5.2018).

5.3.3. Proč může u vlků docházet k nadbytečnému zabíjení

Nízký podíl domácích zvířat zjištěných potravní analýzou vzorků trusu však neodpovídá počtu stržených kusů. V mnoha případech vlk loví nadbytečně, tedy více, než je schopen v danou chvíli zkonsumovat. V přírodě se ke své kořisti opakovaně vrací, to však není v tomto případě možné, protože chovatel, který usmrcenou ovci našel, zanechá na místě svoji pachovou stopu. Navíc je ze zákona povinen kadaver uklidit. Toto chování u vlků na Broumovsku je potvrzeno např. farmářem Havrlantem: „*Mají v sobě lovecký pud a snaží se jich zabít co nejvíc.*“ (Seznam Zprávy, 29.3.2018).

5.3.4. Ekonomické hledisko škod způsobených vlky

Ačkoliv stát vyplácí za škody způsobené vlkem finanční kompenzace, představuje každý stržený kus dobytka pro farmáře ušlý zisk. Výše kompenzací v některých případech představuje pouze jateční cenu zvířete, jak potvrzuje Karel Klíma, radní pro životní prostředí Královéhradeckého kraje: „*Ta vlastní úhrada spočívá v podstatě v náhradě masa, které ztratí. Ty škody jsou zásadně větší, než kolik je schopen stát kompenzovat.*“ (ČT 1, 19.11.2017).

Stát navíc doposud nehradí nezbytné nepřímé náklady spojené se škodami. Mezi ně patří zejména náklady na kafilerii, odborné posudky či veterinární péče. Farmy by mohly také přijít o část dotací, pokud jim poklesne počet zvířat na hektar pastviny. Sami farmáři spatřují současné nastavení kompenzací jako nedostatečné.

Chovatel Jan Šefc počítá: „Zaplatí roztrhanou ovci, ale, že ta ovce má v sobě dvě až tři jehňata, který jedno jehně má hodnotu 2 tisíce korun, to vám nikdo nezaplatí (Seznam Zprávy, 11.5.2017). Peníze za stržená zvířata odmítá. „*Jako chovatel se nebudu dívat na to, jak mi tady ovce trhají vlci, a já si za to ještě budu brát peníze. To nikdy! Ani korunu jsem si od nich nevzal a, i kdybych měl krachovat, tak si nic od nich nevezmu.*“ (Deník.cz, 9.5.2017). Server Novinky.cz uvedl, že „*Nouzí dotacemi podporovaní chovatelé netrpí. Hektary obhospodařované půdy ročně na Broumovsku přinášejí milióny korun.*“ (Novinky.cz,

---

⁶⁷ K podobným výsledkům dospěl také výzkum zmiňovaný v kapitole 1.4. Lov a potrava.

4.10.2017) Z tohoto vyjádření by se čtenář mohl domnívat, že pro farmáře neznamenaají ztráty v jejich stádech existenční problém, to je ale v rozporu s tvrzením dvou farmářů, kteří se rozhodli chov ukončit.

Stát nehradí zvířata, která vlk odnesl a nezůstaly po nich žádné důkazy. Také Karlu Krecbachovi se kompenzace od státu zdají být nízké: *„Vloni nám roztrhali 120 oveček. Něco málo nám z toho uhradili, ale v porovnání s jejich skutečnou cenou to je směšná částka. Chovná ovečka stojí od čtyř do šesti tisíc, staráte se o to, má jehňata... Když ale za potrhanou ovci zaplatím veterináře a kafilérii, tak mi z těch osmnácti stovek odškodného zbude 1000, 1200 korun.“* (Karel Krecbach pro Deník.cz, 28.6.2017).

Také opatření navrhovaná odborníky se zdají být farmářům nákladná. *„Jen moje ohrady měří celkem třicet kilometrů, zvýšit je na tři metry, aby je vlk nepřeskočil, by stálo sedm milionů.“* (Jan Šefc pro Mladou frontu Dnes, 30.09.2017).

V roce 2017 vyhověl, podle mluvčího Královéhradeckého kraje Jiřího Klemta, Královéhradecký kraj 21 žádostem o náhradu škody způsobenou vlkem. Celková suma činila 297 tisíc korun (Idnes.cz, 2.4. 2018). Jako nedokonalý nástroj náhrady vnímají kompenzace nabízené státem i samotní odborníci: *„Stát, přestože vlky chrání i kompenzuje škody, které vlci působí, nemá dobře nastavené mechanismy podpory chovatelů v oblastech, do kterých se vlci vrací, a v některých případech nejsou ani škody spravedlivě kompenzovány.“* (Miroslav Kutal pro Deník.cz, 4.4.2018)

5.3.5. Postoje a zkušenosti farmářů s útoky vlků na hospodářská zvířata

Postoje farmářů k vlkům zpravidla přímo odrážejí jejich přímou zkušenost s nimi. Ve většině analyzovaných textů stojí proti sobě farmáři a odborníci, nebo je na problematiku návratu vlka na Broumovsko nahlíženo pouze z perspektivy jednoho aktéra. Skupina farmářů, která se k vlkům staví pozitivně, je v textech zmiňována výjimečně a nedostává tolik prostoru k vyjádření jako farmáři, kteří s návratem vlka nesouhlasí. Takto účelově vybraný vzorek populace může však příjemce sdělení přivádět k nepravdivým závěrům. Stejným způsobem jsou v médiích upozadřovány případy, kdy navrhovaná opatření proti škodám fungují. Je otázkou, nakolik je tato situace odrazem médií, která se s oblibou zaměřují spíše na negativní případy, a nakolik může hrát roli strach v médiích vystoupit a

postavit se na určitou stranu pomyslné barikády. Významným aspektem může být též společenský vliv samotných farmářů. Ing. Havrlant je zároveň starostou obce, a to, že má vliv na dění v obci, dokládá již zmíněná neuskutečněná přednáška. Chovatel Jan Šefc je podnikatelem, který se zabývá výkupem jatečních jehňat, jejich exportem a zároveň velkochovem ovcí pro masnou produkci jehňat (www.sefc.cz). Jeho vliv vnímají také ochranáři z Hnutí Duha: o Šefcovi se Kotal vyjádřil takto: *"Je v celé oblasti hodně vlivný. Byl na dvou našich besedách, hodně jsme s ním diskutovali, ale přesto jsme se nikam neposunuli."* (Miroslav Kotal pro Deník Referendum.cz, 18.09.2017).

Chovatelé svá tvrzení nejčastěji dokládají vlastními zkušenostmi: *"A to nemluví o stresu, co nám to způsobuje, když se musíme dívat na zabitě ovečky."* (15.3.2016) a nebojí se ani bizarních přirovnání s úmyslem co nejvíce šokovat: *"To je pro ně⁶⁸ stres jako hrom. Jako kdyby budoucí maminku honil nějaký vrah po Náchodě do porodnice."* (Deník.cz, 9.5.2017). Ve svých vyjádřeních farmáři pracují především s emocemi, když ovce nazývají ovečkami (Deník.cz, 4.3.2016) a situaci kontrastují s popisem mrtvých těl: *"Vlci je roztrhli, vyžrali vnitřnosti, sežrali kýty – v podstatě z nich zbyla jen torza."* (Karel Krebach pro Deník.cz 13.4.2018).

Chovatelé Šefc a Havrlant mají ve zvyku při svých mediálních vystoupeních hovořit v množném čísle jako „my“. Otázkou pro čtenáře je, kdo jsou „my“? Pokládají se za samozvané mluvčí farmářů na Broumovsku? Cítí podporu hrstky nespokojených hospodářů, kteří opakovaně odmítají důkazy vyplývající ze systematického výzkumu vlčích populací, a svá tvrzení zakládají na osobních zkušenostech nebo vyprávění svých známých.

Vlk je v celém konfliktu vnímán nikoliv jako divoké zvíře, které naplňuje své biologické potřeby a řídí se svými přirozenými pudy, ale je de facto personalizován, když je obviňován z týrání zvířat. *"Dochází k týrání hospodářských zvířat. Za tohle brát peníze nebudu."* prohlásil Jan Šefc. Šefc je ale velkochovatelem ovcí a od roku 2010 se věnuje nákupu jatečních jehňat, shromažďuje je a dále exportuje do zemí EU a arabských destinací

---

⁶⁸ Pozn. pro ovce.

(www.jehnata-ovce.cz). Export živých zvířat za hranice České republiky lze ale v mnoha případech považovat sám o sobě za týrání⁶⁹.

Podle zákona se týrání zvířat pochopitelně mohou dopouštět pouze lidé, nikoliv zvířata na zvířatech. Z tohoto titulu pak farmáři požadují pro vlka trest. Jeden z farmářů jej dokonce označil za zloděje: „*Pro nás je vlk zloděj, který chodí krást na naše pozemky. Pokud chtějí mít v přírodě vlka, tak ať si sami udělají nějakou ohradu a tam ať ho mají za plotem.*“ (Karel Krebach pro Deník.c, 28.6.2017). Podle zákona vlk nemůže být zloděj, ani se nemůže dopouštět týrání zvířat. Žádné zvíře se na jiném zvířeti nemůže dopustit týrání, ačkoliv může jiné zvíře zabít nebo zranit.

Téma návratu vlka na Broumovsko není objektivně prezentováno médiu jako debata, ale je rámováno coby konflikt mezi jednotlivými aktéry, který ve čtenáři vzbuzuje pocit, že by si měl vybrat, na kterou stranu sporu se přidá. Exagerace tématu do roviny „vlčí války farmářů s ochranáři“ vytváří problém sama o sobě (Novinky.cz, 4.10.2017). Predikování trestných činů založených na domněnkách autorů článků působí, jako „přilévání oleje do ohně“: „*Těžko odhadnout, kdy farmáři začnou kopat archaické vlčí jámy a přísně chráněné šelmy střílet kulovnicemi.*“ (Novinky.cz, 4.10.2017)

Autor článku, předložením určitých tvrzení, staví farmáře a ochranáře v podtitulku „*Ochranáři se radují, chovatelé ovcí na Broumovsku sčítají škody. Od loňského listopadu se zde pohybují minimálně dva vlci, kteří už mají na svědomí bezmála padesát ovcí.*“ (ČT 24, 2. 3. 2016) proti sobě. Podtitulky často obsahují kolokviální výrazy typu: „*vlk má na svědomí.*“ Není výjimkou, že se s kolokviálními výrazy a převážně s kolokviálními frazémy setkáváme na začátku textu zprávy, aby byl upoután zájem čtenáře (Schneiderová 2015). Rovněž Hnutí Duha si všímá umělého vyostřování situace, uvědomuje si ale také prospěšnost ekologického chovu zvířat pro krajinu a nabízí chovatelům hospodářských zvířat poradenství při zabezpečování stád před útoky velkých šelem. Konflikt mezi farmáři a ochranáři již zašel podle Duhy tak daleko, že se jejich lidé „*stávají terčem hrubých útoků a nenávisti*“ (Deník.cz, 24.9.2017). Pro příklady dokládající, že ochránci šelem narážejí často na nepochopení místních lidí, není třeba chodit daleko. Podle spolumajitele farmy

---

⁶⁹ Více informací k tomu tématu např. na www.stop-preprave.cz.

na Broumovsku Karla Krebcha u nás vlky vypustili ochránci přírody uměle. *"Vlci se sem sami nevrátili. Vlčí hlídky mi přijdou jako organizace, kterou bych zakázal. Jsem pro ochranu přírody, ale to, co dělají ochranáři, je podle mě proti přírodě, je to terorismus vůči všemu."* (Deník Referendum.cz, 22.8.2017)

Ing. Havrlant se mylně domnívá, že mediální diskurz ovládají převážně ochránci. *„Cítíme se státem podvedeni a opuštěni, chceme ho dostat na svoji stranu. Ochránci vlků mají mediální prostor, peníze, dostávají z Norských fondů dotace na fotopasti. A my máme co? Nic.“* (Seznam Zprávy, 29.3.2018). Na základě mnou provedených analýz se ale ukázalo, že je tomu právě naopak a nespokojení farmáři dostali v médiích nejvíce prostoru, což dokládá mimo jiné také nejvyšší počet přímých citací v textu, kterých bylo u Jana Šefce celkem 83. Havrlant se navíc snaží přesunout problém do politické roviny, necílí však jenom na Broumovsko, ale na celý stát, když tvrdí, že: *„Naše práce je chov ovcí a ostatních hospodářských zvířat pastevním způsobem a je zaměřená na tvorbu a udržování kulturní krajiny našich domovů. Tato činnost je v celospolečenském zájmu a dnes je příchodem vlků zásadně ohrožená.“* (Parlamentní Listy, 10.1.2018).

Současná legislativa, která umožňuje náhradu škod, ale podle farmářů nahrává jen vlkům a ochranářům, popřípadě třetí straně, kam řadí např. výrobce plotů. Farmáři se necítí dostatečně chráněni před vlky i jinými nepříznivými vlivy, které mohou s ohledem na jejich podnikání nastat. Farmáři zmiňují nároky, které jsou na ně kladeny z pozice státní moci: *"Jako zemědělec [...] musím mít pro ovce veterinární lékárníčku, dělám rozbory vody, zvířata musí mít zdravé prostředí ve stájích. A na druhou stranu vám ji za pár minut roztrhá vlk, a to už nikomu nevdá, že ta zvířata neskutečně trpí."* (Deník.cz, 9.5.2017)

5.4. Návrhy řešení škod na hospodářských zvířatech

Různá řešení a opatření, která mají předcházet škodám na hospodářských zvířatech, navrhuje samotní farmáři i odborníci z Hnutí Duha a CHKO Broumovsko.

5.4.1. Opatření proti vlkům navrhovaná farmáři:

Farmáři nejčastěji usilují o eliminaci vlků na Broumovsku, navrhuje proto změnu zákona, která by umožnila jejich odstřel i v jiných případech, než to zákon umožňuje nyní.

Mimo to navrhují vymezení oblastí, kde vlci být mohou, z čehož by byla vyjmuta kulturní pastevecká krajiny typu Broumavska, a tam by byli přesunuti.

V mnoha případech se farmáři snaží přenést veškerou odpovědnost za škody na svých zvířatech na státní instituce, když tvrdí: „*Vlky at' zaopatří ochranáři, když je tady chtějí mít.*“ (Jan Šefc pro Novinky.cz, 4.10.2017) nebo „*Pokud stát tady chce mít vlky, tak at' se o ně stará stát a zabezpečí prostě naše stáda před tím vlkem on.*“ (Ibid.) Aby bylo konfliktu přidáno na důležitosti, přesouvá se z roviny farmář vs. ochranář do roviny farmář vs. státní instituce⁷⁰. Navíc tak může být prvotní „*konflikt mezi lidmi a zvířaty na lokální úrovni dále využit pro politické a mocenské účely a oddálit se tak od aktérů a místa, kde k němu skutečně dochází.*“ (Olšáková 2018:15)

Někteří chovatelé byli ze situace návratu vlka natolik bezradní, že se na ni rozhodli upozornit nezvyklým inzerátem. Chovatel Jaroslav Lepřt si podal v regionálních novinách inzerát přibližně v tomto znění: „*Hledám někoho, kdo mi ochrání zvířata před vlky jakýmkoliv způsobem, pomoc CHKO nepotřebuji*“. (Jaroslav Lepřt pro Novinky.cz, 4.10.2017) Dále se ale k celé situaci vyjadřovat nechtěl, protože byl kvůli údajnému inzerátu dokonce u výsledku na kriminálním oddělení.

1) Odstřel vlků – úplná eliminace vlků na Broumavsku

Pro doložení tvrzení, nakolik je téma odstřelu prostoupeno ve zkoumaných textech, jsem využila nástroj „Četnosti slov“ v softwaru MAXQDA 2018. Není překvapením, že nejčetnější slovo bylo „vlk“ (celkem 1086 výskytů). Za pozornost stojí také vývoj četnosti výrazů „opatření“ a „odstřel“. „Odstřel“ byl v médiích poprvé zaznamenán v roce 2017, kdy se jednalo celkem o 3 zmínky, ale v roce 2018 byl zmiňován již 60krát. „Opatření“ zaznělo poprvé v médiích v roce 2016, a to 12krát, poté v roce 2017 17krát a v roce 2018 již 30krát.⁷¹

Argumenty pro odstřel jsou nejen škody na chovaném dobytku, ale také obavy z přemnožení vlků. „*Vlčice má každý rok pět, šest štěňat, tak jsem zvědavěj, co bude za pár let,*

---

⁷⁰ Jan Šefc podle svých slov usiluje také o vyvolání jednání na ministerstvu životního prostředí: „*My se nedáme, dokud se problém vlků na Broumavsku nevyřeší. Brzy nás bude tisíc. Objednám autobusy a pojedeme po volbách lobbovat do parlamentu.*“ (Novinky.cz, 4.10.2017).

⁷¹ O odstřelu promluvil v médiích poprvé Jan Šefc 9. května 2017.

až bude mít každá fena vlčata. [...] Ty naše lesy jsou pro život vlků nedostačující.“ (Krecbach pro Deník.cz, 13.4.2018) Stejně tak, jako je možný odstřel např. u zvěře, která působí škody v řádech desítek milionů korun, by podle farmářů měl být umožněn odstřel zákonem chráněných vlků.

Farmáři se několikrát vyslovují, že by neváhali porušit zákon. Jan Školník navrhuje odstřel vlků a vychází ze současné legislativy myslivcům, kteří mohou za určitých podmínek v honitbě zastřelit psa, proto by dle něj měli mít možnost zastřelit i vlka. V porovnání s výstavbou plotů je to pro Jana Školníka levné řešení. (Deník.cz, 17.9.2017) O výši případného trestu jsou však srozuměni. *„Máme jedno řešení. To už vám říkal on, jsou za to tři roky.“* (Karel Krecbach pro TV Nova, 13.04.2018). Farmářovi Ševcovi vadí také odměna, kterou vypsal Hnutí Duha s cílem zamezit porušování zákonů České republiky. Je proto s podivem, že také proti tomu se farmáři vymezují: *„Že někdo doloží, že támhle nějaký Franta Vomáčka ublížil vlkovi, tak za to Hnutí Duha vyplatí odměnu sto tisíc korun. A hlavně proti tomu my tady dnes protestujeme.“* Existují ale i výjimky, kdy chovatelka Iva Horská tvrdí, že střílet vlky nemá smysl, protože rozpadem smečky by mohly nastat ještě větší problémy než doposud. Dokonce tvrdí, že: *„Vlci se nám přizpůsobují dost, tak bych se jim trochu měla přizpůsobit i já.“* (Respekt, 23.04.2018).

„Totální vybití přísně chráněné šelmy v Broumovském výběžku požadují farmáři a místní samosprávy.“ (Novinky.cz, 29.3.2018) Po přečtení tohoto výroku může dojít k dezinterpretaci čtenářem, který může nabývat dojmu, že hned několik místních samospráv na Broumovsku požaduje vybití vlků. O vybití vlků však v tomto případě usiluje pouze několik farmářů z obce Verněřovice v čele se starostou Tomášem Havrlantem. Pro věcnou správnost informací by stačilo uvést, že o odstřel žádají farmáři, z nichž někteří jsou zároveň představitelé místní samosprávy ve Verněřovicích.

Aby farmáři dosáhli svých cílů legální cestou, navrhují změnu zákona. Advokátka Jana Zwyrtek Hamplová, která farmáře v soudním sporu se státem zastupovala, uvedla v žalobě, že žalobci usilují o *„legální možnost přímé obrany před vlky a aby došlo k regulaci počtu této šelmy na území České republiky s tím, že na Broumovsku bude jeho výskyt omezen absolutně“*

(Deník.cz, 29.3.2018). Odstřel jednotlivých vlků je ale možný podle zákona o ochraně přírody v jasně definovaných případech již v současnosti.

Odborníci z CHKO Broumovsko i Hnutí Duha společně vyvrací tvrzení farmářů, že odstřel vlků povede ke snížení škod na hospodářských zvířatech. Svá tvrzení dokládají tím, že pokud by byli vlci na Broumovsku vyhubeni, přišli by na jejich místo jiní z početnějších populací v Polsku nebo v Německu (Karolína Šůlová pro Ekolist 5.4.2018). Odstřel rodičovského páru by způsobil, že mladí vlci, kteří sami ještě nejsou tak dobře schopni lovit divokou zvěř, by se více zaměřili na domácí zvířata, která jsou pro ně nejsnadnější kořistí (Miroslav Kutal pro Český rozhlas, 10.4.2018 a Jan Koranda pro Idnes.cz, 9.8.2017). Navíc *„žádná vědecká studie neprokázala, že zabíjení vlků dokáže snížit škody na hospodářských zvířatech“*. (Miroslav Kutal pro Český rozhlas, 10.4.2018). Ing. Havrlant se odvolává na postoj Slovenska, kde jsou každý rok udělovány kvóty na odstřel vlků. Zkušenost ze Slovenska je ale dokladem toho, že regulační odstřel škody nesnižuje. *„Třeba v okrese Dolný Kubín a v okolních okresech na Oravě, kde je stabilní výskyt vlků, jsou tam za sedm let škody asi jeden milion korun. Přestože za to sedmileté období tam bylo uloveno legálně 87 vlků.“* (Miroslav Kutal pro Český rozhlas, 23.4.2018) Tvrzení založená na vědeckých výzkumech jsou ale stavěna proti názorům farmářů, a proto se stávají diskutabilními (Olšáková 2018). Nicméně snaha šokovat nebo popustit uzdu svým emocím se objevuje i u Jiřího Beneše z Hnutí Duha, který nazývá svůj komentář k tématu návratu vlka: *„Vlci nemůžou za vaše posr*** životy“*. Vzhledem k tomu, že Hnutí Duha se zasazuje o uklidnění celého sporu a s dalšími aktéry jedná, zdá se mi tato formulace v současném diskurzu nešťastná. Beneš navíc není tím, kdo by se s farmáři na Broumovsku pravidelně scházel, proto může jeho výrok působit nekompetentně. Podstatné ale je, že v článku popisuje důležitost komunikace s farmáři, oni jsou jedinou dotčenou skupinou kterou je potřeba se zabývat, na rozdíl od myslivců. S odstřelem nicméně souhlasí Jiří Beneš z hnutí Duha v případech, kdy chovatel provede veškerá doporučená opatření – má kvalitní ohradu i pasteveckého psa a škody se u něj dále opakují (Ekolist.cz, 17.12.2018).

2) Přesun vlků do národních parků nebo rezervací

Kromě odstřelu navrhovali někteří farmáři, aby byly v rámci České republiky vymezeny oblasti, kde by vlk mohl žít, a v tzv. kulturní krajině by bylo možné jeho výskyt eliminovat (29.03.2018). Mělo by se podle nich jednat např. o národní parky nebo lokality s rozsáhlými lesnatými porosty, jako je Šumava, Krušné hory, část Beskyd a případně i Krkonoše. V současné době žádný národní park v Evropě nedokáže populace velkých šelem sám o sobě udržet (Machalová 2011; Breitenmoser et al. 2000; Enserink a Vogel 2006). Důvodem tohoto rozhodnutí je podle farmářů apel na vysokou populační hustotu Broumovska: „Ale v naší krajině, kde je vidět z jedné vesnice do druhé, tak sem nepatří.“ (Deník.cz, 4.4.2018). Populační hustota převážné části Broumovska je podle dat z Českého statistického úřadu z roku 2011 mezi 50-89 obyvateli na km². Navrhované Krkonoše a Beskydy mají populační hustotu 90-129 obyvatel na km² a Krušné hory dokonce mezi 90-200 obyvateli na km² (Halásek 2011).

Odborníci na vznesené požadavky reagovali tak, že není možné na území státu vytvořit zóny, kde by se vlk mohl vyskytovat a kde by se mohl střílet, mezi jednotlivými zónami by totiž probíhala neustála fluktuace jedinců (Český rozhlas, 16.06.2018).

5.4.2. Opatření navrhovaná Hnutím Duha a Správou CHKO Broumovsko

Hnutí Duha a pracovníci Správy CHKO Broumovsko doporučují farmářům poškozeným útoky prakticky stejné možnosti ochrany před vlky. V této podkapitole jsou nejprve předloženy návrhy těchto opatření. Poté následuje protiargumentace ze strany farmářů. Většina dotázaných farmářů ale zpochybňuje, že by jimi doporučované nástroje na ochranu hospodářských zvířat mohly fungovat. Hnutí Duha nabízí farmářům zároveň bezplatné poradenství, pomoc s vypracováním projektu ochranného opatření a nalezením zdrojů pro jeho financování. Nutno podotknout, že vlci působí škody především na nedostatečně zabezpečených hospodářských zvířatech.

1) Vybudování pevných ohradníků nebo doplnění o elektrické sítě

Odborníci chovatelům jako opatření proti škodám nejčastěji doporučují vybudování nebo vylepšení stávajících ohrad kolem pastvin či pořízení pasteveckého psa. CHKO Broumovsko doporučuje zejména menším chovatelům používat elektrické síťové ohradníky o výšce alespoň 120 cm, případně doplněné elektrickým drátem či lankem (Deník.cz,

29.8.2016). Hnutí Duha nabízí farmářům nejen poradenství pro projekty na lepší zabezpečení stád, ale zároveň pomáhá přímo zajišťovat některá stáda pomocí elektrických ohradníků (Deník.cz, 3.7.2018). Podle dr. Kutala není nutné navíc oplocovat veškeré pastviny, ale zabezpečit část, do které je možné ovce na noc zahnat, plot stačí ve výšce 1,5 metru, ale musí být vybavený elektrickým ohradníkem, a v kombinaci s pasteveckým psem, který bude hlídat stádo přes den, míní dr. Kutal, že jde o opatření vysoce účinné (Aktuálně.cz, 26.9.2017).

Správnost mnou prováděné analýzy je založena na pravdivosti informací poskytnutých médii. Důkazem toho, že někteří redaktoři na pravdivost svých informací nekladou příliš velký důraz, je tento příklad: Farmář Jan Šefc hospodaří na 250 hektarech a jeho ohrady měří třicet kilometrů. Pro článek v Deníku.cz uvedl 4. května 2017 že, ačkoliv mu bylo nabídnuto ze strany ochranářů oplocení, nemá on sám kapacity na to, aby nechal ohrady vylepšit. Navrhovaná řešení podle něj lze aplikovat zejména u menších podnikatelů, nikoliv v případě jeho velkochovu, což dokládá vyjádřením: „*Nabízejí nám například oplocení, ale to v našem případě nic neřeší. [...] U nás na tak velké rozloze to prostě nelze.*“ (Deník.cz, 4.5.2017) Ze stejného dne ale pochází také článek uveřejněný v Idnes.cz, kde se však píše, že ochranáři již zemědělci elektrické síťové ohradníky zapůjčili a on se k nim vyjádřil následovně: „*Budu muset natáhnout elektřinu k ohradám, ale myslím, že to nepomůže.*“ (Idnes, 4.5.2017) Šefcovi také vadí, že by opatření měli platit daňoví poplatníci (Ibid.) a vydělali by na něm dodavatelé oplocení (Deník.cz, 20.6.2017).“ Opakovaně se prý setkává s argumenty ochranářů, že jeho ohrady nejsou dostatečně zabezpečené, načež odpovídá: „*Ale jsou to ohrady na ovce, ne na vlka. Kdyby mi před čtvrtstoletím někdo řekl, že tady budou chovat vlky, tak se do toho nikdy ani nepustím.*“ (Deník.cz, 9.5.2017).

Podle něj znamená současné nastavení ochrany vlka v rámci EU to, že „*budeme žít všichni za plotem. Ale pozor – ne za metrovým, ale za plotem jako v koncentračním táboře*“ (Deník.cz, 20.6.2017), uvádí další z extrémních příkladů. Reálné riziko fragmentace krajiny, které by takové opatření mělo za následek, spatřuje také Ing. Havrlant: „*Ovce tady má spoustu lidí, kdyby si každý udělal takový plot kolem pastvin, krajina bude neprostupná. [...] Vznikne z toho zoo naruby, kdy my budeme v kleci a vlk si bude pobíhat venku.*“ S tím souhlasí i Karolína Šulová z AOPK: „*Ano, samozřejmě ohrazování velkých pastvin by byl problém.*“

Ing. Havrlant svých 200 ovcí zahání na noc do ohrady postavené na 1 hektaru, kterou zabezpečil plotem z 2,15m vysoké kari sítě na betonových sloupech, navíc ještě zakopaným do země. Do ohrady má dle jeho slov také přístup jeho pes. Takové opatření je podle něj účinné, musel se ale podle svých slov vzdát „*plemenářské práce, protože nemůže stádo rozdělit podle chovatelské potřeby*“. (Ekolist.cz, 5.4.2018) Navíc v létě je toto opatření nevhodné, protože namísto toho, aby se ovce mohly v chladné noci pást venku, jsou zavřené (ibid.). Doporučovaná elektrická síť je podle něj nevhodná z důvodu, že ovce se při útoku splaší a síť protrhnou (Český rozhlas, 16.06.2018). Podle něj neúspěšnost opatření navrhovaných ochranáři dokládá situace v Německu: „*tak v Německu, kde už ti vlci jsou 15 let, tak tam ty škody přes všechny vynaložený opatření stoupají násobně. Každý rok jsou skoro o polovinu vyšší. [...] Nefunguje to.*“ (ibid.) Ing. Havrlant se v žádném z analyzovaných článků nezmínil, že by on sám měl nějaké škody na chovaných zvířatech, naopak je jeho případ důkazem, že správná kombinace zabezpečovacích opatření může fungovat.

Farmářka Lenka Štíhlová se po škodách, které jí vlci způsobili, rozhodla obrátit na Hnutí Duha a realizovat doporučená opatření. Po více než roce a půl uvádí, že jsou „*100% účinná i přesto, že kolem nás se škody opakují.*“ (Parlamentní Listy, 13.12.2017) Část pastvin obehnila elektrickým ohradníkem a ten později doplnila víc než metr vysokým dřevěným oplocením (Respekt, 23.4.2018). Plánuje zároveň nákup pasteveckého psa a pod ploty zakopání fólie, aby znemožnila vlkům podhrabat se (Aktuálně.cz, 26. 9. 2017). Podle ní mají problémy se škodami ti farmáři, kteří nemají stáda dobře zabezpečená. „*Nemyslím, že by tady někdo měl dobře zabezpečená zvířata, a přesto utrpěl od vlků škody.*“ (Ihned.cz, 16.11.2018) Pravdou je, že ve výpovědích některých farmářů zcela chybí, jaké mají v současné době ploty. Je otázkou, proč autoři reportáží nefotí také ohrady, ve kterých došlo k napadení zvířat vlky, a neptají se chovatelů, jak měli stádo zabezpečené. Z pohledu čtenáře se taková reportáž jeví jako případ člověka, co si pořídil papírový domek u vody, 20 let se nic nedělo a pak náhle přišla velká voda. Jako účinné opatření vnímá výstavbu oplocení také chovatel koní Michal Joska: „*Nově vystavený ohradník pro mě znamená klidný spánek – vlci už má zvířata neohrožují.*“ (Právo, 16.06.2018)

Tvrzení, že výstavba oplocení nefunguje, vyvrací také Jiří Beneš z Hnutí Duha výrokem, že média často manipulují s fakty: „*Na základě poznatků z novinových a televizních*

reportáží vzniklých k tomuto případu se vše jeví jasně. Vlci bez problémů překonávají oplocení, které ochranáři doporučují jako účinnou ochranu. Realita je ovšem tomuto tvrzení na míle vzdálená. Telata se v době útoku nenacházela za oplocením s elektřinou, nýbrž v ohradě tvořené pouze dvěma vodivými dráty.” (Jiří Beneš pro Novinky.cz, 17.4. 2018)

2) Pořízení pasteveckého psa

Dr. Kotal z hnutí Duha považuje za nejlepší a nejspolehlivější opatření pořízení pasteveckého psa. Tvrdí, že ne všechny pastviny jsou lemovány rušnými turistickými cestami či jinými místními komunikacemi, jak prohlásil v reakci na slova farmáře Šefce: *„Pastevečtí psi v obydlené oblasti jsou nesmysl. Kolem každé ohrady vede turistická cesta, zahrada nebo silnice.“* (Právo, 16.6.2018) Možné riziko útoku psa na člověka podle něj snižuje především důsledná výchova, správně postavená ohrada a informační cedule, které upozorňují kolemjdoucí. Navíc uvádí, že: *„Za případnou škodu způsobenou správně vychovaným pasteveckým psem nenese podle současných právních názorů odpovědnost chovatel. Pastevečtí psi se používají i v tak turisticky vytížených oblastech, jako jsou Švýcarské Alpy.“* (Deník.cz, 24.9.2017) Důležitý je dle něj nákup psa ze správného chovu, kde jsou psi na tuto práci po generaci zvyklí (Aktuálně.cz, 26. 9. 2017). Aplikace tohoto opatření však není možná ihned, neboť výchova pasteveckého psa, než je sám schopen stádo hlídat, trvá dva až tři roky, během té doby je proto nutné zabezpečit stádo např. elektrickým ohradníkem, jak uvedl Jiří Beneš z Hnutí Duha (Deník Referendum, 22.8.2017).

Jan Šefc pořízení pasteveckých psů odmítá, pro jeho třítisícihlavé stádo by to znamenalo pořízení možná několika desítek psů. Výcvik takového psa navíc vidí jako obtížný: *„Na to musí být zvláštní plemeno a ještě se musí speciálně vycvičit, aby se nebál vlků. Z šlechtitelské stanice nám řekli, že se to povede u jednoho z deseti. A já bych potřeboval do každé ohrady tři, čtyři, takže celkem asi dvacet psů.“* (Mladá fronta Dnes, 30.9.2017).

Jeden z chovatelů, Tomáš Havrlant, řekl, že pasteveckého psa již choval. Každé plemeno má svá specifika, ne všechna se hodí do tamních podmínek, proto je překvapující, že nebyl blíže osloven redaktorem, aby uvedl, o jaké plemeno v jeho případě šlo. Pastevečtí psi jsou podle něj ještě větším rizikem pro bezpečí lidí než vlci. *„Není to pes pro každého a propagace využívání těchto psů v našich podmínkách hraničí s nabádáním k obecnému ohrožení.“*

(Ekolist.cz, 5.4.2018). De facto tím ochranáře z Hnutí Duha obviňuje, že nabádají ke spáchání trestného činu. Dle jeho názoru není možná aplikace tohoto řešení v podmínkách Broumova: „*Chodí tady spousta turistů, nedovedu si představit, že bych mezi ně pustil psy, snadno se může něco stát.*“ (Ihned.cz, 16.11.2018) Takové tvrzení je zavádějící. Pastevecký pes by měl být vždy za pevnou ohradou a do kontaktu s cizími lidmi by mohl přijít jedině tehdy, když někdo přeleze plot. Zkušenost s pasteveckým psem měl také chovatel Karel Krecbach a uvažoval, že si jej pořídí znovu, přestože jeho výcvik není jednoduchý. Pořízení pasteveckého psa plánuje i chovatelka Lenka Štíhlová, která již požádala o dotaci (Aktuálně.cz, 26. 9. 2017). Účinnost tohoto opatření bohužel zpochybňují také média samotná: „*Farmářům nepomohou ani smečky psů schopných se vlkům rovnocenně postavit.*“ (Novinky.cz, 4.10.2017). Takových závěrů by se autor článku dopouštět neměl, na jiných místech totiž toto opatření funguje.

Nebezpečnost psů odmítá také AOPK. Uvádí zkušenosti z jiných zemí, kde k napadení lidí pasteveckými psy nedochází. Nezpochybňuje ale fakt, že výchova pasteveckého psa je specifická a pokud chovatel nemá dostatek informací, mohlo by docházet ke konfliktům (Karolína Šůlová pro Ekolist.cz, 5.4.2018).

3) Zavírání hospodářských zvířat (přes noc) do ovčínů nebo chlévů

Podle ochranářů může být vhodnou ochranou stád také jejich zavírání do některé z hospodářských budov, jako jsou ovčiny či chlévy. Opatření se osvědčilo farmářům zejména přes noc, není to ale ideální řešení. Při takto vysoké koncentraci zvířat na malém prostranství může dojít k ušlapání zvířat: „*Pro nás je nereálné, abychom plemeno Charolais na noc zavírali do chléva, protože u něj hrozí ušlapání telat. Krávy jsou venku v ohradě s elektrickým ohradníkem, aby měly kvalitní pastvu v době, kdy rodí.*“ (Jan Manych pro I dnes.cz, 3.8.2016).

4) Přímý dohled chovatele nebo pastevence

Ačkoliv se mi ve vyjádřeních z řad ochranářů nepodařilo přímo najít doporučení přímého dohledu člověka na stádem, Karel Krecbach uvedl, že ve zprávě z CHKO, která se vyjadřovala ke škodám na jeho stádu, stojí: „*že v době vzniku škody nebylo stádo pod přímým*

dohledem.“ (TV Barrandov, 28.06.2017), z čehož lze vyvozovat, že také toto opatření mohlo být v jistém kontextu ochranáři doporučováno.

Slovenský ochranář Juraj Lukáč spatřuje problém v přerušení pastevecké tradice v Česku, která ale na Slovensku funguje po celé generace. Slovenský bača je stále se stádem a má správně vycvičené psy, kteří s ovce vyrůstali od štěněte, proto jsou v jejich hlídání tak dobří (Idnes.cz, 8.6.2018).

Chovatel Jan Šefc přišel s nápadem na hlídání svých stád sám v reakci na škody způsobené vlky. Svá stáda objíždí buď sám: „*Najedu 98 kilometrů každý den, od května do prvního sněhu, kdy ovce zavíráme*“ (Mladá fronta Dnes, 30.09.2017), nebo je kontroluje najatý „hlídač“. Ten v noci objíždí terénním autem stádo a sleduje, zda je klidné, přičemž zároveň kontroluje pletivo na ohradách, zda není nikde poničené nebo nadzvednuté, což mu usnadňují speciální LED diody umístěné na vozidle. S sebou má navíc ještě dalekohled a na některých místech zanechává záměrně své pachové stopy v podobě moči (Český rozhlas, 15.10.2018). Náklady na roční hlídání uvedl chovatel ale pokaždé v jiných částkách. Zatímco 20.6. 2017 tvrdil, že jde o 200 až 300 tisíc korun, 30.09. 2017 spočítal náklady na 600 tisíc korun za rok a 15.10. 2018 uvedl po prvním roce hlídání částku 400 tisíc korun. Žádal prý ochranáře, aby mu poskytli pracovní sílu pro hlídání stád (Idnes.cz, 4.5.2017). Ptal se také na to, zda mu tyto náklady budou proplaceny, nebo jestli bude „*do smrti hlídat vlky zadarmo*“ (Deník.cz, 20.6.2017). Pokud by žádal dotaci na toto opatření od státu, de facto by jej zaplatili státní poplatníci, s tím ale dříve vůbec nesouhlasil. Uvádí navíc, že během takové noční objížd'ky „*střílíme poplašňáky a světlice*“, což by mohlo být na hraně se zákonem. Šefc ovšem není sám, také chovatel Krecbach objíždí spolu se synem svá stáda, aby zamezil přístupu vlků (Český rozhlas, 29.2.2016).

Je nutné si uvědomit, že s ohledem na navrhovaná řešení nelze myslet pouze na bezpečí hospodářských zvířat, ale také na jejich welfare. Není tedy vhodným řešením uzavírat zvířata na malém prostoru, kde je sice snadnější jejich kontrola, ale jejich zdraví to škodí.

Diskuze

Předkládanou práci lze, vzhledem k použité metodě, vnímat jako ojedinělou. Zvolená metoda není pro výzkum postojů typická a svým pojetím přináší nové perspektivy pohledu, zároveň má však svoje limity. Za kvalitou analyzovaných dat stojí předpoklad, že média objektivně použila citace jednotlivých aktérů. S vyjádřeními mohlo být v médiích manipulováno ve prospěch (skrytého) stanoviska daného média či redaktora. Zároveň ale tato metoda umožnila udržet od zkoumaných aktérů jistý odstup, který mohl napomoci zvýšení objektivity závěrů. Rovněž nesmíme opomenout, že se aktérů nikdo přímo neptal, jaký je jejich postoj k vlkům. Takový postup byl typický pro již proběhlá dotazníková šetření nebo kvalitativní rozhovory. Interview, která by obsahovala zároveň otázku redaktora a odpověď dotázaného, se ve výzkumném vzorku objevila pouze ojediněle.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že negativní postoje vůči vlkům se nejčastěji vyskytovaly u farmářů, kteří měli s vlky přímou zkušenost. Většina z dotázaných bydlela ve venkovských sídlech a byla starší 50 let. Taktéž (Kleiven et al. 2004) ve své studii potvrzuje, že starší lidé, ženy, lidé s nízkým vzděláním, obyvatelé vesnic a lidé, kteří trpí ekonomickými ztrátami kvůli výskytu velkých šelem, vůči nim častěji zaujímají negativní postoje (Callahan 2012). Stejně i další studie se shodují na tom, že negativní postoje vůči vlkům zaujímají častěji venkovští farmáři (Bath 1987; Wolstenholme 1996; Bjerke et al. 1998) a naopak více příznivců mají velké šelmy u obyvatel měst (Hook a Robinson 1982; Bath 1987) nebo u „ochranářů“ (Bath 1987; Kellert 1987).

Žádná z dotázaných farmářek ve své výpovědi neuvedla strach z vlků. Navíc 2 ze 3 farmářek se k návratu vlka na Broumovsko stavěly pozitivně. Jedna z nich si naopak posteskla, že zatím vlka neviděla. Nicméně (Kleiven et al. 2004) přišli se zjištěním, že ženy mají v porovnání s muži větší strach z velkých šelem.

Mezi důvody pro odmítavý postoj farmářů patřily nejčastěji škody na hospodářských zvířatech a potencionální riziko napadení člověka, které u farmářů vyvolávalo strach. Nejvíce slyšeni byli zejména větší podnikatelé, které chov dobytka a ovcí přímo živil, dále ti, u kterých se škody vyskytovaly opakovaně a jejich ztráty se šplhaly k desítkám kusů

zabitých zvířat. Pozitivní postoj ochranářů a odborníků byl založen především na jejich vyšším kulturním kapitálu, který představoval zejména faktické informace o ekologii vlka.

Tuto práci lze chápat spíše jako prvotní sondáž popisu situace návratu vlka na Broumovsko. Prezentované téma svým rozsahem a komplexností přesahuje možnosti této práce a zaslouží si hlubší zkoumání. Na debatách s místními obyvateli Broumovska, kterých jsem se zúčastnila coby nezávislý pozorovatel, se objevily také obavy hoteliérů nebo myslivců. Zůstává nezodpovězeno, zda se vlci stanou ekonomickou hrozbou venkova, nebo naopak pomohou s rozvojem turistického ruchu a přidají tamní krajině větší punc divočiny. Lze očekávat, že se v souvislosti s nárůstem vlků na Broumovsku objeví další zainteresované skupiny, jejichž postoje budou stát za pozornost sociálněvědních výzkumů. Zajímavé mi přišlo čtení facebookových komentářů pod příspěvky fotografií zvířat usmrcených vlky, které sdíleli někteří farmáři. Vzhledem k současnému nárůstu vlivu sociálních médií lze navrhnout i studie zaměřené právě tímto směrem. Vhodnou metodou pro další výzkum by mohly být také kvalitativní rozhovory s jednotlivými aktéry konfliktu. V tomto případě by stála za pozornost komparace s jiným územím, kde by kontrolní skupinu mohli představovat obyvatelé další lokality Čech nebo Moravy, kam se též vlci vrátili.

Závěr

Cílem práce bylo zaprvé analyzovat na základě kritické diskurzivní analýzy postoje jednotlivých aktérů vystupujících do konfliktu návratu vlka na Broumovsko a za druhé popsat to, jak tento konflikt prezentují média.

Tato práce svým charakterem shrnuje dosavadní vývoj situace kolem návratu vlka na Broumovsko. Představuje jednotlivé aktéry a jejich postoje i návrhy, jak by podle nich měla být situace vyřešena. Z výzkumu vyplývá, že negativní postoje se vyskytovaly výhradně u chovatelů hospodářských zvířat a u místních obyvatel, kteří měli s vlky přímou zkušenost. Na utváření těchto postojů měly vliv zejména opakované škody na hospodářských zvířatech a obavy o bezpečí své a svých rodin. Nově vzniklá situace vyvolala u farmářů pocity beznaděje a strachu. Skupina farmářů proto navrhovala vlky na Broumovsku úplně eliminovat, a to buď jejich odvezením do jiné chráněné oblasti nebo jejich zastřelením. Odpovědnost za vlky přisuzovali státnímu aparátu a také ochranářům. Prostorovost a vliv autority se ukázaly jako signifikantní ukazatel v odlišnostech postojů farmářů. Zatímco ve Zdoňově se projevila místní liberální komunita složená převážně z přistěhovalců z města pozitivními postoji k vlkům, tak ve Verněřovicích měla na negativní postoje vliv autorita místního starosty.

Ochranáři hráli ve sporu s farmáři roli obhájců vlka a snažili se faktickými argumenty změnit jejich postoje. Farmářům navrhovali různé způsoby, jak mohou zabezpečit svá stáda, a zároveň v celém sporu sehráli úlohu vyšší autority, která se snažila dohlížet na dodržování zákonů: vypsalí odměnu za informace vedoucí k dopadení pachatele, který by usmrtil velkou šelmu. Ochranáři argumentovali pro vlka zejména jeho pozitivním vlivem na snížení přemnožené spárkaté zvěře a ozdravení její populace. Současně však ve svých vyjádřeních opomíjeli pozitiva extenzivní pastvy na krajinu. Podle mého názoru je nezbytné si uvědomit, že do krajiny typu Broumovska patří nejen vlk, ale také extenzivní pastva, která může pomoci při zvýšení biodiverzity a ochraně vzácných druhů bezobratlých živočichů.

Druhá kapitola nabídla vysvětlení, ze kterého vyplývají současné postoje broumovských farmářů k vlkům. Nesouhlas s návratem vlka může být ve farmářích

zakořeněný vzhledem k jejich historické zkušenosti. Podle mapy Historického výskytu vlka v České republice, vytvořené Anděrou, se vlk v Broumovském výběžku mezi 15.-19. stoletím vůbec nevyskytoval (Sigl a Meyer 2015). Pokud se na tomto území, uzavřeném ze tří světových stran horami, vlci nevyskytovali a pastevci s nimi zde ani v minulosti neměli zkušenost, nelze se podívat nad tím, že si s nimi současní chovatelé ovcí a dobytka nevědí rady. V minulosti se obyvatelé Broumova museli potýkat s odsunem 22 tisíc tehdejších obyvatel německé národnosti. Novým dosídlencům chyběl vztah k půdě i zkušenosti. Přerušování pastevecké tradice bylo dokonáno vznikem pastvinářských družstev v 50. letech minulého století.

Kritická analýza diskurzu přinesla zjištění, jak byly jednotlivé postoje zájmových skupin v médiích prezentovány. Důraz byl kladen zejména na to, jaké argumenty proti sobě byly stavěny. Přičemž kladení zkušeností broumovských farmářů do opozice proti vědeckým faktům působilo, že byla tato fakta v textech upozad'ována a ztrácela na věrohodnosti. Celkově vzato se v analyzovaných textech dostalo mnohem více prostoru negativním zprávám, které informovaly o škodách na hospodářských zvířatech. Média vlastní prezentací tohoto tématu proti sobě stavěla farmáře a ochranáře. Pomyslný mediální prostor ovládali výhradně nespokojení farmáři, jejichž stovky citací byly ve srovnání s pozitivními zkušenostmi několika farmářů zanedbatelné.

Naučit se, po více jak sto letech, znovu žít spolu s velkými šelmami v kulturně pozměněné krajině bude pravděpodobně výzvou pro několik dalších generací. Nelze očekávat nalezení rychlých řešení. Každý případ je potřeba řešit individuálně s ohledem na počet a druh chovaných zvířat, velikost pozemku a reliéf krajiny. Pokud farmáři neprovedou doporučená opatření pro ochranu svých stád, nelze vyloučit nárůst ekonomických škod ani rostoucí náklady ze strany státu na jejich kompenzaci. Rozhodující úlohu při návratu vlka sehraje právě postoje veřejnosti, které mají vliv na rozhodovací procesy, které se jich týkají. Ke zmírnění situace by navíc mohl pomoci připravovaný plán péče o vlka pod záštitou ministerstva životního prostředí.

Jmenný index

A

Ajzen 38, 39

Anděra 13, 15, 16, 18, 19, 20

Anderska 20, 43

Andersková 20

Andersonne 35

Atweri 32

B

Baláž 36

Baring-Gould 31

Bartošová 44, 45

Bath 35, 36, 88

Behdarvand 35

Bergmann 28, 29

Biggs 37

Bisi 35, 37

Bjerke 35, 88

Boitani 15, 16, 17, 19, 22, 36, 37, 67

Brainerd 35

Breitenmoser 81

Bright 20, 34

Bruskotter 36

Bryman 27, 50

Bureš 25, 27

C

Callahan 88

Cantril 39

Ciucci 16

Coleman 31

Corbinová 47

Č

Červený 13, 18, 19, 20, 22, 35, 37

D

D'amicis 36

Dudová

Dungel 13

Dutcher 34

E

Enserink 81

Ericsson 35, 36, 37

Eriksson 37

Estes 11,

F

Fairclough 49

Faltys 26

Faltysová 24, 27, 28, 29

Find'o 18

Fishbein 38, 39

Frank 14

Fritts 16, 34

G

Gaisler 13

Gálik 36

Gazzola 35

Genda 44, 46

Germonpré 30

Giles 36

Ginsberg 37

Graves 31

H

Hadač 31

Halásek 81

Halseth 26

Hadravová 43

Hayes 16, 38, 39

Havlíček 25

Heberlein 36, 37

Hell 21

Henry 36

Herkner 39, 40

Hook 88

Horáček 16

Hošek 19

Houston 36

Hovland 38

Hradecký 24

CH

Chapron 18, 35

Chobot 22

Chodějovská 25

Chovancová 18

J

Jędrzejewski 15

K

Kaartinen 35

Kaczensky 19, 35, 36

Karlsson 35, 36, 37

Katlenborn 35

Kellert 34, 35, 88

Kleiven 35, 88

Klíma 31

Kothera 20

Koubek 22

Korenjak 35

Koťa 38

Koťátko 29

Krajhanzl 42, 46

Krech 40, 41

Krithivasan 35

Kunc 15, 19

Kutal 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21

Kvasnica 13, 15, 16, 17, 19, 33, 34

L

Leavy 47

Lescureux 30

Liberg 37

Linnaeus 13

Linnell 35, 37

Lodberg-Holm 62

Long 13

Lopez 29, 31, 33, 34

M

Machalová 35, 36, 37, 44, 45, 46, 81

Mackovčín 24, 26, 27, 28, 29

Majić 35, 37

Mattison 18

Matoušek 27,

Mech 14, 15, 16, 17

Mejzr 42

Meyer 91

Mitts-Smith 34

Müller 25

Musil 25

Myers 39

N

Nakonečný 38, 39, 40, 41, 42

Nanni 36

Neškudla 31

Němec 22

Nowak 13, 17, 19, 40

Nývltová-Fišáková 30

O

Olšáková 49, 59, 62, 78, 81

Ozolinš 35

P

Packer 35

Pánek 24

Peterson 14, 16

Petříková 29

Plesník 35

Prokop 26

R

Rabb 14

Randi 22

Reeder 13

Reichholf 19

Robinson 88

Rokeach 40

Rosenberg 38

Røskaft 35

Ryser 26

Ř

Řezáč 40

Řiháček 47, 50, 52

S

Salvatori 35, 37

Ságnerová 28, 29

Shaw 35

Sherif 39

Shipman 30

Schenkel 14

Schneiderová 48, 49, 77

Schoenecker 35

Sigl 14, 91

Sillero-Zubiri 13, 19

Sjöström 35, 36, 37

Skogen 35

Šmietana 16

Suchomel 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21

Stichmann 13

Strauss 47

Š

Šed'ová 53

Šimíčková-Čížková 38

Špaček 29

Švaříček 53

Švaříčková 44

T

Temelová 26

Terborg 11,

Tkaczková 40

Toušek 29

Treves 35, 36, 37

Triandis 42

U

Ulčák 29

Ulmanová 13, 31, 32

Urbigit 35

V

Valášková 29

Váňa 19, 32

Vašát 48, 49

Vogel 81

W

Wagner 17

Walker 16, 17, 19

Wechselberger 35

Wertz 48

White 32

Wicker 39

Williams 35

Wilson 13

Wiswede 41

Wodak 49

Woodroffe 35, 37

Wostenholme 88

Z

Zima 1

Bibliografie

ANDĚRA, Miloš a Jaroslav ČERVENÝ, 2000. *Svět zvířat II., Savci 2: šelmy, luskouni, hrabáči, hlodavci*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-00677-4.

ANDĚRA, Miloš a Jaroslav ČERVENÝ, 2009. *Velcí savci v České republice – rozšíření, historie a ochrana*. Praha: Národní Muzeum. ISBN 978-80-7036-259-4.

ANDĚRA, Miloš, Jaroslav ČERVENÝ, Luděk BUFKA, Dana BARTOŠOVÁ a Petr KOUBEK, 2004. Současné rozšíření vlka obecného (*Canis lupus*) v České republice. *Lynx (Praha)*. **3**(35), 5–12. ISSN 0024–7774.

ANDĚRA, Miloš a Jiří GAISLER, 2012. *Savci České republiky: popis, rozšíření, ekologie, ochrana*. B.m.: Academia. ISBN 978-80-200-2185-4.

ANDĚRA, Miloš a Ivan HORÁČEK, 2005. *Poznáváme naše savce*. Praha: Sobotáles. ISBN 978-80-86817-08-8.

ANDERSONE, Žanete a Jānis OZOLINŠ, 2004. Public perception of large carnivores in Latvia. *Ursus*. **15**(2), 181–188.

ANDRESKA, Jan a Martin MEJZR, 2012. Velké šelmy pohledem žáků ZŠ a SŠ. *Envigogika*. **7**(3).

ANDRESKA, Jiří a Erika ANDRESKOVÁ, 1993. *Tisíc let myslivosti*. Vimperk: Tina. ISBN 80-85618-12-5.

Analýza socioekonomického rozvoje Královéhradeckého kraje. [online]. Centrum evropského projektování: 2010 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://www.kr-kralovehradecky.cz/file/rozvoj/analyticka_cast_strategie_rozvoje.pdf.

Anopress [online]. © 2018-2019 Anopress IT, a.s. [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <https://www.anopress.cz/>

ATWERI, Jiří, 2007. *Slovanské pohanství dnes-Vlivy novopohanství na společnost i jednotlivce*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

AULAGNIER, Stephane, 2009. *Mammals of Europe, North Africa and the Middle East*. London: A. & C. Black. ISBN 978-1-4081-1399-8.

BALÁŽ, Erik a Bruno D'AMICIS, 2010. *Posledná pevnosť. Pätnásť rokov s medved'mi*. Prešov: ADIN. ISBN 978-80-89244-92-8.

BARING-GOULD, Sabine a Loren COLEMAN, 2008. *The Book of Were-wolves*. B.m.: Cosimo, Incorporated. ISBN 978-1-60520-335-5.

BARTOŠOVÁ, D. a I. GENDA, 2001. Projekt Záchrana a návrat velkých predátorů v oblasti Západních Karpat–část 1. *Ochrana přírody*. **56**, 9–12.

BATH, Alistair, 2000. Human dimensions in wolf management in Savoie and Des Alpes Maritimes, France. *A Large Carnivore Initiative for Europe (LCI). Canada, Memorial University of Newfoundland*. 166.

BATH, Alistair J., 1987. *Attitudes of various interest groups in Wyoming toward wolf reintroduction in Yellowstone National Park*. Laramie. Diplomová práce. University of Wyoming.

BEHDARVAND, Neda, Mohammad KABOLI, Mohsen AHMADI, Elham NOURANI, Abdolrassoul Salman MAHINI a Marzieh Asadi AGHBOLAGHI, 2014. Spatial risk model and mitigation implications for wolf–human conflict in a highly modified agroecosystem in western Iran. *Biological Conservation*. **177**, 156–164.

BERGMANN, Petr, Jana JEŘÁBKOVÁ a Martin BURIAN, 2003. *Broumovsko: interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Broumov: Tuž se, Broumovsko!

Bible21 [online]. Brno: MU, 2007 [cit. 16.2.2019]. Dostupné z: <http://www2.teiresias.muni.cz/hybridbook/book/Bible>

BIGGS, James, 1988. *Reintroduction of the Mexican wolf into New Mexico: an attitude survey*. Las Cruces. Diplomová práce. New Mexico State University.

BISI, Jukka, Sami KURKI, Marko SVENSBURG a Tuija LIUKKONEN, 2007. Human dimensions of wolf (*Canis lupus*) conflicts in Finland. *European Journal of Wildlife Research*. **53**(4), 304–314.

BJERKE, Tore, Ole REITAN a Stephen R. KELLERT, 1998. Attitudes toward wolves in southeastern Norway. 169–178.

BOFFEY, Daniel, 2018. Pioneering wolf becomes first sighted in Belgium for a century. *The Guardian [online]. [cit. 2.2.2019]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2018/jan/22/pioneering-female-becomes-first-wolf-in-belgium-in-a-century>*

BOITANI, Luigi, 2000. *Action plan for the conservation of wolves in Europe (Canis lupus)*. B.m.: Council of Europe. Nature and Environment, 18–113.

BOITANI, L., PHILLIPS, M. a JHALA, Y. 2018. *Canis lupus*. [online] The IUCN Red List of Threatened Species [cit. 4.12.2019]. Dostupné z: <https://www.iucnredlist.org/species/3746/119623865>

BREITENMOSER, Urs, Christine BREITENMOSER, H OKARMA, Thomas KAPHEGYI, Ursula KAPHYGYI a Ulrich M MÜLLER, 2000. Action Plan for the Conservation of the Eurasian Lynx in Europe (*Lynx lynx*). *Council of Europe*.

- BRIGHT, Michael, 2004. *Lidožrouti: fascinující studie zvířat, jejichž kořistí se stal člověk*. Praha: Ivo Železný. ISBN 978-80-237-3798-1.
- BRUSKOTTER, Jeremy T., R. H. SCHMIDT a T. L. TEEL, 2007. Are attitudes toward wolves changing. *A case*.
- BRYMAN, Alan, 2008. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-920295-9.
- BUREŠ, Pavel, 2016. Broumovsko – krajina souznění unikátní přírody a architektonických památek. *Ochrana Přírody*. **9**(4).
- CALLAHAN, Julie, 2012. Ethics and Wolf Management: Attitudes Toward and Tolerance of Wolves in Washington State. *Master's Theses* [online]. Dostupné z: https://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/4225
- CORBINOVÁ, Juliet a Anselm STRAUSS, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-85834-60-X.
- ČERVENÝ, Jaroslav, Luděk BUFKA a Petr KOUBEK, 2005. Velké šelmy v České republice. *Vesmír*. **84**(12), 656–663.
- Do České republiky zasahuje 16 vlčích teritorií* [online]. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, © 2019 [cit. 6.2.2019]. Dostupné z: <https://www.navratvlku.cz/aktuality/do-ceske-republiky-zasahuje-16-vcich-teritorii>
- DUDOVÁ, Radka, 2010. In: Jiří ŠUBRT *Soudobá sociologie IV*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1789-3.
- DUNGEL, Jan a Jiří GAISLER, 2002. *Atlas savců České a Slovenské republiky*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1026-2.
- DUTCHER, Jim, Jamie DUTCHER a James MANFULL, 2005. *Vlci u dveří: podivuhodný příběh manželského páru, který žil s vlky*. Praha: BB/art. ISBN 978-80-7341-530-3.
- ELLIS, Shaun, 2009. *Vlk*. B.m.: Slovart. ISBN 978-80-7391-210-9.
- ENSERINK, Martin a Gretchen VOGEL, 2006. The Carnivore Comeback. *Science* [online]. **314**(5800), 746–749. ISSN 0036-8075. Dostupné z: doi:10.1126/science.314.5800.746
- ERICSSON, Göran a Thomas A. HEBERLEIN, 2003. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological conservation*. **111**(2), 149–159.
- ERIKSSON, Max, Camilla SANDSTRÖM a Göran ERICSSON, 2015. Direct experience and attitude change towards bears and wolves. *Wildlife Biology* [online]. **21**(3), 131–137. ISSN 0909-6396, 1903-220X. Dostupné z: doi:10.2981/wlb.00062

ESTES, James A., John TERBORGH, Justin S. BRASHARES, Mary E. POWER, Joel BERGER, William J. BOND, Stephen R. CARPENTER, Timothy E. ESSINGTON, Robert D. HOLT a Jeremy BC JACKSON, 2011. Trophic downgrading of planet Earth. *Science* [online]. **333**(6040), 301–306. Dostupné z: doi:10.1126/science.1205106

FAIRCLOUGH, Norman, 1989. *Language and Power*// Longman. B.m.: London.

FAIRCLOUGH, Norman a R. WODAK, 1997. Critical discourse analysis. *Discourse as Social Interaction: Multidisciplinary Introduction*. **2**, London: Sage, 258–285.

FINĎO, Slavomír a Barbara CHOVANCOVÁ, 2004. Home ranges of two wolf packs in the Slovak Carpathians. *Folia Zoologica*. **53**(1), 17–26. ISSN 01397893.

FISHBEIN, Martin a Icek AJZEN, 1975. *Belief, attitude, intention, and behavior : an introduction to theory and research*. Boston: Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co. ISBN 978-0-201-02089-2.

FRANK, Harry a Martha Gialdini FRANK, 1982. On the effects of domestication on canine social development and behavior. *Applied Animal Ethology* [online]. **8**(6), 507–525. Dostupné z: doi:10.1016/0304-3762(82)90215-2

FRITTS, Steven H. a L. David MECH, 1981. Dynamics, movements, and feeding ecology of a newly protected wolf population in northwestern Minnesota. *Wildlife Monographs*. (80), 3–79.

FRITTS, Steven H., Robert O. STEPHENSON, Robert D. HAYES a Luigi BOITANI, 2003. Wolves and humans. In: *Wolves: Behavior, Ecology, and Conservation*, edited by L. David Mech and Luigi Boitani. Chicago & London: University of Chicago Press.

GAISLER, Jiří a Jan ZIMA, 2007. *Zoologie obratlovců*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1484-9.

GÁLIK, S., 2012. *Psychologie přesvědčování*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4247-2.

GAZZOLA, Andrea, Claudia CAPITANI, L. MATTIOLI a M. APOLLONIO, 2008. Livestock damage and wolf presence. *Journal of Zoology*. **274**(3), 261–269.

Geologická stavba [online]. AOPK ČR © 2019 [cit. 6.2.2019]. Dostupné z: <http://broumovsko.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/geologicka-stavba/>

GERMONPRÉ, Mietje, Martina LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, Robert J. LOSEY, Jannikke RÄIKKÖNEN a Mikhail V. SABLIN, 2015. Large canids at the Gravettian Předmostí site, the Czech Republic: the mandible. *Quaternary International* [online]. **359**, 261–279. Dostupné z: doi:10.1016/j.quaint.2014.07.012

- GERMONPRÉ, Mietje, Martina LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, Mikhail V. SABLIN a Hervé BOCHERENS, 2018. Self-domestication or human control? The Upper Palaeolithic domestication of the wolf. In: *Hybrid Communities*. B.m.: Routledge, s. 39–64.
- GILES, David, 2012. *Psychologie médií*. Praha: Grada. Z pohledu psychologie. ISBN 978-80-247-3921-2.
- GRAVES, Robert, 2004. *Řecké mýty*. Praha: Levné knihy. ISBN 80-7309-153-4.
- HADAČ, Emil., Bedrich. MOLDAN a Jaroslav. STOKLASA, 1983. *Ohrožená příroda : biosféra, člověk, technosféra*. Praha: Horizont.
- HADRAVOVÁ, Petra, 2017. *Velké šelmy a jejich přijetí ve vybraném regionu*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.
- HALÁSEK, Jiří. Malý lexikon obcí ČR 2010. *Statistika a my* [online]. CVVM. 2011 33 (1) [cit. 2.3.2019] Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a356/f9/100268s_OM30922.pdf
- HALSETH, Greg a Laura RYSER, 2006. Trends in service delivery: Examples from rural and small town Canada, 1998 to 2005. *Journal of Rural and Community Development*. **1**(2).
- HAVLÍČEK, Tomáš, Pavel CHROMÝ, Vít JANČÁK a Miroslav MARADA, 2005. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: Marie NOVOTNÁ *Problémy periferních oblastí*. s. 6–24. ISBN 80-86561-21-6.
- HAYES, Nicky, 2003. *Základy sociální psychologie*.(3. vydání) Praha: Portál. Praha: Portál.
- HAYES, Robert D., A. M. BAER, U. WOTSCHIKOWSKY a Alton S. HARESTAD, 2000. Kill rate by wolves on moose in the Yukon. *Canadian Journal of Zoology* [online]. **78**(1), 49–59. Dostupné z: doi:10.1139/cjz-78-1-49
- HELL, Pavel, Jaroslav SLAMEČKA a Jozef GAŠPARÍK, 2001. *Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete*. Bratislava: PaRPRESS. Naša zver. ISBN 978-80-88789-65-9.
- HENDL, Jan, 2005. Kvalitativní výzkum. 1. vyd. Praha. *Portál*. **408**.
- HENRY, Edwards, 2017. *From Negative Biases to Positive News: Resetting and Reframing News Consumption for a Better Life and a Better World*. Philadelphia. Diplomová práce. University of Pennsylvania.
- HERKNER, Werner, 1991. *Lehrbuch Sozialpsychologie*. Bern: Huber. ISBN 978-3-456-83571-6.
- Hexam Courant [online]. *A timely reminder for all dog walkers*. 23. 4. 2017. [cit. 2.2.2019]. Dostupné z: <https://www.hexam-courant.co.uk/features/talking-point/16618088.a-timely-reminder-for-all-dog-walkers/>.

- HOOK, Richard A. a William L. ROBINSON, 1982. Attitudes of Michigan citizens toward predators. *Wolves of the world: perspective on behavior, ecology and conservation, Park Ridge, NJ*. 392–394.
- HOŠEK, Emil, 1976. Ještě o vlku na Moravě a ve Slezsku. *Acta musei Silesiae, Ser. A*. **25**, 1–10.
- HOUSTON, Melanie, Jeremy BRUSKOTTER a David FAN, 2010. Attitudes Toward Wolves in the United States and Canada: A Content Analysis of the Print News Media, 1999–2008. *Human Dimensions of Wildlife* [online]. **15**, 389–403. Dostupné z: doi:10.1080/10871209.2010.507563
- CHAPRON, Guillaume, Petra KACZENSKY, John DC LINNELL, Manuela VON ARX, Djuro HUBER, Henrik ANDRÉN, José Vicente LÓPEZ-BAO, Michal ADAMEC, Francisco ÁLVARES a Ole ANDERS, 2014. Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes. *Science* [online]. **346**(6216), 1517–1519. Dostupné z: doi:10.1126/science.1257553
- CHOBOT, Karel a Michal NĚMEC, 2017. *Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Obratlovci*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Příroda. ISBN 978-80-88076-46-9.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva, Eva SEMOTANOVÁ a Robert ŠIMŮNEK, 2015. *Historické krajiny Čech: Třeboňsko-Broumovsko-Praha*. B.m.: Historický ústav. ISBN 978-80-7286-255-9.
- JĘDRZEJEWSKI, Włodzimierz, Krzysztof SCHMIDT, Jörn THEUERKAUF, Bogumila JĘDRZEJEWSKA a Rafal KOWALCZYK, 2007. Territory size of wolves *Canis lupus*: linking local (Białowieża Primeval Forest, Poland) and Holarctic-scale patterns. *Ecography* [online]. **30**(1), 66–76. Dostupné z: doi:10.1111/j.2006.0906-7590.04826.x
- KAARTINEN, Salla, Miska LUOTO a Ilpo KOJOLA, 2009. Carnivore-livestock conflicts: determinants of wolf (*Canis lupus*) depredation on sheep farms in Finland. *Biodiversity and Conservation*. **18**(13), 3503.
- KACZENSKY, Petra, 2003. Is coexistence possible? Public opinion of large carnivores in the Alps and Dinaric Mountains. *Ecological Forum of the Liberal Democracy of Slovenia*. 59–89.
- KACZENSKY, Petra, Mateja BLAZIC a Hartmut GOSSOW, 2004. Public attitudes towards brown bears (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*. **118**(5), 661–674.
- KACZENSKY, Petra, Guillaume CHAPRON, Manuela VON ARX, Djuro HUBER, Henrik ANDRÉN a John LINNELL, 2013. Status, Management and Distribution of Large Carnivores – Bear, Lynx, Wolf and Wolverine in Europe. Part 1. *IUCN/SSC Large Carnivore Initiative for Europe*.
- KALTENBORN, Bjørn P. a Scott M. BRAINERD, 2016. Can poaching inadvertently contribute to increased public acceptance of wolves in Scandinavia? *European journal of wildlife research*. **62**(2), 179–188.

KARLSSON, Jens a Magnus SJÖSTRÖM, 2007. Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological conservation*. **137**(4), 610–616.

KELLERT, Stephen R., 1985. Public perceptions of predators, particularly the wolf and coyote. *Biological conservation*. **31**(2), 167–189.

KELLERT, Stephen R., 1987. The public and the timber wolf in Minnesota. *Anthrozoös*. **1**(2), 100–109.

KELLERT, Stephen R., Matthew BLACK, Colleen Reid RUSH a Alistair J. BATH, 1996. Human culture and large carnivore conservation in North America. *Conservation Biology*. **10**(4), 977–990.

KLEIVEN, Jo, Tore BJERKE a Bjørn P. KALTENBORN, 2004. Factors influencing the social acceptability of large carnivore behaviours. *Biodiversity & Conservation*. **13**(9), 1647–1658.

KLÍMA, Bohuslav, 1961. Současný stav problematiky aurignacienu a gravettienu. *Archeologické rozhledy*. (13), 84–121.

KORENJAK, A., 1995. *Man and large predators in Austria and Slovenia*. Ljubljana. Diplomová práce. University of Ljubljana, Biotechnical Faculty.

KOŤA, Jaroslav, 2018. *Sociální psychologie – úvod do studia. Příspěvky k porozumění mezilidským vztahům*. Praha: FF UK.

KOT'ÁTKO, Jiří, 1946. *Zemědělská osidlovací politika v pohraničí*. Praha: Orlis.

KOTHERA, Lumír, 2009. Po stopách posledních vlků v Čechách. *Myslivost - Myslivecké zábavy (mimořádná příloha)* [online]. **1**. Dostupné z: <http://www.myslivost.cz/Casopis-Myslivost/Myslivecke-zabavy/2009/Myslivecke-zabavy-01---2009/Po-stopach-poslednich-vlku-v-Cechach>

KOUBEK, Petr a Jaroslav ČERVENÝ, 2003. Mají velké šelmy šanci přežít v našich honitbách? *Myslivost*. **51**(3), 12–14.

KRAJHANZL, Jan, Tomáš CHABADA a Renata SVOBODOVÁ, 2018. *Vztah české veřejnosti k přírodě a životnímu prostředí: Reprezentativní studie veřejného mínění*. Brno: Masarykova univerzita.

KRAJHANZL, Jan, SKALÍK, Jan, ŠPAČEK, Ondřej, CHABADA, Tomáš, ČADA, Karel, LECHNEROVÁ, Zdeňka, SVOBODOVÁ, Renata. Ochrana divoké přírody očima české veřejnosti 2015. *Katedra environmentálních studií* [online] 30. 7. 2015. Dostupné z: <http://humenv.fss.muni.cz/veda-a-vyzkum/divocina>

KRECH, David, Richard CRUTCHFIELD a Egerton BALLACHEY, 1968. *Človek v spoločnosti. Základy sociálnej psychológie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

KRITHIVASAN, Roopa, Vidya ATHREYA a Morten ODDEN, 2009. Human-wolf conflict in human dominated landscapes of Ahmednagar District, Maharashtra. *Rufford Small Grants Foundation for Nature Conservation*. 1–53.

Kulturní a stavební zajímavosti [online]. Město Broumov: ©2019 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/mesto_publik.html#cl810.

KUNC, L. udvík, 2010. *Můj přítel rys: z medvědích a vlčích brlohů*. České Budějovice: ÉlySION. Příroda (ÉlySION). ISBN 978-80-903459-4-2.

KUTAL, Miroslav a Josef SUCHOMEL, 2014. *Velké šelmy na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4072-9.

KVASNICA, Jaroslav, 2009. *Krajina s vlky: Rapsodie šedých stínů*. České Budějovice: ÉlySION. Vyd. 1. ISBN 978-80-903459-1-1.

LEAVY, Patricia, 2017. *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. New York: Guilford Publications. ISBN 978-1-4625-1438-0.

LESCUREUX, Nicolas, 2018. Beyond wild and domestic: human complex relationships with dogs, wolves, and wolf-dog hybrids. In: *Hybrid Communities*. B.m.: Routledge, s. 83–98.

LIBERG, Olof, Guillaume CHAPRON, Petter WABAKKEN, Hans Christian PEDERSEN, N. Thompson HOBBS a Håkan SAND, 2012. Shoot, shovel and shut up: cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proceedings. Biological Sciences* [online]. **279**(1730), 910–915. ISSN 1471-2954. Dostupné z: doi:10.1098/rspb.2011.1275

LINNAEUS, Carolus, 1788. *Systema naturae per regna tria naturae secundum classes, ordines, genera, species,...* Lipsiae: Impensis Georg. Emanuel. Beer.

LINNELL, John, Reidar ANDERSEN, Zanete ANDERSONE, Linas BALCIAUSKAS, Juan Carlos BLANCO, Luigi BOITANI, Scott BRAINERD, Urs BREITENMOSER, Ilpo KOJOLA a Olof LIBERG, 2002. The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans.

LODBERG-HOLM, Hanna, nedatováno. The wolf conflict in Norway: An economic, political and social conflict [online]. Dostupné z: http://www.bfrnorge.com/The_wolf_conflict_in_Norway_av_Hanna_Lodberg-Holm.pdf

LONG, John. L., 2003. *Introduced Mammals of the World: their history, distribution and influence*. Oxon: CABI Publishing. ISBN 0-643-06714-0.

LOPEZ, Barry H., 2000. *O vlkoch a l'ud'och*. Tulčík: ABIES. ISBN 978-80-88699-07-1.

Lov a potrava vlka obecného [online] Hnutí Duha Olomouc, © 2019 [cit. 6.1.2019]. Dostupné z: <https://www.selmy.cz/vlk/lov-a-potrava-vlka-obecneho/>

MACKOVČIN, Peter a Helena FALTYSOVÁ, 2002. *Chráněná území ČR.: Královéhradecko. Svazek V.* Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

MACHALOVÁ, Leona, 2011. *Velké šelmy v CHKO Beskydy z pohledu místních obyvatel a návštěvníků.* Olomouc. Diplomová práce. Univerzity Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta.

MAJIĆ, Aleksandra, 2007. *Human dimensions in wolf management in Croatia: understanding public attitudes toward wolves over time and space.* Newfoundland. Diplomová práce. Memorial University of Newfoundland.

MAJIĆ, Aleksandra a Alistair J. BATH, 2010. Changes in attitudes toward wolves in Croatia. *Biological conservation*. **143**(1), 255–260.

MATOUŠEK, Václav, 2010. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální.* Praha: Krigl. ISBN 978-80-86912-36-3.

MATTISSON, Jenny, Håkan SAND, Petter WABAKKEN, Vincenzo GERVASI, Olof LIBERG, John DC LINNELL, Geir Rune RAUSET a Hans Christian PEDERSEN, 2013. Home range size variation in a recovering wolf population: evaluating the effect of environmental, demographic, and social factors. *Oecologia* [online]. **173**(3), 813–825. Dostupné z: doi:10.1007/s00442-013-2668-x

MECH, David L., 1970. *The wolf: the ecology and behavior of an endangered species.* New York: The Natural History Press.

MECH, David L., 1997. *The Arctic Wolf: Ten Years With the Pack.* Swan Hill: Swan Hill Press. ISBN 978-1-85310-983-6.

MECH, David L., 1999. Alpha status, dominance, and division of labor in wolf packs. *Canadian Journal of Zoology* [online]. **77**(8), 1196–1203. ISSN 0008-4301. Dostupné z: doi:10.1139/z99-099

MECH, L. David a Luigi BOITANI, 2010. *Wolves: Behavior, Ecology, and Conservation.* Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-51698-1.

MECH, L. David, Thomas J. MEIER, John W. BURCH a Layne G. ADAMS, 1995. Patterns of prey selection by wolves in Denali National Park, Alaska. In: . Edmonton: Canadian Circumpolar Institute, University of Alberta. Occasional Publication of the Canadian Circumpolar Institute. ISBN 0-919058-92-2.

MEJZR, Martin, 2012. *Porovnání postojů žáků ZŠ a SŠ k velkým šelmám zejména pak k vlku obecnému (Canis lupus) a psu domácímu (Canis lupus familiaris).* Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.

MIKO, Ladislav, Jan ŠTURSA a Petr MOUCHA, 2003. *Národní parky a chráněné krajinné oblasti České republiky*. B.m.: Pro Správu chráněných krajinných oblastí České republiky vydalo ASCO.

MITTS-SMITH, Debra, 2012. *Picturing the Wolf in Children's Literature*. B.m.: Informa Healthcare UK. ISBN 978-0-415-80117-1.

MUSIL, Jiří a Jan MÜLLER, 2006. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. Praha: CESES FSV UK. ISBN 978-80-254-5033-8.

MYERS, David G., 1993. *Social psychology*. New York: McGraw-Hill. ISBN 978-0-07-044292-4.

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie: rozšířené a přepracované vydání*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

NANNI, Veronica, Giulia BOMBIERI, Maria DEL MAR DELGADO, Jose FEDRIANI, Enrico CAPRIO, Stefano SCHIAPARELLI a Vincenzo PENTERIANI, 2018. MAY MEDIA REPORTS & SOCIAL MEDIA SWITCH PUBLIC PERCEPTION OF LARGE CARNIVORES? In: .

NEŠKUDLA, Bořek, 2004. *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-264-3.

NOWAK, Ronald M. a Ernest P. WALKER, 2005. *Walker's Carnivores of the World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-8033-5.

NOWAK, S., 1973. Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społ\ecznych,[w:] Teoria postaw, red. S. Nowak, Warszawa. 16–88.

NOWAK, Sabina, Robert W. MYSLAJEK a Bogumila JEDRZEJEWSKA, 2008. Density and demography of wolf, *Canis lupus* population in the western-most part of the Polish Carpathian Mountains, 1996-2003. *Folia Zoologica*. **57**(4), 392.

NOWAK, Sabina, Robert W. MYSLAJEK, Aleksandra KLOSIŃSKA a Grzegorz GABRYŚ, 2011. Diet and prey selection of wolves (*Canis lupus*) recolonising Western and Central Poland. *Mammalian Biology-Zeitschrift für Säugetierkunde* [online]. **76**(6), 709–715. Dostupné z: doi:10.1016/j.mambio.2011.06.007

NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, Miriam, 2001. Vyhodnocení nálezů fauny na lokalitách Dolní Věstonice II, IIa, IIb, III. *Památky archeologické*. **92**(1), 124–152.

Oblasti monitoringu [online] Hnutí Duha Olomouc, © 2019 [cit. 22.3. 2019]. Dostupné z: <https://monitoring.selmy.cz/oblasti-monitoringu/>

Odměna za dopadení pytláka velkých šelem [online] Hnutí Duha Olomouc, © 2019 [cit. 4.1.2019]. Dostupné z: <https://www.selmy.cz/odmena/>

Ohrožení vlka [online] Hnutí Duha Olomouc, © 2019 [cit. 4.1.2019]. Dostupné z: <https://www.selmy.cz/vlk/ohrozeni-vlka/>

OLŠÁKOVÁ, Eliška, 2018. *Mediální reprezentace divoké přírody na serveru iDNES.cz*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

O projektu [online] Objektivní akceptace vlka v člověkem pozmeněné přeshraniční krajině, [cit. 4.1.2019]. Dostupné z: <https://owad.fzp.czu.cz/cs/r-13250-o-projektu>

PACKER, Craig, Dennis IKANDA, Bernard KISSUI a Hadas KUSHNIR, 2005. Conservation biology: Lion attacks on humans in Tanzania. *Nature*. **436**(7053), 927.

PÁNEK, Tomáš a Jan HRADECKÝ, 2016. *Landscapes and Landforms of the Czech Republic*. B.m.: Springer. ISBN 978-3-319-27537-6.

PETERSON, Rolf O., 1979. Social Rejection Following Mating of a Subordinate Wolf. *Journal of Mammalogy* [online]. **60**(1), 219–221. Dostupné z: doi:10.2307/1379781

PETERSON, Rolf O. a Paolo CIUCCI, 2010. The Wolf as a Carnivore. In: L. David MECH a Luigi BOITANI *Wolves: Behavior, Ecology, and Conservation*. Chicago: University of Chicago Press, s. 104–130. ISBN 978-0-226-51698-1.

PETŘÍKOVÁ, Eva, 2007. *Analýza zemědělství ve správním obvodu ORP Náchod*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta.

PIŇOS, Jan. Počet hospodářských zvířat zabitých vlky v ČR neroste In: *HnutíDuha.cz* [online]. 15.11.2018 [cit. 17.11.2018]. Dostupné z: <http://www.hnutiduha.cz/aktualne/pocet-hospodarskych-zvirat-zabitych-vlky-v-cr-neroste>

PLESNÍK, J., 2000. Druhová a územní ochrana v Evropě: úloha Bernské úmluvy vzrůstá. *Ochrana přírody*. **58**(6), 184–186.

Program rozvoje Broumovska [online]. Broumov, Dobrovolný svazek obcí Broumovsko 2004. 27 s., s. 1. [cit. 6.2.2019]. Dostupné z: http://www.obcebroumovska.cz/files/prb/prb_cek_2004.pdf, staženo dne 26.7.2007

PROKOP, Bohumír, Jiří T. KOTALÍK a Pavel ŠŮVA, 2007. *Broumovská skupina kostelů: průvodce školou českého baroka v kraji pískovcových skal*. B.m.: Modrý anděl.

RABB, George B., Jerome H. WOOLPY a Benson E. GINSBURG, 1967. Social Relationships in a Group of Captive Wolves. *American zoologist* [online]. **7**(2), 305–311. Dostupné z: doi:10.1093/icb/7.2.305

RANDI, Ettore, 2011. Genetics and conservation of wolves *Canis lupus* in Europe. *Mammal Review* [online]. **41**(2), 99–111. Dostupné z: doi:10.1111/j.1365-2907.2010.00176.x

REICHHOLF, Josef, 1996. *Savci*. Knižní klub. Praha: Ikar. Průvodce přírodou. ISBN 978-80-85944-37-2.

ROKEACH, Milton, 1960. *The open and closed mind*. New York: Basic Books.

ROSENBERG, Milton J., Carl I. HOVLAND, William J. MCGUIRE, Robert P. ABELSON a Jack W. BREHM, 1960. Attitude organization and change: An analysis of consistency among attitude components. **Vol. III**, (Yales studies in attitude and communication.),.

RØSKAFT, Eivin, Barbara HÄNDEL, Tore BJERKE a Bjørn P. KALTENBORN, 2007. Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife biology*. **13**(2), 172–186.

Rozbory Chráněné krajinné oblasti Broumovsko. [online]. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky Správa Chráněné krajinné oblasti Broumovsko: 2012 [cit. 16.1.2019].

Dostupné

z: <http://broumovsko.ochranaprirody.cz/res/archive/144/018924.pdf?seek=1384521751>

Rozšíření vlka obecného [online] Hnutí Duha Olomouc, © 2019 [cit. 4.1.2019]. Dostupné z: <https://www.selmy.cz/vlk/rozsireni-vlka/>

ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.

SÁGNEROVÁ, Jana, 2008. *Osídlování Broumovska v letech 1945-1947*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

SALVATORI, Valeria a John LINNELL, 2005. *Report on the conservation status and threats for wolf (Canis lupus) in Europe*. B.m.: Coucil of Europe.

SHANNON, Laura M., Ryan H. BOYKO, Marta CASTELHANO, Elizabeth COREY, Jessica J. HAYWARD, Corin MCLEAN, Michelle E. WHITE, Mounir Abi SAID, Baddley A. ANITA a Nono Ikombe BONDJENGO, 2015. Genetic structure in village dogs reveals a Central Asian domestication origin. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. **112**(44), 13639–13644.

SHERIF, Muzaffar a Albert Hadley CANTRIL, 1966. *The Psychology of Ego-Involvements: Social Attitudes & Identifications*. Hoboken: John Wiley & Sons Inc.

SHIPMAN, Pat, 2015. *The invaders: how humans and their dogs drove Neanderthals to extinction*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-0-674-73676-4.

SCHENKEL, Rudolf, 1947. Expression studies of wolves. *Behaviour*. **1**(8), 1–129.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa, 2015. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Karolinum Press.

SCHOENECKER, Kathryn A. a William W. SHAW, 1997. Attitudes toward a proposed reintroduction of Mexican gray wolves in Arizona. *Human Dimensions of Wildlife*. **2**(3), 42–55.

SIDOROVICH, Vadim. Mortality in wolf pups. In: *sidorovich.blog* [online]. 14.11.2017 [cit. 16.12.2018]. Dostupné z: <https://sidorovich.blog/2017/11/14/mortality-in-wolf-pups/>

SIGL, Angelika a Mira MEYER, 2015. *Vlci: nový pohled na plachého lovce*. Praha: Aventinum. Fotografické atlasy. ISBN 978-80-7442-055-9.

SILLERO-ZUBIRI, Claudio, 2009. Family CANIDAE (dogs). In: *Handbook of the Mammals of the World: Volume 1. Carnivores*. Barcelona: Lynx Edicions, s. 352–446. ISBN 978-84-96554-49-1.

SKOGEN, Ketil, Isabelle MAUZ a Olve KRANGE, 2008. Cry wolf!: narratives of wolf recovery in France and Norway. *Rural Sociology*. **73**(1), 105–133.

ŚMIETANA, Wojciech, 2005. Selectivity of wolf predation on red deer in the Bieszczady Mountains, Poland. *Acta Theriologica* [online]. **50**(2), 277–288. Dostupné z: doi:10.1007/BF03194490

STICHMANN, Wilfried a Erich KRETZSCHMAR, 1998. *Svět zvířat kolem nás: průvodce evropskou zvěřenou*. Praha: Granit. ISBN 80-85805-62-6.

Stop přepravě živých zvířat. [online]. ©2019 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <http://www.stop-preprave.cz/>.

STRONEN, Astrid V., Bogumi\la JĘDRZEJEWSKA, Cino PERTOLDI, Ditte DEMONTIS, Ettore RANDI, Magdalena NIEDZIA\LKOWSKA, Ma\lgorzata PILOT, Vadim E. SIDOROVICH, Ihor DYKYY a Josip KUSAK, 2013. North-south differentiation and a region of high diversity in European wolves (*Canis lupus*). *PLoS One*. **8**(10), e76454.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, 2004. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0150-9.

ŠPAČEK, Jan, 2010. *Minulost a současnost Sudet na příkladu Broumovska*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČKOVÁ, Adéla, 2013. *Studie vztahu veřejnosti k návratu velkých šelem (rys, vlk, medvěd) do šumavské přírody*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.

TEMELOVÁ, Jana, Jakub NOVÁK, Lucie POSPÍŠILOVÁ a Nina DVOŘÁKOVÁ, 2011. Každodenní život, denní mobilita a adaptační strategie obyvatel v periferních lokalitách. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. **47**(4), 831–858. ISSN 0038-0288.

TERBORGH, John a James A. ESTES, 2013. *Trophic cascades: predators, prey, and the changing dynamics of nature*. Washington: Island Press. ISBN 1-59726-487-3.

TOUŠEK, Václav, Irena SMOLOVÁ, Zdeněk SZCZYRBA a Josef KUNC, 1998. *Ekonomický rozvoj regionu Broumovsko (analytická studie na pozadí rozhodujících faktorů regionálního rozvoje)*. 1998. B.m.: Olomouc: Sdružení měst a obcí Broumova, Policka a Teplicka. PŘF UP.

TREVES, Adrian, Lisa NAUGHTON-TREVES a Victoria SHELLEY, 2013. Longitudinal analysis of attitudes toward wolves. *Conservation Biology: The Journal of the Society for Conservation Biology* [online]. **27**(2), 315–323. ISSN 1523-1739. Dostupné z: doi:10.1111/cobi.12009

TRIANDIS, H.C., 1971. *Attitude an Attitude Change*. Oakland: John Wiley & Sons. Wiley Foundations of Social Psychology Series.

ULČÁK, Zbyněk, 2014. *Hospodaření v krajině: vybrané kapitoly*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7649-5.

ULMANOVÁ, Kateřina, 2010. *Vlk jako kulturní konstrukt*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

ULMANOVÁ, Kateřina, Leona MACHALOVÁ a Miroslav KUTAL, 2015. *Po stopách velkých šelem v české krajině: Rysi, medvědi a vlci se vracejí do českých lesů*. Olomouc: Hnutí DUHA Olomouc. ISBN 978-80-904530-9-8.

URBIGKIT, Cat a Jim URBIGKIT, 2010. A review: the use of livestock protection dogs in association with large carnivores in the Rocky Mountains. *Sheep & Goat Research Journal*. **25**(8).

VALÁŠKOVÁ, Naďa, 1989. Novoosídlenci a jejich rodiny ve vybraných obcích na Broumovsku. *Český lid*. **76**(3), 137–142.

VÁŇA, Franišek, 1977. Vlci na Podblanicku v minulosti. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. **18**, 109–110.

VÁŇA, Zdeněk, 1990. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-187-6.

VAŠÁT, Petr, 2008. Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. *AntropoWEBZIN*. **4**(2–3), 101–112.

Výkup jatečných jehňat. [online]. Šefc: ©2019 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <http://www.jehnata-ovce.cz/cz/vykup-jatecnych-jehnat>.

Vymezení hranic a poloha [online]. AOPK ČR © 2019 [cit. 6.2.2019]. Dostupné z: <http://broumovsko.ochranaprirody.cz/ochrana-prirody/>

Výskyt vlka [online] Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, © 2019 [cit. 15.12.2019].
Dostupné z: <https://www.navratvlku.cz/o-vlkovi-historicke-a-soucasne-rozsireni/>

WAGNER, Carina, Maika HOLZAPFEL, Gesa KLUTH, Ilka REINHARDT a Hermann ANSORGE, 2012. Wolf (*Canis lupus*) feeding habits during the first eight years of its occurrence in Germany. *Mammalian Biology-Zeitschrift für Säugetierkunde* [online]. **77**(3), 196–203.
Dostupné z: doi:10.1016/j.mambio.2011.12.004

WECHSELBERGER, M., R. RIGG, S. BET'KOVÁ, M. WECHSELBERGER, R. RIGG a S. BET'KOVÁ, 2005. An investigation of public opinion about the three species of large carnivores in Slovakia: brown bear (*Ursus arctos*), wolf (*Canis lupus*) and lynx (*Lynx lynx*). *SWS – Slovak Wildlife Society. Liptovský Hrádok*.

WERTZ, Frederick, Kathy CHARMAZ, Linda MCMULLEN, Ruthellen JOSSELYN, Rosemarie ANDERSON a Emalinda MCSPADDEN, 2011. *Five ways of doing qualitative research*. New York: The Guilford Press. ISBN 978-1-60918-142-0.

WHITE, Lynn, 1967. The historical roots of our ecologic crisis. *Science*. **155**(3767), 1203–1207.

WICKER, Allan W., 1969. Attitudes versus Actions: The Relationship of Verbal and Overt Behavioral Responses to Attitude Objects. *Journal of Social Issues*. **25**(4), 41–78. ISSN 1540-4560.

WILLIAMS, Christopher K., Göran ERICSSON a Thomas A. HEBERLEIN, 2002. A Quantitative Summary of Attitudes toward Wolves and Their Reintroduction (1972-2000). *Wildlife Society Bulletin (1973-2006)*. **30**(2), 575–584. ISSN 0091-7648.

WILSON, Don E. a DeeAnn M. REEDER, 2005. *Mammal species of the world: a taxonomic and geographic reference*. Baltimore: John Hopkins University Press. ISBN 0-8018-8221-4.

WISWEDE, Günter, 2004. *Sozialpsychologie-Lexikon*. München: München-Qwien.

WOLSTENHOLME, Rachel, 1996. Attitudes of residents toward wolves in a rural community in northwestern Montana. *Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers* [online]. Dostupné z: <https://scholarworks.umt.edu/etd/1629>

WOODROFFE, Rosie a Joshua R. GINSBERG, 1998. Edge Effects and the Extinction of Populations Inside Protected Areas. *Science* [online]. **280**(5372), 2126–2128. ISSN 0036-8075, 1095-9203. Dostupné z: doi:10.1126/science.280.5372.2126

WOODROFFE, Rosie, Simon THIRGOOD a Alan RABINOWITZ, 2005. *People and wildlife, conflict or co-existence?* Cambridge: Cambridge University Press. 9.

Zdoňov [online] ©2019 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <http://www.zdonov.cz/>.

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Mapa rozšíření vlka obecného v Evropě.....	113
Obrázek č. 2 Mapa rozšíření vlka obecného v ČR ke dni 13. 2. 2019.....	114
Obrázek č. 3 Ukázka procesu analýzy v programu MAXQDA	115
Obrázek č. 4 Fotografie účastníků manifestace proti školení vlčích hlídek.....	116
Obrázek č. 5 Mapa znázorňující postoje broumovských farmářů k vlkům	117

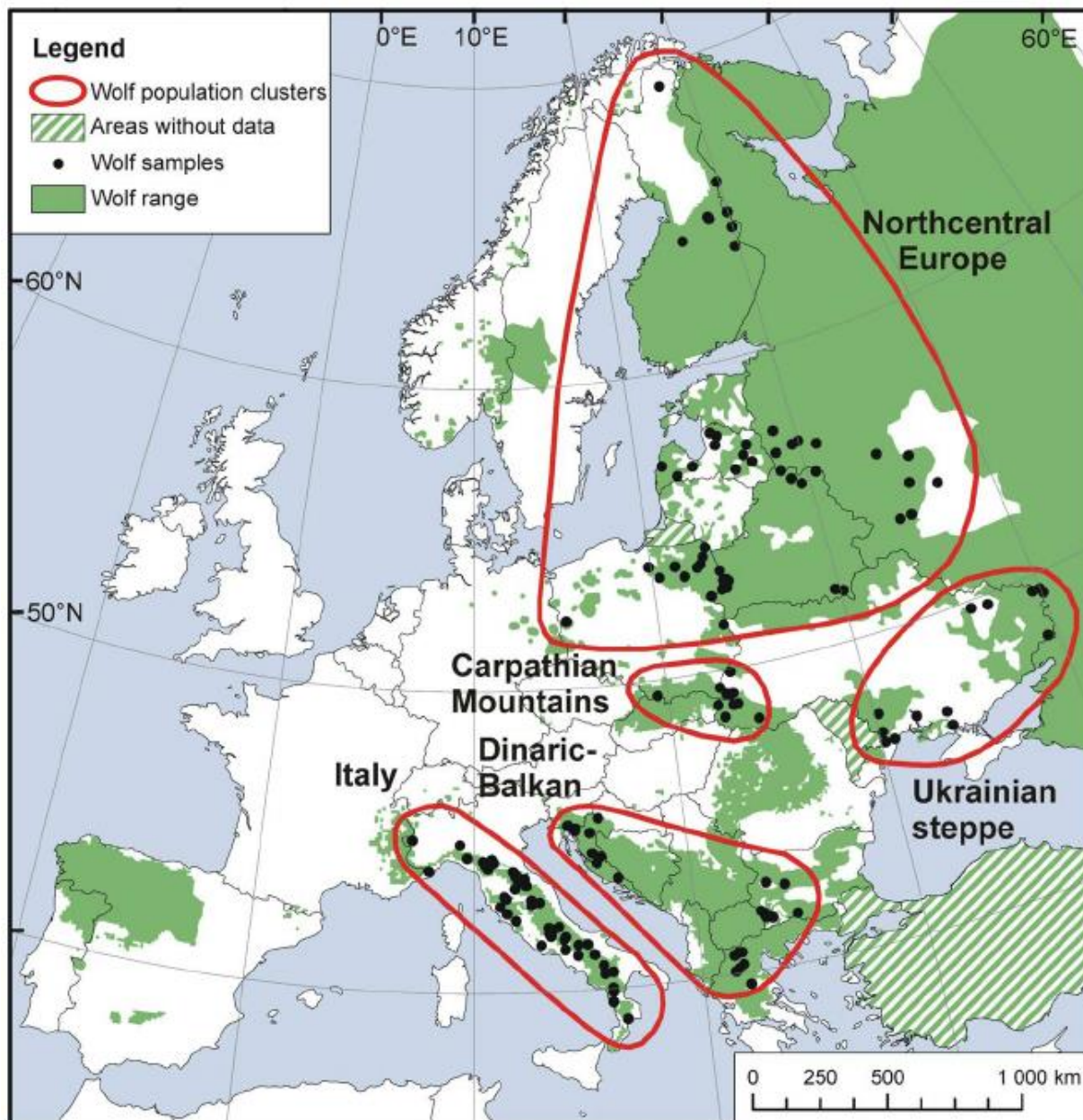
Seznam grafů

Graf č. 1. Početnost a trend evropských populací vlka.....	118
Graf č. 2 Statistika škod na hospodářských zvířatech v CHKO Broumovsko.....	119

Přílohy

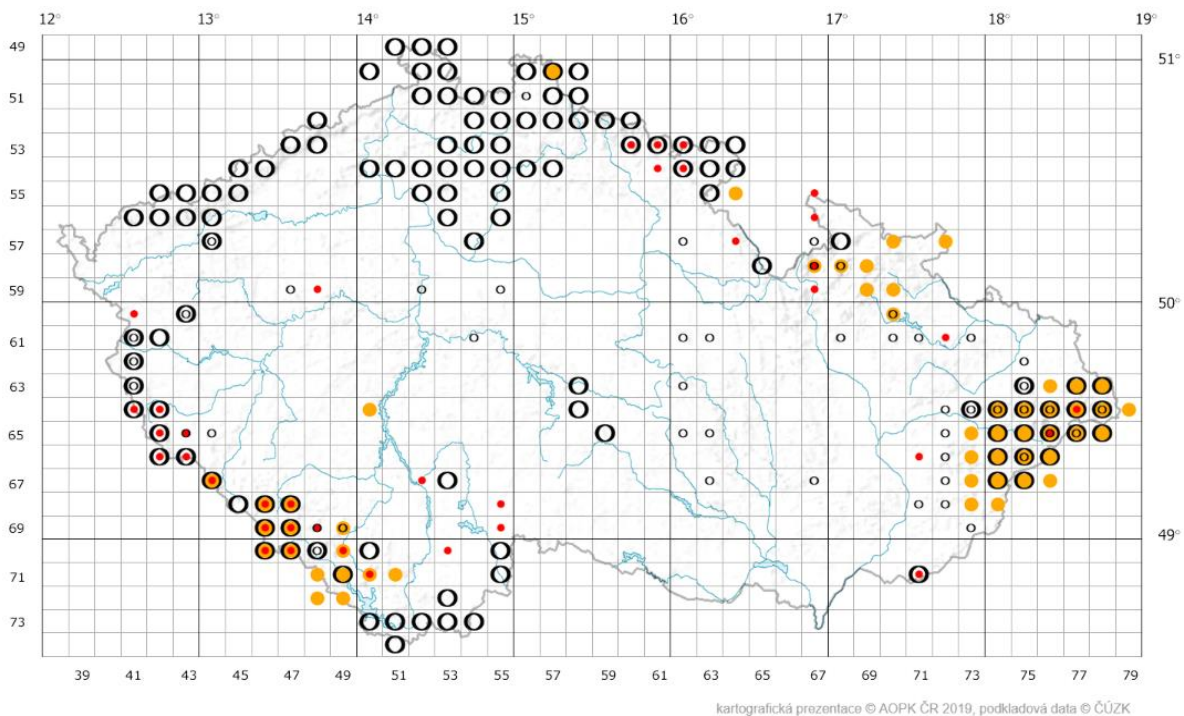
I. Obrázek č. 1 Mapa rozšíření vlka obecného v Evropě

Komentář: Mapa rozšíření vlka obecného na základě 177 vlčích vzorků a populačních klastrů.

Zdroj: (Stronen et al. 2013)

II. Obrázek č. 2 Mapa rozšíření vlka obecného v ČR ke dni 13. 2. 2019

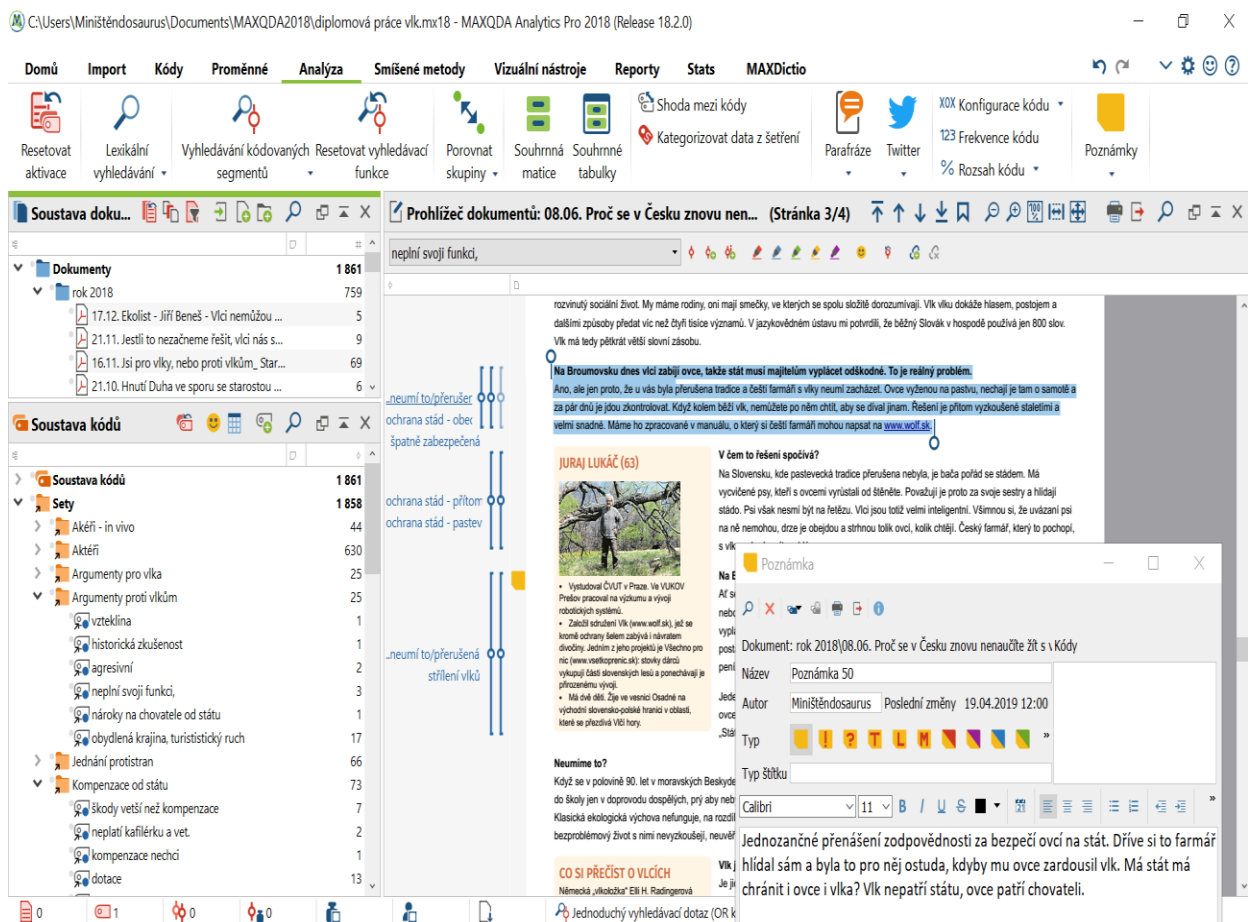

- n nálezy do roku 1949
- n nálezy v letech 1950-1989
- n nálezy v letech 1990-2009
- n nálezy od roku 2010

Komentář: Mapa výskytu *Canis lupus* podle záznamů Nálezové databáze ochrany přírody ke dni 13. 2. 2019.

Zdroj: Portál informačního systému ochrany přírody (https://portal.nature.cz/nd-dev/nd_atlas_mapa_q_nova.php?idTaxon=34348)

III.Obrázek č. 3 Ukázka procesu analýzy v programu MAXQDA

Komentář: Obrázek představuje ukázkou práce s programem pro zpracování kvalitativních dat MAXQDA. Levý sloupec představuje soustavu vytvořených kódů v jednotlivých tematických složkách. Okódované segmenty lze vidět v největším okně s otevřeným článkem z Ekolistu. V okně „Poznámka“ se nachází jedna z analytických memo poznámek.

Zdroj: vlastní (PrintScreen obrazovky)

IV.Obrázek č. 4 Fotografie účastníků manifestace proti školení vlčích hlídek

Komentář: Fotografie zobrazuje některé účastníky manifestace zaměřené proti vlkům, která narušila průběh školení nových členů vlčích hlídek Hnutí Duha.

Zdroj: Fotograf Václav Plecháček pro Český rozhlas dne 20. 9. 2017 (Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/rozcileni-farmari-narusili-seminar-vcich-hlidek-zadaji-regulaci-populace-vlku-6117657>)

V. Obrázek č. 5 Mapa znázorňující postoje broumovských farmářů k vlkům

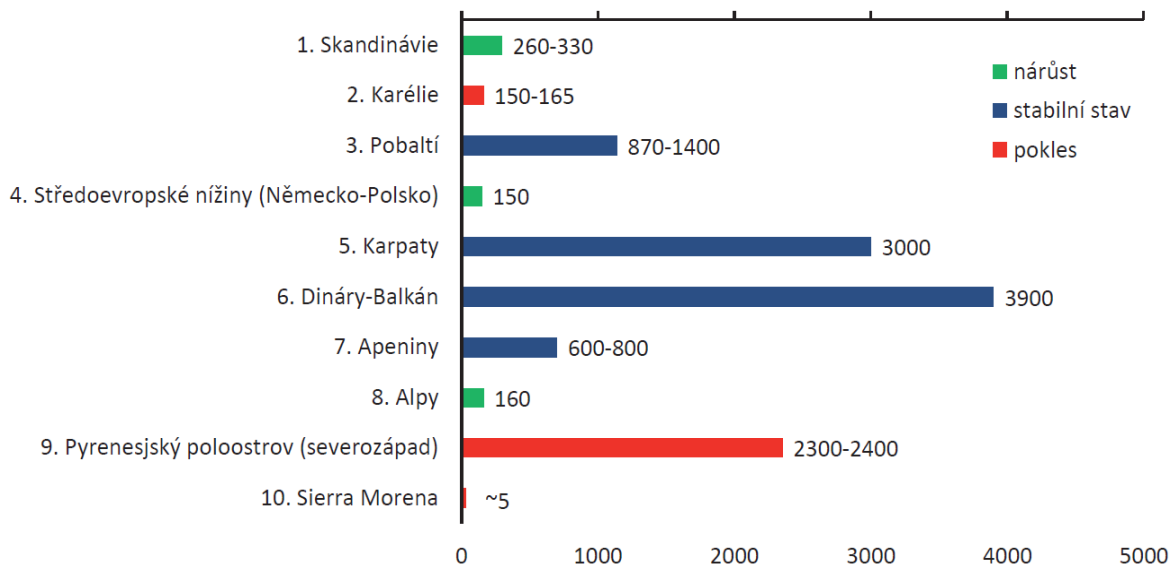
Postoje broumovských farmářů k vlkům

Komentář: Mapa byla vytvořena na základě postojů jednotlivých farmářů, podle toho, zda se svými výroky přímo vyjadřovali negativně nebo pozitivně vůči vlkům. Farmáři, kteří se např. vyjádřili ke škodám na hospodářských zvířatech, ale zároveň nevedli žádný komentář, ze kterého by byl jasný jejich postoj vůči vlkům, byli zařazeni k neutrálnímu postoji. V mapě jsou zahrnuti pouze ti farmáři s jejichž jménem bylo zároveň spojeno místo, kde hospodaří.

Zdroj: Práce autorky na základě služby „Moje mapy“ v Google mapách.

VI. Graf č. 1. Početnost a trend evropských populací vlka

Komentář: Početnost a trend evropských populací vlka obecného (mimo Rusko, Bělorusko a Ukrajinu) podle Kaczenské et al. (2013).

Zdroj: (Kutal a Suchomel 2014)

VII. Graf č. 2 Statistika škod na hospodářských zvířatech v CHKO Broumovsko

Komentář: Graf je vytvořený na základě dat AOPK ČR, obsahuje pouze počty prokazatelně usmrcených hospodářských zvířat, nejsou zde zahrnuty nevyjasněné případy ani zraněná zvířata.

Zdroj: AOPK ČR, RP Východní Čechy, oddělení Správa CHKO Broumovsko jako odpověď na žádost o poskytnutí informace.

VIII. Seznam použitých mediálních textů pro diskurzivní analýzu

DENÍK.CZ. Aktivisté na Broumovsku pomáhají chovatelům bránit se vlkům. 15.6.2018.

[online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.hradeckadrbna.cz/zpravy/spolecnost/597-aktiviste-na-broumovsku-pomahaji-chovatelum-branit-se-vlkum.html>.

BAJÁK, Milan. Rozčilení farmáři narušili seminář Vlčích hlídek. Žádají regulaci populace vlků na Broumovsku. *Český rozhlas* [online]. 20.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:

<https://hradec.rozhlas.cz/rozcileni-farmari-narusili-seminar-vlcich-hlidek-zadaji-regulaci-populace-vlku-6117657>

BARABÁŠOVÁ, Soňa, ČTK. Na Broumovsku je nejméně pět vlků, potvrdily to nové snímky.

Seznam Zprávy [online] 7. 11. 2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/na-broumovsku-je-nejmene-pet-vlku-potvrdily-to-nove-snimky-39555>

BENEŠ, Jiří. Vlci nemůžou za vaše posr*** životy. *Ekolist.cz* [online] 17.12.2018 [cit.

4.2.2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/jiri-benes-vlci-nemuzou-za-vase-posr-zivoty>.

BIBEN, Martin. Vlci mu zabili dvě třetiny stáda. S ovce končím, sbíral jsem je mrtvé i na Štědrý den, říká farmář. *Aktuálně.cz* [online] 26.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vlci-mu-zabili-dve-tretiny-ovciho-stada-sbiral-jsem-je-mrtve/r~8a1e7afca2a411e7895f002590604f2e/>.

BIBEN, Martin. Z města se přestěhovala na venkov a založila hospodářství. Přestože ji od

ztrát zachraňují dotace, Lenka Štíhlová změny nelituje. *Ihned.cz* [online] 30.4.2018 [cit.

4.2.2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66123760-z-mesta-se-prestehovala-na-venkov-a-zalozila-hospodarstvi-prestoze-ji-od-ztrat-zachranuji-dotace-lenka-stihlova-zmeny-nelituje>.

BLESK.CZ. "Vlky tu nechceme!" horuje farmář z Broumova. Šelmy mu roztrhaly desítky ovcí [online]. 15. 3.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/380146/vlky-tu-nehceme-horuje-farmar-z-broumova-selmy-mu-roztrhaly-desitky-ovci>.

BLESK.CZ. Odškodné za vlky nebude? Mudrcové z úřadu nikdy neměli ovce, lamentuje farmář. 17. 3.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/380486/odskodne-za-vlky-nebude-mudrcove-z-uradu-nikdy-nemeli-ovce-lamentuje-farmar.html>.

BREZINA, Ivan. Proč se v Česku znovu nenaučíte žít s vlky? ptá se slovenský ochranář. *Idnes.cz* [online]. 8.7.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hobby/mazlicci/vlk-vlci-u-nas-skody-zver-farmar.A180530_163153_hobby-mazlicci_mce.

BROLÍK, Tomáš. Za plotem je vlk. *Respekt* [online] 23.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ČESKÝ ROZHLAS HRADEC KRÁLOVÉ: Chovatelé zvířat na Broumovsku přišli o další desítku zvířat. 27. 6.2017 18:00:29. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z Anopress.cz.

ČESKÝ ROZHLAS PLUS. Do Čech na Broumovsko se vrátili vlci a roztrhali desítky ovcí. [online]. 3.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ČESKÝ ROZHLAS PLUS: Na Broumovsku byl potvrzen výskyt a reprodukce vlka. 17.9.2018 [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz

ČESKÝ ROZHLAS PLUS: Pomoc s výstavbou ohrad proti vlkům. 16. 6.2018 [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz

ČT 1. Do lesů na Broumovsku se vrací vlci [reportáž] [online]. 8.9.2016. 18:14:50 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ČT 1. Chovatelé dobytka nesmějí střílet vlky. 29.3.2018 [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ČT 1. Místa, kde se daří vlkům [reportáž] [online]. 11.5.2017 19:46:18. [cit. 4.2.2019].
Dostupné z: Anopress.cz.

ČT 1. Víc vlků na Broumovsku [reportáž] [online] 19.11.2017 19:26:39 [cit. 4.2.2019].
Dostupné z: Anopress.cz

ČT 24 [online]. Vlk se vrací na Broumovsko, chytl se do fotopastí 10. 12. 2015 [cit. 4.2.2019].
Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1634219-vlk-se-vraci-na-broumovsko-chytl-se-do-fotopasti>.

ČT 24. Vlci na Broumovsku roztrhali desítky ovcí. Chodí sem jako do špajzu, zuří chovatelé.
[online]. 2. 3. 2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:
<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1711594-vlci-na-broumovsku-roztrhali-desitky-ovci-chodi-sem-jako-do-spajzu-zuri-chovatele>.

ČTK, RAMBOUSKOVÁ, Michaela. Soud zamítl žalobu farmářů o regulaci počtu vlků. Chtěli od státu povolení střílet. *Seznam Zprávy* [online]. 29.3.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:
<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/farmari-nesdili-nadseni-z-navratu-vlku-zacina-jejich-soud-se-statem-o-povoleni-selmy-strilet-44270>.

ČTK. „Vlci nám trhají ovečky.“ Farmáři chtěli, aby šlo šelmy střílet, soud žalobu odmítl. *Blesk* [online] 29.3.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/533493/vlci-nam-trhaji-ovecky-farmari-chteli-aby-slo-selmy-strilet-soud-zalobu-odmitl.html>.

ČTK. Na Broumovsku se narodila nejméně dvě vlčata, prokázaly fotopasti. *Denik.cz* [online]. 7.9. 2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/na-broumovsku-se-narodila-nejmene-dve-vlcata-prokazaly-fotopasti-20160907.html.

ČTK. Ochránci varují před likvidací vlků na Broumovsku, po níž volají někteří farmáři. *Novinky.cz* 17.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:
<https://www.novinky.cz/domaci/469429-ochranci-varuji-pred-likvidaci-vlku-na-broumovsku-po-niz-volaji-nekteri-farmari.html>.

ČTK. Policie odložila případ otrávených návnad na Broumovsku. *Ekolist.cz* [online] 25.9.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/policie-odložila-pripad-otravenych-navnad-na-broumovsku>.

ČTK. Regulace počtu vlků státem? Soud žalobu farmářů zamítl. *Deník.cz* [online]. 29.3.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/regulace-poctu-vlku-statem-soud-zalobu-farmaru-zamitl-20180329.html

ČTK. Ve Vraních horách se objevili vlci, zřejmě přišli z Broumova. *ČT 24* [online] 16. 9. 2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2596397-ve-vranich-horach-se-objevili-vcic-zrejme-prisli-z-broumova>.

ČTK. Vlci u Trutnova zadávali ovce. Mohou se objevit i jinde, varují farmáři. *Idnes.cz* [online]. 10.1.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/zadavene-ovce-vcice-vcic-trutnovsko.A180110_131102_hradec-zpravy_the.

ČTK. Vlci zpět v Česku. Na Broumovsku je potvrzen pohyb minimálně pěti vlků. *Lidovky.cz* [online] 7.11.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://relax.lidovky.cz/vlci-zpet-v-cesku-na-broumovsku-je-potvrzen-pohyb-minimalne>

ČTK. Vlčí teritorium v hradeckém kraji roste, farmáři žalují stát *Blesk.cz* [online]. 10.1.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-live-zpravy/517408/vlci-teritorium-v-hradeckem-kraji-roste-farmari-zaluji-stat.html?utm_source=blesk.cz&utm_medium=copy.

ČTK. Vlka na Broumovsku zachytila fotopast. Utekl chovatelům? *Tyden.cz* [online]. 11.12.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/relax/zvirata/vlka-na-broumovsku-zachytila-fotopast-utekl-chovatelum_365381.html

DENIKREFERENDUM.CZ. [online] 18.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/26080-vciky-tady-nehceme-agresivni-chovatele-ovci-napadli-ochrance-prirody>

ŘOUBAL, Stanislav. Vlkům se na Broumovsku daří. Venkov se s nimi učí žít. *5plus2 – Náchodsko* [online]. 16.11.2017 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz

Duel Deníku: Je správné, že se vlci v Česku nesmějí lovit? *Deník.cz* [online] 6.5.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/komentare/duel-deniku-je-spravne-ze-se-vlci-v-cesku-nesmeji-lovit-20180506.html>.

HEJTMÁNEK, Tomáš. Vlk na Broumovsku? Panika není na místě. *5plus2 – Náchodsko* [online]. 4.12.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

HEJTMÁNEK, Tomáš. Divocí vlci na Broumovsku mají mladé, zachytila je fotopast ochranářů. *Idnes.cz* [online]. 7.9. 2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-na-broumovsku-maji-vlcata.A160907_140442_hradec-zpravy_the.

HEJTMÁNEK, Tomáš. Stát proplácí škody způsobené vlky, na Broumovsku zabili už 50 zvířat. *Idnes.cz* [online]. 3.8.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/stat-zacal-vyplacet-nahrady-za-skody-zpusobene-vlky.A160803_151459_hradec-zpravy_the.

HELLOVÁ, Regina. Hladoví vlci opět útočí. Pro ovce přišli až do vsi. *Deník.cz* [online] 6.5.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradecky.denik.cz/z-regionu/hladovi-vlci-opet-utoci-pro-ovce-prisli-az-do-vsi-20170506.html>

HELLOVÁ, Regina. Vlci na Broumovsku hledají potravu v lesích. *Deník.cz* [online] 11.1.2017 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/vlci-na-broumovsku-hledaji-potravu-v-lesich-20170111.html.

HITRÁDIO MAGIC. Do volné přírody na Broumovsku se vrátili vlci [reportáž] [online]. 20.6.2016 17:01:05. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

Hnutí Duha ve sporu se starostou Vernéřovic. *Český rozhlas* [online] 21.10.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

Hnutí DUHA. Střílení vlků problémy chovatelů ovcí nevyřeší. *Ekolist.cz* [online]. 29.3.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/strileni-vlku-problemy-chovatelu-ovci-nevyresi>.

JANDA, Jiří. Farmáři upozorňují: Když přijdou vlci, pastviny skončí. *Deník.cz* 3.5.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/farmari-upozornuji-kdyz-prijdou-vlci-pastviny-skonci-20180503.html.

JANOUSH Václav, Artur JANOUSEK. Hon na vlky. *Mladá fronta Dnes* [online]. 30.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: [Anopress.cz](https://www.anopress.cz).

JANOUSH Václav. Peníze za roztrhané ovce nestačí. Farmáři z Broumovska chtějí vlky vybít. *Idnes.cz* [online]. 2.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/vlci-farmari-zemedelstvi-zivotni-prostredi.A180329_392291_domaci_linv.

KAŠPAROVSKÁ, Terezie Název: Farmáři na Broumovsku se obávají vlka [reportáž] Česko. *PRIMA Family* [online]. 3.1.2016 19:21:48. Dostupné z: [Anopress.cz](https://www.anopress.cz)

KOSOVÁ, Pavlína. Jestli to nezačneme řešit, vlci nás sežerou, říká chovatel ovcí z Broumovska. Přišel už o 70 kusů. *Seznam Zprávy* [online] 21.11.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jestli-to-nezacneme-resit-vlci-nas-sezerou-rika-chovatel-ovci-z-broumovska-prisel-uz-o-70-kusu-60946>.

KUČERA, Tomáš. Analýza DNA potvrdila, že vlčí smečka přišla na Broumovsko z Lužice. *Idnes.cz* [online] 22.2.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-hlidka-mapuje-pohyb-psu-na-broumovsku.A170121_2300424_hradec-zpravy_the.

KUČERA, Tomáš. Poznávacím znakem jsou stopy v jedné lajně, říká hlídač vlků z Broumovska. *Idnes.cz* [online] 27.1.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-hlidka-mapuje-pohyb-psu-na-broumovsku.A170121_2300424_hradec-zpravy_the.

KUČERA, Tomáš. Vlci jsou na Broumovsku už rok, doupě může být i na pasece plné hub. *Idnes.cz* [online] 9.8.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/pred-rokem-fotopast-na-broumovsku-zachytila-vlky.A170809_344078_hradec-zpravy_pos.

KUČERA, Tomáš. Vlka krmit nechceme, zlobí se farmáři na Broumovsku. Přišli o desítky ovcí. *Idnes.cz* [online]. 14.3.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-na-broumovsku-zadavili-desitky-ovci.A160314_2232226_hradec-zpravy_the.

LÁNSKÝ, Tomáš. Vlci jsou v Lužických horách, další na řadě je Český ráj. *Indes.cz* [online] 17.7.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/liberec/zpravy/vlk-vlci-luzicke-hory-cesky-raj-fotopast.A180717_143800_liberec-zpravy_jape.

MACH, Jiří. Appetit vlka poznala i Karkulka. *Deník.cz* [online] 9.9.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/kralovehradecky-kraj/broumovsti-vlci-uz-vyvedli-mlade-20160908.html>.

MACH, Jiří. Appetit vlka poznala i Karkulka. *Náchodský deník* [online] 4.3.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/apetit-vlka-poznala-i-karkulka-20160304.html.

MACH, Martin Ondřej. Absolutní ochrana vlků je proti zdravému rozumu, říká chovatel ovcí, který neúspěšně zažaloval stát. *Ekolist.cz* [online] 5.4.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/absolutni-ochrana-vlku-je-proti-zdravemu-rozumu-rika-chovatel-ovci-ktery-neuspesne-zazaloval-stat>.

MRÁZOVÁ, Marie. Ochránci šelem hledají pomocníky. Pořádají pro ně školení. *DenikReferendum.cz* [online] 22.8.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/25896-ochranci-selem-hledaji-pomocniky-poradaji-pro-ne-skoleni>.

Na Broumovsku přibude proškolených stopařů vlků. *Mladá fronta Dnes*. [online] 10.8.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

PARLAMENTNÍ LISTY. Hnutí Duha: Jsme připraveni na návrat vlků do naší přírody? 13.12.2017 [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Hnuti-Duha-Jsme-pripraveni-na-navrat-vlku-do-nasi-prirody-516086>.

PARLAMENTNÍ LISTY. Chovatelé ovcí požadují, aby soud přikázal státu změnit zákon. [online] 10.1.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Chovatele-ovci-pozaduji-aby-soud-prikazal-statu-zmenit-zakon-519455>.

Parlamentnilisty.cz [online]. Odborníci budou zkoumat, zda se na Broumovsku skutečně pohybuje vlk 11.11.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/article.aspx?rubrika=1423&clanek=407577>.

PARLAMENTNILISTY.CZ. AOPK ČR: Beseda s myslivci o vlčích na Broumovsku [online]. 31.05.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/article.aspx?rubrika=1423&clanek=43814>.

PLECHÁČEK, Václav, Milan BAJÁK. Někteří farmáři z Broumovska dál požadují odstřel vlků. Jednali s ministrem životního prostředí. *Český rozhlas* [online]. 10.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/nekteri-farmari-z-broumovska-dal-pozaduji-odstrel-vlku-jednali-s-ministrem-7160765>.

PLECHÁČEK, Václav, Milan BAJÁK. Počet vlků na Broumovsku stoupá. Vlčí hlídky pátrají po podrobnostech z jejich života. *Český rozhlas* [online] 19.7.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/pocet-vlku-na-broumovsku-stoupa-vlci-hlidky-patraji-po-podrobnostech-z-jejich-7569155>.

PLECHÁČEK, Václav, Milan BAJÁK. Ve dne v noci chrání farmáři na Broumovsku stáda před vlky. K zaplášení šelem používají i moč. *Český rozhlas* [online] 15.10.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/ve-dne-v-noci-chrani-farmari-na-broumovsku-stada-pred-vlky-k-zaplaseni-selem-7642107>.

PLECHÁČEK, Václav, Milan BAJÁK. Vlci na Broumovsku doslova rozdělují společnost. Trápí tyto šelmy farmáře i jinde v Evropě? 23.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/vlci-na-broumovsku-doslova-rozdeluji-spolecnost-trapi-tyto-selmy-farmare-i-jinde-7178729>.

PLECHÁČEK, Václav. Na Broumovsku se údajně objevil vlk. Karkulku ještě nikdo neviděl! *Český rozhlas* [online]. 20.11.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/na-broumovsku-se-udajne-objevil-vlk-karkulku-jeste-nikdo-nevidel-6135351>

PLECHÁČEK, Václav. Vlci sem chodí jak do špajzu, zlobí se chovatel z Broumova. Přišel už o 40 ovcí. *Český rozhlas* [online]. 29.2.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie_priroda/vlci-sem-chodi-jak-do-spajzu-zlobi-se-chovatel-z-broumova-prisel-uz-o-40-ovci_201602290737_mkaspar

PLECHÁČEK, Václav. Vlčí smečka žijící na Broumovsku opět zaútočila na hospodářská zvířata. *Český rozhlas* [online] 30.6.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/vlci-smecka-zijici-na-broumovsku-opet-zautocila-na-hospodarska-zvirata-6119631>.

POŠMURA, Ladislav. Potvrzeno – Past na Broumovsku vyfotila vlka, pro zoology je to unikát. *Idnes.cz* [online]. 11.12.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/fotopast-na-broumovsku-zachytila-vlka.A151211_103611_hradec-zpravy_pos.

POŠMURA, Ladislav. Vlčí smečka na Broumovsku se rozrostla, další farmáři dostanou odškodné. *Idnes.cz* [online] 9.11.2017. [cit. 4.2.2019]. Zdroj: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-broumovsko-mladata-ovce-kozy-farmari.A171109_083924_hradec-zpravy_pos

PROUZA, Vladislav. Farmáři na Broumovsku láteří nad vlčí smečkou, prý jim likviduje stáda. *Novinky.cz* [online] 4.10. 2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/450924-farmari-na-broumovsku-lateri-nad-vlci-smeckou-pry-jim-likviduje-stada.html>.

PROUZA, Vladislav. Farmáři z Broumovska chtějí střílet vlky. *Novinky*. [online]. 29.3.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/467670-farmari-z-broumovska-chteji-strilet-vlky.html>.

PROUZA, Vladislav. Na Broumovsku se narodila dvě vlčí mláďata. *Novinky.cz* [online] 7.9.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/413937-na-broumovsku-se-narodila-dve-vlci-mladata.html>.

PROUZA, Vladislav. Vlci do přírody patří, tvrdí ochranáři. *Právo* [online] 6.10. 2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

PROUZA, Vladislav. Vlci na Broumovsku roztrhali telata a ovce. Farmáři chtějí šelmy likvidovat. *Novinky*. [online]. 13.4. 2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/469149-vlci-na-broumovsku-roztrhali-telata-a-ovce-farmari-chteji-selmy-likvidovat.html>.

PROUZA, Vladislav. Vlci se opět vrací na Broumovsko. *Právo*. [online]. 9.6.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

PROUZA, Vladislav. Vlci si rozšiřují revír a loví nejsnadnější kořist. *Právo*. [online]. 16.01.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

První letošní útok vlků: z telat moc nezbylo. *Mladá fronta Dnes* [online] 16.4.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

PULKRÁBEK, Radek. Smečka šesti vlků začala útočit i na telata na pastvinách. *Český rozhlas – Hradec Králové* [online]. 16.5.2016 16:00:34. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. Po stopách vlků. Na Broumovsku hlídky dobrovolníků sledují plaché šelmy. *Seznam Zprávy* [online] 23.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/po-stopach-vlku-na-broumovsku-hlidky-dobrovolniku-sleduji-plache-selmy-56320>.

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. Po stopách vlků. Na Broumovsku hlídky dobrovolníků sledují plaché šelmy. *Seznam Zprávy* [online] 23. 9. 2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/po-stopach-vlku-na-broumovsku-hlidky-dobrovolniku-sleduji-plache-selmy-56320>.

ŘEZNÍK, Jiří. Vlci si z pastvin udělali jídelnu. *Deník.cz* [online] 9.5.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <http://rychnovsky.denik.cz/z-regionu/vlci-si-z-pastvin-udelali-jidelnu-20170509.html>.

SCHMIDT, Jakub. Je neuvěřitelná doba. Vrací se k nám vlci. Naučme se s nimi znovu žít, jako to uměli naši předkové. Český rozhlas [online]. 4.7.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/je-neuveritelna-doba-vraci-se-k-nam-vlci-naucme-se-s-nimi-znovu-zit-jako-umeli-6119513>.

SCHWINGEROVÁ, Pavla. Vlk po vesnici korzuje už i ve dne. Viděli ho ve Zdoňově. *Deník.cz* [online]. 29.8.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/vlk-po-vesnici-korzuje-uz-i-ve-dne-videli-ho-ve-zdonove-20160828.html.

Šelmy na Broumovsku sledují i lapače zvuků. *Mladá fronta Dnes*. [online] 12.8.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ŠVELA, Vladimír. Jsi pro vlky, nebo proti vlkům? Starosta a zároveň chovatel ovcí zakázal na místní škole přednášku o ochraně šelem, aby děti nebyly "manipulovány". *Ihned.cz* [online] 16.11.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://ego.ihned.cz/c1-66342390-jsi-pro-vlky-nebo-proti-vlakum-starosta-a-zaroven-chovatel-ovci-zakazal-na-mistni-skole-prednasku-o-ochrane-selem-aby-deti-nebyly-manipulovany>.

ŠPREŇAR, Jiří. Chovatelé ovcí a ochránci vlků těžko hledají společnou řeč. *Deník.cz* [online] 25.10.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/chovatele-ovci-a-ochranci-vlku-tezko-hledaji-spolecnou-rec-20171025.html

ŠPREŇAR, Jiří. Jak na vlky? Teorie si s praxí moc nenotuje. *Deník.cz* [online] 20.6.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/jak-na-vlky-teorie-si-s-praxi-moc-nenotuje-20170620.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Narodila se vlčata. Ochránáři jásají, chovatelé radost nemají *Deník.cz* [online] 3.7.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/narodila-se-vlcata-ochranari-jasaji-chovatele-radost-nemaji-20180703.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Nedotknutelnost vlků ženou před soudní tribunál. *Deník.cz* [online] 16.1.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/nedotknutelnost-vlku-zenou-pred-soudni-tribunal-20180116.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Ochránáři vnímají i problémy, které návrat vlků do české přírody přináší. *Deník.cz* [online] 24.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradecky.denik.cz/z-regionu/ochranari-vnimaji-i-problemy-ktere-navrat-vlku-do-ceske-prirody-prinasi-20170924.html>.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlci budí emoce: Chovatelé ovcí vytáhli do boje! *Deník.cz* [online] 17.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/vlci-budi-emoce-chovatele-ovci-vytahli-do-boje-20170917.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlci mohou být zatím v klidu, soud žalobu chovatelů ovcí zamítl. *Deník.cz* [online] 4.4.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/vlci-mohou-byt-zatim-v-klidu-soud-zalobu-chovatelu-ovci-zamitl-20180404.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlci opět na lovu, za ovce si troufnou i do ohrady, kde by měly přežít. *Deník.cz* [online] 28.6.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/vlci-opet-na-lovu-za-ovcemi-si-troufnou-i-do-ohrady-kde-by-mely-prezit-20170628.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlci s příchodem jara dostali hlad, chovatelé hlásí první letošní ztráty. *Deník.cz* [online] 13.4.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/vlci-s-prichodem-jara-dostali-hlad-chovatele-hlasi-prvni-letosni-zraty-20180413.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlčí hlídky budou hledat vlky. Houbaři na ně narazili, aniž by chtěli. *Deník.cz* [online] 19.8.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z:

https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/vlci-hlidky-budou-hledat-vlky-houbari-na-nenarazili-aniz-by-chteli-20170819.html.

ŠPREŇAR, Jiří. Vlčí smečka na Broumovsku je početnější o letošní vlčata. *Deník.cz* [online] 8.11.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/fotopasti-potvrdily-ze-se-druhy-rok-po-sobe-narodila-vcata-20171108.html

TŮMOVÁ, Štěpánka. Vlci se vracují, říkají farmáři. *Mladá fronta Dnes*. [online]. 11.6.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TŮMOVÁ, Štěpánka. Na Broumovsko se zřejmě vrátil vlk. Vidělo ho několik lidí. *Idnes.cz* [online]. 11.11.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/lide-na-broumovsku-pozorovali-vlka.A151111_120045_hradec-zpravy_tuu.

TŮMOVÁ, Štěpánka. Vlci na Broumovsku mají smečku, vyjí na měsíc a odvažují se až do vesnic. *Idnes.cz* [online]. 18.5.2016. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-na-broumovsku-vytvorili-smecku.A160518_2246975_hradec-prilohy_the

TŮMOVÁ, Štěpánka. Vlci na Broumovsku zadávali další ovce, prohnali sedmisethlavé stádo. *Idnes.cz* [online]. 4.5.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-na-broumovsku-zakousli-dalsi-ovce.A170504_153019_hradec-zpravy_tuu

TV BARRANDOV. Chtějí střílet vlky. 18.1.2018. [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV BARRANDOV. Vlci: Radost i strach [reportáž] 18.05.2016. 18:49:57 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV BARRANDOV. Vlčí řádění [reportáž] [online]. 28.6.2016. 18:38:37. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV NOVA. Chovatelé hlásí další škody způsobené vlky [reportáž] [online] 13.04.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV NOVA. Lidé z Verněřovic žalují stát kvůli ochraně vlků. 29.3.2018 [online] [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV NOVA. Ostrý spor na Broumovsku kvůli vlkům. [online] [reportáž] 16.09.2017 19:51:01. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

TV NOVA. Vlčí smečka útočí na stáda na Broumovsku [reportáž] 28.4.2017 19:52:19. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

VIDEO: Vlci letos vyvedli čtyři mladé, ukázaly fotopasti na Trutnovsku. *Idnes.cz* [online] 29.6.2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-broumovsko-trutnovsko-vlcata-kralovehradecky-hnuti-duha-vlci-hlidky-skody-farmari-soud-fotopast.A180629_140430_hradec-zpravy_tuu.

VLASATÁ, Zuzana. Vlky tady nechceme! Agresivní chovatelé ovcí napadli ochránce přírody.

Vlci na Broumovsku se vrátili do ohrad, strhli telata a jehňata. *Idnes.cz* [online] 13.4.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/vlci-broumovsko-farmari-skody.A180413_135144_hradec-zpravy_tuu.

ZÁLESKÝ, Petr. Vlk na Broumovsku je, i když se fotopastem vyhýbá, tvrdí už i odborníci. *Idnes.cz* [online]. 1.12.2015 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/na-broumovsko-se-vratil-vlk.A151201_2209245_hradec-zpravy_pos.

ŽENATÝ, Josef. Vlci se nažrali, přesto ovce zůstanou celé. Na Broumovsku řádí vlčí smečka a stát vyplácí náhrady. *Český rozhlas*. [online]. 9.6.2016 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/vlci-se-nazrali-presto-ovce-zustanou-cele-na-broumovsku-radi-vlci-smecka-a-stat-6131694>

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Před vlky ochrání ohradníky. *Právo* [online] 16.6.2018. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.cz.

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Vlci způsobili škodu za sto tisíc. *Právo* [online] 19.9.2017. [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: Anopress.

IX. Zadání Diplomové Práce

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra environmentálních studií

Zadání diplomové práce
MAGISTERSKÉ

pro: **Michaelu Kadavou**

UČO: **463792**

imatr. roč.: **2016**

Vedoucí katedry Vám ve smyslu studijních předpisů o státních závěrečných zkouškách určuje

Téma diplomové práce: Návrat vlků na území Broumova

Téma diplomové práce v angličtině: The Return of Wolves to Broumovsko region

Zásady pro vypracování:

Posluchač(ka) zpracuje magisterskou diplomovou práci při využití všech svých věcných i metodologických znalostí a dostupné literatury. Nedílnou součástí práce jsou i její stručná **anotace, index a seznam použité literatury** (bližší viz "Pravidla k vypracování diplomové práce"). **Rozsah diplomové práce: 18 000 - 29 000 slov.**

Pokyny pro vypracování:

Cíle práce:

Úkolem práce je zjistit jaké jsou postoje jednotlivých aktérů v otázce návratu vlků a jaké jsou bariéry a rizika pro další rozšíření vlka na našem území.

Osnova:

BUDE URČENA V PRŮBĚHU ZPRACOVÁVÁNÍ TÉMATU

Ve své práci posluchač(ka) vyjde především z těchto zdrojů:

1. ANDĚRA, Miloš, et al. Současné rozšíření vlka obecného (*Canis lupus*) v České republice. *Lynx* (Praha), ns, 2004, 3: 5-12.
2. BATH, Alistair J. The role of human dimensions in wildlife resource research in wildlife management. *Ursus*, 1998, 349-355.
3. BUFKA, Luděk, et al. Wolf occurrence in the Czech-Bavarian-Austrian border region—review of the history and current status. *Silva Gabreta*, 2005, 11.1: 27-42.
4. CARTER, Neil H., et al. A conceptual framework for understanding illegal killing of large carnivores. *Ambio*, 2017, 46.3: 251-264.
5. GENDA, Igor. Chceme chránit velké šelmy?. *Sedmá generace* [online]. 2002 [cit. 2018-03-01].
6. GERMONPRÉ, Mietje, Martina LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, Robert J. LOSEY, Jannikke RÄIKKÖNEN a Mikhail V. SABLIN. Large canids at the Gravettian Předmostí site, the Czech Republic: The mandible. *Quaternary International* [online]. 2015, 359-360, 261-279 [cit. 2018-03-01]. DOI: 10.1016/j.quaint.2014.07.012. ISSN 10406182.
7. HINDRIKSON, Maris, Jaanus REMM, Malgorzata PILOT, et al. Wolf population genetics in Europe: a systematic review, meta-analysis and suggestions for conservation and management. *Biological Reviews* [online]. 2017, 92(3), 1601-1629 [cit. 2018-03-01]. DOI: 10.1111/brv.12298. ISSN 14647931.
8. CHAPRON, Guillaume, et al. Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes. *Science*, 2014, 346.6216: 1517-1519.
9. KOVAŘÍK, Petr, Miroslav KUTAL a Ivo MACHAR. Sheep and wolves: Is the occurrence of large predators a limiting factor for sheep grazing in the Czech Carpathians?. *Journal for Nature Conservation* [online]. 2014, 22(5), 479-486 [cit. 2018-03-01]. DOI: 10.1016/j.jnc.2014.06.001. ISSN 16171381.

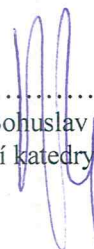
10. KUŠTA, Tomáš, Zdeněk KEKEN, Miloš JEŽEK, Michaela HOLÁ a Petr ŠMÍD. The effect of traffic intensity and animal activity on probability of ungulate-vehicle collisions in the Czech Republic. *Safety Science* [online]. 2017, 91, 105-113 [cit. 2018-03-01]. DOI: 10.1016/j.ssci.2016.08.002. ISSN 09257535.
11. KUTAL, Miroslav, et al. Velké šelmy na Moravě a ve Slezsku. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
12. KUTAL, Miroslav, et al. Trans-boundary edge effects in the western Carpathians: The influence of hunting on large carnivore occupancy. *PloS one*, 2016, 11.12: e0168292.
13. NOWAK, Sabina; MYŚLAJEK, Robert W. Wolf recovery and population dynamics in Western Poland, 2001–2012. *Mammal Research*, 2016, 61.2: 83-98.
14. RONNENBERG, Katrin, Britta HABBE, Reinhild GRÄBER, Egbert STRAUß a Ursula SIEBERT. Coexistence of wolves and humans in a densely populated region (Lower Saxony, Germany). *Basic and Applied Ecology* [online]. 2017 [cit. 2018-03-01]. DOI: 10.1016/j.baae.2017.08.006. ISSN 14391791.
15. STÝBLO, Petr. Ochrana velkých šelem v České republice. Český svaz ochránců přírody, Praha, 2005.
16. TREVES, Adrian; KARANTH, K. Ullas. Human-carnivore conflict and perspectives on carnivore management worldwide. *Conservation biology*, 2003, 17.6: 1491-1499.
17. TURBAKOVÁ, Barbora. Metody monitoringu velkých šelem [online]. Brno, 2013 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/hhq5c9/>>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Mgr. Miroslava Barančkové, Ph.D.

Určený vedoucí diplomové práce:

Datum zadání: 5. 3. 2018

.....
podpis vedoucího DP

.....
Mgr. Bohuslav Binka, Ph.D.
vedoucí katedry ES